

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Humanitarinių mokslų fakulteto

Literatūros katedra

LEONARDAS ANDRIEKUS: ASMUO, POETAS, KULTŪRININKAS

(Leonardas Andriekus as a Person, Poet, Cultural Activist)

Baigiamasis magistro darbas

Autorius

MgL II k. stud. Justina Žukauskienė

Vadovas

dr. Marijus Šidlauskas

Klaipėda, 2014

Žukauskienė J. *Leonardas Andriekus: asmuo, poetas, kultūrininkas*. Literatūrologijos magistro studijų programos baigiamasis darbas. Mokslinis vadovas doc. dr. Marijus Šidlauskas. Klaipėdos universitetas: Klaipėda. 2014. – 70 p.

Raktiniai žodžiai: Leonardas Andriekus, pranciškonai, išeivija, religinė poezija, Dievas, Šv. Raštas.

SANTRAUKA

Religinės lyrikos tyrinėjimai Lietuvoje ėmė atsirasti drauge su jos nepriklausomybės atgimimu. Iki tol literatūros istorijos puslapiuose religinė poezija viešai prieinama ir aptariama buvo tik išeivijoje. Turbūt geriausiai žinomi lietuvių religinės lyrikos egzodo atstovai yra B. Brazdžionis, K. Bradūnas, A. Maceina ir kt. Kalbant apie šiuos poetus neretai prašmėžuoja ir aktyviai išeivijoje besidarbavusio rašytojo, dvasininko, ilgamečio *Aidų* redaktoriaus, Lietuvių rašytojų draugijos pirmininko, aštuonių poezijos knygų autoriaus L. Andriekaus pavardė. Tačiau platesnio žvilgsnio jo kūryba bei gyvenimas kol kas sulaukia retai.

Šio darbo tema yra *Leonardas Andriekus: asmuo, poetas, kultūrininkas*. Darbo tikslas – atskleisti rašytojo asmenybės unikalumą bei pagrindinius kūrybos aspektus. Darbe siekiama susipažinti su istorine bei kultūrine aplinka, formavusią poeto asmenybę, parodyti dvasininko indėlį į lietuviškąją spaudą bei kultūrinę veiklą išeivijoje, apžvelgti pagrindinius moderniosios lietuvių religinės literatūros bruožus ir atskleisti pranciškoniškąją pasaulėžiūrą, Dievo ir žmogaus santykį, Šv. Rašto įtaką bei krikščionybės sąlytį su pagonybe L. Andriekaus kūryboje.

Dvasininkas artimai bendravo su daugeliu šiandieniniam skaitytojui gerai pažįstamų rašytojų: A. Nyka – Nylūnu, A. Vaičiulaičiu, H. Nagiu ir kt. Ypatingai vertino draugystę su J. Aisčiu bei dailininku A. Galdiku. Dėl nuolatinio ryšio su garsiausiais Lietuvos išeivijos poetais bei spaudoje ir kultūrinėje veikloje nuveiktų darbų, L. Andriekus neabejotinai užima svarbią vietą lietuvių literatūros istorijoje. Kadangi aktyviausias dvasininko kūrybos ir kultūrinės veiklos gyvenimo etapas prasidėjo atvykus į JAV, darbe pradedamas analizuoti jo gyvenimas nuo 1946 metų, kuomet jis apsigyveno Bruklina.

Artėjant L. Andriekaus šimtmečiui (2014-07-15) periodinėje spaudoje vis dažniau pasirodo iki tol nepublikuotos poeto kūrybos. Šiame darbe taip pat remiamasi iki šiol mažai analizuota Kryžių kalno pranciškonų vienuolyno archyvo medžiaga, taip pat brolių pranciškonų prisiminimais bei įvairia literatūros kritika.

Žukauskienė J. *Leonardas Andriekus as a Person, Poet, Cultural Activist*. Thesis for Literary Science Master Study Program. Research adviser associate professor Marijus Šidlauskas. Klaipėda University: Klaipėda, Lithuania. 2014. 70 pages.

Key words: Leonardas Andriekus, Franciscan, exodus, religious poetry, God, The Holy Script.

SUMMARY

The research of religious lyrics in Lithuania began to emerge together with the rise of the independence of Lithuania. Until then, in the pages of literature history, the only place where religious lyrics were publicly available and discussed about was in exodus. The main representatives of Lithuanian religious lyrics in exodus are considered to be B. Brazdžionis, K. Bradūnas, A. Maceina and others. When one analyses these great poets, it is often a case that another name emerges to the surface: Leonardas Andriekus, who was a poet, a Franciscan priest, an editor of *Aidai*, a chairman of Lithuanian Writers Association, an author of eight poetry books. Nevertheless, it is only on a rare occasions, when his life and work receives some attention.

The subject of this thesis is: *Leonardas Andriekus as a Person, Poet, Cultural Activist*. The aim of this work is to reveal his personality uniqueness and the main aspects of his poetry works. Other goals are to introduce with the historical and cultural environment which was shaping his personality; to show his contribution towards Lithuanian exodus press and cultural movement; to review the main features of modern Lithuanian lyrics; to reveal Franciscan view of life, a relationship between God and a person, an influence of the Holy Script, connection between Christianity and paganism in L. Andriekus poetry works.

L. Andriekus had very close relationships with many (today well known) writers and clerisy such as: A. Nyka-Nyliūnas, A. Vaičiulaitis, H. Nagys and others. He especially cherished his friendship with J. Aistis and A. Galdikas. For this everlasting relationship with the best Lithuanian poets who lived in exodus and for his valuable input towards Lithuanian press and culture, L. Andriekus has to receive a very high stand in the history of Lithuanian literature. Whereas the most active period as a poet and cultural activist started when L. Andriekus arrived to the USA, the main analysis of his life in this thesis starts from 1946, when he settled down in Brooklyn.

Also, since the date of L. Andriekus 100th birthday anniversary is approaching (15th of July 2014), there has been an increased activity in the media which publishes his never-before-seen poetry works. In this work, little known archive, with L. Andriekus poetry and other documents, which is held in the Franciscan monastery close to the Hill of Crosses (Šiauliai, Lithuania), remembrance of Franciscan monks and various literature criticism have been analyzed.

SANTRUMPOS

Atviros marios – AM

Saulė kryžiuose – SK

Naktigonė – N

Po Dievo antspaudais: Vytauto didžiojo godos – PDA

Už vasaros varstų – VV

Atmink mane, Rūpintojėli – AMR

Balsai iš anapus – BA

Pasilikau tik dangų mėlyną – PMD

Ordo Fratrum Minorum (Mažesniųjų brolių ordinas) – OFM

Lietuvių rašytojų draugija – LRD

TURINYS

ĮVADAS	6
I. ISTORINĖ IR KULTŪRINĖ APLINKA, FORMAVUSI POETO ASMENYBĘ.....	9
1.1. Tarpukaris ir katalikų Bažnyčios įtaka visuomenei.....	10
1.2. Katalikų Bažnyčios pogrindyje ir išseivijoje dūriai komunizmui sovietmečiu	12
II. LEONARDAS ANDRIEKUS – LIETUVYBĖS APAŠTALAS IŠEIVIJOJE	15
2.1. Darbas spaudoje – ryšys su gimtuoju žodžiu	18
2.2. Lietuvių rašytojų draugija.....	22
2.3. Kultūros židynys: lietuviškosios tapatybės saugojimo vieta.....	25
2.4. Leonardas Andriekaus literatūros moksle, kritikoje, laiškuose.....	28
III. LEONARDO ANDRIEKAUS RELIGINĖ LYRIKA.....	35
3.1. Religija ir kultūra.....	35
3.2. Moderniosios lietuvių religinės literatūros kontūrai.....	37
3.3. Atspirties taškas dvasininko kūryboje: pranciškoniškoji teologija	40
3.4. Žmogaus ir Dievo santykis.....	44
3.5. Šv. Rašto interpretacijos.....	47
IV. KRIKŠČIONYBĖS IR PAGONYBĖS SĄLYTIS POEZIJOJE.....	53
4.1. Lietuvos krikštas istorinėje lyrikoje	53
4.2. Baltiškosios ir krikščioniškosios pasaulėjautos susiliejimas.....	56
IŠVADOS.....	62
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI	64
PRIEDAI	69

ĮVADAS

Su kuo asocijuojasi religinės poezijos sąvoka šiandieniniam Lietuvos skaitytojui? Ko gero, dažnas išgirdęs šiuos žodžius prisimintų ką nors iš mokyklos suolo: Maironį, B. Brazdžionį. Akylesnis galbūt dar atsimintų girdėjęs K. Bradūną ar A. Marčėną. Iš tiesų, lietuvių literatūra yra labai gausi religine lyrika. Jos tyrinėjimai Lietuvoje atsigavo drauge su atgimstančia tautos nepriklausomybe. Sovietų okupacijos laikotarpiu šią nišą pildė tik išeivijos rašytojai ir kritikai. O ir pati to meto lietuvių religinė poezija nedusinama galėjo gyvuoti tik egzode. Kaip pastebi M. Martinaitis, lietuvių poezijos piligrimystė yra išskirtinis jos prasmės ir reikšmės matmuo, kadangi jai nuolat teko ieškoti savo krašto žmogaus, įveikti svetimas žemes, valstybių sienas ir muitines, įvairias cenzūras ar persekiotojų spąstus.¹ Jos grįžimas į tėvynę vis dar tęsiasi. Iki šios dienos eiliniams skaitytojams, nesirenkantiems filologo amato, lieka mažai pažįstami tie rašytojai, kurie neįtraukti į mokyklinius literatūros vadovėlius, nors užima itin svarbią vietą lietuvių literatūros istorijoje. Vienas tokių yra poetas, dvasininkas Leonardas Andriekus OFM (1914–2003; slapyvardžiai: Gendrutis J., Gendrutis L., Gendrutis M., J. Gendr., L. A.).

Rašytojas studijavo Austrijoje, vėliau Italijoje, kur apsigynė teologijos daktaro disertaciją *De iure minorennium in iure romano et ecclesiastico* (1945 m.). Po studijų nebegalėjęs grįžti į okupuotą Lietuvą, pasitraukė į JAV, kur ir praleido visą savo likusį gyvenimą. Aktyviai dalyvavo išeivijos dvasinėje bei kultūrinėje veikloje. Tad analizuojant L. Andriekaus indėlį į išeivijos kultūrą, literatūrą, meną reikėtų kalbėti apie jo veiklą būtent nuo 1946 m., kuomet jis atsidūrė JAV. Būtent ten atsiskleidė poeto asmenybės unikalumas: nuolatinis dalyvavimas kultūriname, literatūriname ir kitokiame lietuvių bendruomenės gyvenime, pavydėtina santarvė su kolegomis, jokių intrigų, jokių kompromitacijų.

L. Andriekus buvo įvairiapusė asmenybė. Pirmiausia jis buvo dvasininkas, pranciškonas, taip pat ir poetas bei aktyvus kultūros veikėjas. Šis žmogus retai kada prisimenamas Lietuvoje, nors yra išleidęs septynis poezijos rinkinius: *Atviros marios* (1955), *Saulė kryžiuose* (1960), *Naktigonė* (1963), *Po Dievo antspaudais: Vytauto Didžiojo godos* (1969), *Už vasaros vartų* (1976), *Atmink mane, Rūpintojėli* (1985), *Balsai iš anapus* (1988). Dvi L. Andriekaus lyrikos rinktinės išėjo anglų k. – *Amens in amber* (1967), *Eternal Dream* (1980). Visos šios knygos buvo išleistos JAV. Lietuvoje, jau paskelbus nepriklausomybę, buvo išleista viena visos L. Andriekaus poezijos rinktinė *Pasilikau tik dangų mėlyną* (1991), kurią poetas vadino savo gyvenimo autobiografija.

Dvasininko kūrybos atspirties taškas buvo pranciškoniškoji pasaulėžiūra. Jo poezija išsiskyrė paprastumu. L. Andriekus be keliaaukščių metaforų, įmantrių žodžių sukuria lietuvišką

---

¹ M. Martinaitis. 2001. *Trečioji pažintis*. (Įžanginis žodis A. Jasmanto poezijos rinkinyje *Klajūnas*), V.: Aidai, p. 9.

peizažą, svarsto Dievo ir žmogaus santykio klausimą, variuoja Šv. Rašto parafrazėmis. Jo kūrybai unikalumo suteikia drauge su Kristumi Lietuvos takais keliaujančios laumės, kaukai, velniai, protėvių vėlės ir pan. Čia nėra pagoniškosios ir krikščioniškosios Lietuvos, yra viena tauta su savo praeitimi ir dabartimi. Itin ryškus dvasininko kūryboje ir Kristaus kančios sudabartinimo motyvas. Šiandiena yra suvokiama, kaip besitęsianti Golgotoje prasidėjusi kančia. Analizuojant to meto tragišką padėtį ir problemas, išnyksta laiko ir erdvės ribos. Šiandien L. Andriekaus poezijoje keliama klausimai bei problemos taip pat vis dar yra aktualūs vertybių krizės, augančios emigracijos bei tapatybės praradimo, silpnėjančio religingumo ir nuolatinio blaškymosi laikų kontekste.

Būdamas išeivijoje poetas artimai bendravo su dr. J. Griniumi, A. Vaičiulaičiu, P. Jurkumi, A. Galdiku bei J. Aisčiu. Pastarieji du, kaip teigė pats savo autobiografijoje,² buvo itin svarbūs jo gyvenime. Vienas skatino kurti savo jautria ir budinančia lyrika, kitas – vaizduodamas gimtojo krašto grožį. Galime rasti nemažai J. Aisčio, A. Vaičiulaičio, J. Brazaičio, J. Griniaus ir kt. poeto amžininkų publikacijų periodinėje išeivijos spaudoje, analizuojančių dvasininko kūrybą. Lietuvoje, atkūrus nepriklausomybę, šis poetas taip pat buvo pristatytas R. Pakalniškio, D. Čiočytės, J. Juškaičio straipsniuose, publikuotas ne vienas S. Gedos, B. Jurčio OFM ir kt. interviu su pačiu dvasininku. Rašytojas prisimenamas ir D. Milašausko eilėse. 2013 m. pasirodė D. Sobeckio disertacija *Leonardo Andriekaus gyvenimas ir kūryba: asmenybė ir krikščioniškasis universalizmas*. Čia pirmą kartą aptartas pranciškonų Kryžių kalno vienuolyne esantis L. Andriekaus archyvas. Šio archyvo medžiaga taip pat bus remiamasi ir šiame darbe. (Kadangi didžioji dalis archyvo dar nėra sukataloguota bei inventorizuota, darbe bus nurodomas tik cituojamo dokumento autorius, data ir pavadinimas).

Atvykęs į JAV, L. Andriekus aktyviai įsitraukė ne tik į vienuolyno, bet ir visos išeivijos kultūrinę veiklą. Buvo atsakingas už Kultūros židinio statybą ir funkcionavimą, darbavosi lietuvių šalpos fonde Balfas, Tautos fonde, Lietuvos kultūros fonde, Lituanistikos institute, Lietuvos religinės šalpos organizacijoje, tris kadencijas buvo LRD pirmininkas (1970–1978m.). Rūpinosi lietuvių vaikų švietimu, buvo katalikiškos lietuvių berniukų gimnazijos vadovas. Rinko lietuvių dailininkų darbus tikėdamas, kad kada nors galės juos padovanoti nepriklausomai Lietuvai. Sukaupė nemažą meno kolekciją, kurioje didelę dalį užima islamo maldos kilimėliai, Afrikos apeiginės kaukės ir kt. Šiandien ši kolekcija yra pasiekusi Lietuvą ir laukia galimybės būti išeksponuota Klaipėdoje šimtųjų poeto gimimo metinių proga. Aktyviai darbavosi ir pranciškonų spaustuvėje, kur buvo leidžiami svarbiausi to metai leidiniai, buvo ilgametis „Aidų“ redaktorius (1980–1991m.).

Taigi kalbėti apie L. Andriekų tik kaip apie poetą, negalime. Turbūt šiuo atveju jis taptų netgi per silpnas išsilaikyti išeivijos poezijos kontekste. Apie jį reikia kalbėti, kaip apie

---

² Andriekus L. 1993-05-01. *Tik liepsnelė mažytė*. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

dvasininką ir rašytoją, iškilų kultūros darbininką bei aktyvų lietuviybės puoselėtoją išėivijoje. L. Andriekaus vardas šiandieną yra aktualus ne tik dėl jo šimtųjų gimimo metinių minėjimo, bet ir dėl dvasininko ir poeto propaguotų amžinųjų vertybių bei idėjų klausimų.

Darbo objektas: Leonardo Andriekaus OFM gyvenimas ir kūryba.

Darbo tema: Leonardas Andriekus: asmuo, poetas, kultūrininkas.

Darbo tikslas: Atskleisti Leonardo Andriekaus asmenybę bei pagrindinius kūrybos aspektus.

Darbo uždaviniai:

1. Susipažinti su istorine, kultūrine bei socialine aplinka, kurioje užaugo poetas.
2. Apžvelgti dvasininko indėlį į lietuviškąją spaudą bei Lietuvių rašytojų draugijos veiklą išėivijoje.
3. Įrodyti poeto kultūrinės veiklos svarbą puoselėjant lietuviybę JAV.
4. Apžvelgti pagrindinius XX amžiaus lietuvių religinės literatūros bruožus bei religijos ir kultūros santykį.
5. Atskleisti esminius L. Andriekaus lyrikos aspektus: pranciškoniškąją pasaulėžiūrą, žmogaus ir Dievo santykio klausimą, krikščionybės ir pagonybės sąlytį.
6. Įrodyti Šv. Rašto įtaką poeto kūrybai.

Darbo metodai: mokslinės, grožinės ir religinės literatūros analizė, lyginimas apibendrinimas; analitinis – interpretacinis metodas, intertekstualumo tyrinėjimai.

Darbo struktūra. Šį darbą sudaro keturios dalys. Pirmoji – *Istorinė ir kultūrinė aplinka, formavusi poeto asmenybę* – skirta trumpai apžvelgti to meto Lietuvos istoriją, kultūrą, aplinką, kurioje užaugo L. Andriekus bei išsiaiškinti, kokią įtaką visuomenės formavimui turėjo katalikų Bažnyčia. Antrojoje dalyje – *Leonardas Andriekus – lietuviybės apaštalas išėivijoje* – aptariamos pagrindinės dvasininko veiklos kryptys: studijos, darbas spaudoje, pirmininkavimas Lietuvių rašytojų draugijai. Kultūros židinio puoselėjimas, kūrybos recepcija. Trečioji dalis – *Leonardo Andriekaus religinė lyrika* – yra skirta apžvelgti religijos ir kultūros santykiui, pagrindiniams XX amžiaus religinės literatūros bruožams bei išsiaiškinti, kaip šie aspektai atsiskleidė poeto eilėraščiuose. Čia analizuojamas Dievo ir žmogaus santykis L. Andriekaus kūryboje, remiantis pranciškoniškąją pasaulėžiūrą bei Šv. Rašto įtaką dvasininko lyrikai. Paskutiniojoje dalyje – *Krikščionybės ir pagonybės sąlytis* – atskleidžiamas poeto požiūris į krikščionybės įvesdinimą Lietuvoje, senosios religijos ir krikščionybės susilieėjimas į darnią visumą lietuvio sieloje. Darbas baigiamas išvadomis ir literatūros sąrašu.

I. ISTORINĖ IR KULTŪRINĖ APLINKA, FORMAVUSI POETO ASMENYBĖ

Nagrinėdami konkretaus žmogaus gyvenimą, privalome atsižvelgti į to meto istorinę, socialinę, politinę ir kultūrinę aplinką, kurioje gyveno jo tėvai, gimė jis pats ir augdamas susiformavo kaip asmenybė. Taigi į kokį pasaulį atėjo ir ėmė stiebtis L. Andriekus?

Vaikai paprastai didelę dalį pasaulėžiūros perima iš savo tėvų. Nors tikslų šaltinių apie L. Andriekaus tėvus nėra, išskyrus tai, kad užsimenama, jog tėvas gimė prie Apuolės piliakalnio. Archyve yra išlikusių laiškų nuo brolio ir sesers, bet pats L. Andriekus apie savo šeimą nei autobiografijoje, nei kitose kalbose, interviu neužsimena. Tad tikslesni duomenys nėra žinomi. Kaip atskaitos tašką paimkime XIX a. antros pusės žemdirbių šeimą Žemaitijoje. Lietuva tuo metu buvo Rusijos imperijos sudėtyje. Bet jau ir XIX a. pirmoje pusėje Lietuvoje buvo matomi tautinio atgimimo daigai. Ypatingai jie kalasi Žemaitijoje, kur gyvavo Žemaičių lietuviškasis sąjūdis su S. Stanevičiumi, S. Daukantu ir M. Valančiumi priešakyje. Su sąjūdžiu pradėjo formotis Lietuvos kultūrinis branduolys, tautiškumo suvokimas ir pagarba kalbai. Bet visgi tas kultūrinis branduolys daugiausia plito tarp sulenkėjusios bajorijos ir tikrai neužsuko į kiekvieną kaimo gryčią, bet po truputį pradėjo galąsti tūlo lietuvio, galbūt ir L. Andriekaus tėvų, sąmonę.

Pats L. Andriekus autobiografijoje štai kaip įvardija savo gimtąjį kraštą: „<...> labai gaivino dvasią žinojimas, kad esu gimęs garbingiausioje Žemaitijos vietovėje. Ten, kur vaikystėje bėgiojau ir augau, visiškai arti yra vyskupo Motiejaus Valančiaus tėviškė – Nasrėnų kaimas Salantuose – ir Simono Daukanto tėviškė – Kalviai, Skuodo valsčiuje. Mano gimtinės, Barstyčių, artumoje – Plungėje – kunigaikščio Oginskio dvaro rūmų orkestre grojo Čiurlionis. Sedoje, kur mokiaus vidurinėje mokykloje, valsčiaus raštininkėliu yra dirbęs vysk. Antanas Baranauskas. Bukantiškės dvare, Plungės valsčiuje gimė ir augo rašytoja Žemaitė, o artimuose Židikuose gyveno kita rašytoja – idealistė Marija Pečkauskaitė. Pagaliau nuo mano tėviškės netoli ir Lenkimai (Skuodo valsčius), kur gimė žymusis pranciškonas Jurgis Ambrozijus Pabrėža, ir Mosėdis – dail. Adomo Galdiko bei garbingojo patrioto arkivyskupo Pranciškaus Karevičiaus gimtinė. Mosėdyje kadaise vikaravo ir nenuorama Vaižgantas. Kai tik prisimenu tokius lietuvių tautos milžinus, sakau: kokia garbinga ta mano tėviškės aplinka ir koks aš menkas.”³

Lietuvai po truputį atgimstant po baudžiavos, spaudos, lietuviško žodžio draudimo ir knygnešių laikotarpio, 1914-07-15 gimė Leonardas Andriekus. Ir nepaėjęs nei mėnesiui nuo jo gimimo, prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas. Pats L. Andriekus apie savo gimimą rašo: „Gimti buvo lemta Pirmojo pasaulinio karo ugnyje. Kaip nuostabu, kad Visagalis įžiebė gyvybę manyje tada, kai aplink geso milijonai kitų gyvybių. Neįmanoma besužinoti, kiek tarp mirusiųjų kare buvo genijų,

---

³ L. Andriekus 1993-05-01. Autobiografiniai matmenys. *Buvau tik liepsnelė mažytė*. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

kurie galėjo praturtinti žmoniją mokslais bei menais. Mane visą amžių jaudina tos kruvinos gimimo aplinkybės ir verčia giliau jausti atsakomybę už savąją egzistenciją. Taip pat ir dėkoti Dievui už visų brangiausią dovaną – gyvenimą. Panašiai ir augant, aplinkui siautėjo baisios negerovės. Su mano gimimu sutampa ir žiaurios komunizmo epochos pradžia. Man išvystant pasaulį, Rusijoje kilo radikali bedievybės ir iki tol nematytų žiaurybių potvynis, netrukus užliedamas ir Lietuvą. <...> Jaučiu, kad gimiau ir augau pačiame žiauriausiame žmonijos istorijos laikotarpyje, kai komunizmas iš pagrindų griovė amžiais sukauptas moralines bei kultūrinės vertybes, naikino tautas, žlugdė sukauptas moralines ir kultūrinės vertybes, ugdė vergiją.⁴ Aprašyti savo gyvenamajam laikotarpiui L. Andriekus yra skyręs ir autobiografinį eilėrašį, panašiu pavadinimu kaip ir prieš tai cituoti autobiografija, *Liepsnelė*. Čia savo gyvenimą apibūdino taip: „Aš esu tik liepsnelė mažytė, / Atplevenus blyksėt laikinai. <...> / Tik pažaišt mane Dievas išleido – / Negaliu nei klaidinti, nei vest <...>“ (PMD, 79). Vis dėlto, žvelgiant į tolesnę poeto ir dvasininko veiklą, pamatysime, kad jam dažniau teko vesti: kolegas, parapijiečius, išsivijus lietuvių kultūrinį bei dvasinį gyvenimą.

Lietuva buvo niokojama, žmonės skurdo. Net ir atgavus nepriklausomybę, Klaipėdos ir Vilniaus krašto Lietuva neturėjo. Santykiai su kaimyninėmis valstybėmis – prasti. Kurstyta vidinė tautos nesantaika. Buvo priešinama sulenkėjusi bajorija, bažnyčia, valstiečiai, politikai. Bet, nors ir suskaldyta, Lietuva pradeda skleisti kultūros, tautiškumo, religingumo žiedus. Niekas nedraudžia kalbėti, rašyti lietuviškai; diskutuoti apie Lietuvos praeitį ir ateitį; Lietuva nekvestionuojama kaip tauta. Štai tokioje Lietuvoje savo gyvenimą pradėjo gimnazistas L. Andriekus.

1.1. Tarpukaris ir katalikų Bažnyčios įtaka visuomenei

Kaip ir carinėje Lietuvoje, taip ir tarpukaryje daugelio sričių veiklai nemažą įtaką turėjo religinės organizacijos. 1939–1940 m. Sovietų Sąjungos okupuotoje teritorijoje Lietuva išsiskyrė kaip labiausiai katalikiškas kraštas. 1923 m. gyventojų surašymo duomenimis, katalikais save laikė 85 proc. tuometinės Lietuvos gyventojų.⁵ Aišku, ne visi jie jautėsi Lietuvos, kaip tautos, nariais.

Socialine rūpyba tarpukario Lietuvoje taip pat daugiausia rūpinosi religinės organizacijos, kurios administravo daugumą senelių ir vaikų prieglaudų. Jos kūrėsi prie bažnyčių ir vienuolijų, kur be socialinės pagalbos, buvo teikiamos ir švietimo, kultūros „injekcijos“. Visų

---

⁴ L. Andriekus. 1993-05-01. Autobiografiniai matmenys. *Buvau tik liepsnelė mažytė*. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

⁵ A. Streikus. 2002. *Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944–1990)*. Vilnius, p. 40–41.

nepolitinių katalikiškų organizacijų veiklą koordinavo Katalikų veikimo centras, kuriam 1938 m. priklausė 23 draugijos.⁶

Katalikiškos pakraipos spauda taip pat aiškiai pirmavo pagal leidinių kiekį ir skaitytojų skaičių. Ketvirtojo dešimtmečio viduryje buvo leidžiami net 29 pavadinimų katalikiški periodiniai leidiniai, kurių bendras tiražas sudarė apie 7 mln. egzempliorių, t. y. beveik po 4 egzempliorius kiekvienam statistiniam katalikui. Populiariausias iš jų buvo kaimui skirtas Katalikų veikimo centro leistas savaitraštis *Mūsų laikraštis*, kurio tiražas siekė net 87 tūkst. egzempliorių.⁷ Toks tiražas sunkiai pasiekiamas net dabartiniams savaitraščiams Lietuvoje.

1926 m. buvo įkurta atskira Lietuvos bažnytinė provincija. Pagal to meto statistiką, vyskupijose tarpukariu dirbo apie 1300 katalikų dvasininkų, veikė 756 bažnyčios ir koplyčios, trijose kunigų seminarijose mokėsi per 300 klierikų. Tankus buvo ir vienuolynų tinklas: 1940 m. Lietuvoje (be Vilniaus krašto) veikė 23 vyrų ir 73 moterų vienuolynai, kuriuose gyveno 401 vienuolis (tarp jų ir 1933 m. į pranciškonų vienuolyną įstojęs L. Andriekus) ir 639 vienuolės. Ypač gausios buvo vienuolijų globojamos religinės pasauliečių draugijos ir brolijos. Populiariausios iš jų – pranciškonų vadovaujamos Šv. Antano maldos draugija (per 200 tūkst. narių) ir Trečiojo šv. Pranciškaus ordino (tretininkų) brolija, kuriai priklausė apie 50 tūkst. narių.⁸

Ypač įdomiai susiklostė katalikiškos jaunimo ugdymo organizacijos – ateitininkų veikla, kurioje dalyvavo ir L. Andriekus. Pagrindiniai ateitininkų principai buvo katalikiškumo, inteligentiškumo, tautiškumo, visuomeniškumo ir veiklumo auklėjimas. Šios organizacijos nariais buvo tokie Lietuvos inteligentai kaip A. Maceina, J. Girnius, B. Brazdžionis, K. Bradūnas, V. M. Putinas, V. Mačernis ir kt. Dar tarpukario nepriklausomybėje šiai organizacijai teko patirti, ką reiškia dirbti pogrindyje ir skleisti savo idėjas, kai 1930 m. jų veikla buvo uždrausta. Tai „sudarė pogrindinės veiklos, nepasitenkinimo smetoniniu režimu ir valdžios kritikos precedentą, kuriuo buvo pasinaudota vėlesnių okupacijų metais. Galima hipotetiškai teikti, kad smetoninio režimo metais įgyta patirtis padėjo ateitininkams išlikti pirmosios sovietų ir nacių okupacijos metais.“⁹ Žinoma, ir čia labai prisidėjo katalikų Bažnyčia.

Nepaisant didelio narių ir pasekėjų skaičiaus, bažnyčios ir valstybės santykiai buvo gana sudėtingi. Buvo siekiama sumažinti Bažnyčios įtaką švietimo sistemoje. Ketvirtojo dešimtmečio pradžioje gimnazijose buvo uždrausta veikti ateitininkams, smarkiai apkarpytas VDU Teologijos-filosofijos fakulteto biudžetas, pradėtos valstybinti katalikiškoms „Žiburio“ ir „Saulės“ draugijoms priklausiusios vidurinės mokyklos. Politinė policija užregistravo apie tūkstantį kunigų

---

⁶ Ten pat, p. 42.

⁷ Ten pat, p. 42.

⁸ Ten pat, p. 43.

⁹ I. Bučinskytė. 2002. *Ateitininkai pirmosios sovietų ir nacių okupacijos metais*. Žurnalas Politologija, nr. 4 (28) http://www.leidykla.eu/fileadmin/Politologija/2002-4_28/str5.pdf.

„agitacinių“ pamokslų, už antivyriausybinę veiklą kunigams iškeltos net 262 bylos, nubausta 60 kunigų. Tai sukėlė smarkius dvasininkų protestus, netgi imta kalbėti apie Bažnyčios persekiojimą.¹⁰

1.2. Katalikų Bažnyčios pogrindyje ir išeivijoje dūriai komunizmui sovietmečiu

Lietuvos teritoriją užėmus sovietinės kariuomenės daliniams, Rusijos nuomone, Lietuva vėl tapo integralia Sovietų Sąjungos dalimi, todėl Lietuvos vidaus gyvenimo tvarka anksčiau ar vėliau turėjo būti suvienodinta su sovietinės visuomenės modeliu. Per visą Sovietų režimą, Lietuvos katalikų bažnyčios veikla buvo vienas iš svarbiausių faktorių atsilaikant prieš rusifikaciją ir apsaugant lietuvių tautinį ir kultūrinį identitetą.¹¹

Sovietų valdžiai tiriant Lietuvos visuomenę, atkreiptas dėmesys į tai, kad Lietuvoje Katalikų bažnyčia yra gerai organizuota ir turi didelę įtaką visuomenės švietimo ir kultūros srityse. Sovietų Saugumo veikėjas A. Gailevičius 1944 m. religinių kultūrų reikalų tarybos pirmininkui rašė: „80 procentų Lietuvos gyventojų yra katalikai, kurių didžioji dauguma nuoširdžiai tikintys valstiečiai.“ Sovietų valdžia tikėjosi panaudoti didelį Bažnyčios autoritetą lietuvių tautiniam pasipriešinimui slopinti, taigi pernelyg skubotai sukausčius religinę bendruomenę, kunigai vargu ar būtų linkę bendradarbiauti.¹²

Nepavykus patraukti kunigijos į savo pusę, Stalino laikais Bažnyčią norėta sunaikinti ir fiziškai. Buvo vykdomi vyskupų suėmimai, kunigų ištrėmimai į Sibirą, uždaromos bažnyčios. Bet iš Sibiro sugrįžę, gyvi likę kunigai ir vėl įsijungė į pastoracinį darbą. Kunigai, kurie žuvo Sibiro stovyklose, buvo laikomi kankiniais, netgi šventaisiais. Kai kuriems iš jų ten teko pabūti po keletą kartų. Kai trėmimai nepadėjo, buvo bandoma sugriauti Bažnyčią iš vidaus. Į svarbesnius bažnytinius postus buvo pervesti ateistams pataikaujantys arba neaktyvūs kunigai. Buvo griauamas pasitikėjimas Bažnyčia, o lengvatikiai tikėdavo sovietiniais kunigais statytiniais.¹³

Sovietmečiu tautiškumo neišsižadėję kunigai buvo priversti tęsti savo kultūrinę ir švietėjišką veiklą pogrindyje arba išeivijoje. Tiek vieni, tiek kiti buvo persekiojami KGB. 1967–1990 metais KGB buvo sutelkusi dėmesį į išeivijoje gyvenusių lietuvių kolekcininkų ratą (tarp jų ir L. Andriekaus). Didžioji dalis išeivijos organizacijų tuo metu atsiribojo nuo sovietinės Lietuvos veikėjų. KGB manė, kad užmezgus ryšius su išeivijoje gyvenusiais lietuvių menininkais ir kolekcininkais, laikui bėgant garantuos sukauptų lietuvių meno kūrinių pervežimą į okupuotą Lietuvą. Tai įgautų didelį atgarsį ir, KGB supratimu, galėjo žlugdyti išeivių nebendradarbiavimo su

¹⁰ A. Streikus. 2002. *Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944–1990)*. Vilnius, p. 45.

¹¹ V. Pruskus. 2007 *Lietuvos katalikų bažnyčia ir pilietinė visuomenė*. Žurnalas LOGOS, nr. 52, p. 126.

¹² Ten pat, p. 88–90.

¹³ J. Draugelis. 1975 *Bažnyčios padėtis Lietuvoje*// Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika

http://www.lkbkronika.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=278:banyios-padtis-lietuvoje-1975-m&catid=28:aidai&Itemid=204 .

okupantais politiką bei atvesti prie pagrindinio tikslo – Lietuvos aneksijos nepripažinimo politikos anuliavimo išėivijos tarpe.¹⁴

Rašytojus, tebegyvenančius Lietuvoje, perorientuodavo į sovietinę ideologiją. Ir ilgai jie nedrįso pakelti galvos. „Drąsesni lietuviai pasidarė po garsiosios Chruščiovo 1956-ųjų kalbos, bet ir tai užtruko dar beveik dešimtmetis, kol pasirodė tokie veikalai, kaip Jono Avyžiaus „Kaimas kryžkelėje“ (1964), Alfonso Bieliausko „Kauno romanas“ (1966), o kiek vėliau – jau gana aštrus to paties J. Avyžiaus „Sodybų tuštėjimo metas“ (1970). Visi šie veikalai sutelpa į „nuoširdaus socialistinio realizmo“ rėmus, nors juose kartais iškeliami labai skaudūs sovietinės tikrovės klausimai.“¹⁵

Visai kitaip buvo su besidarbuojančiais išėivijoje. Nors kalbėdamas apie egzodo literatūrą V. Kubilius sakė, jog daugelis lietuvių rašytojų, debiutavusių tarpukaryje, taip ir neišėjo „iš samanotos lietuviško kaimo gryčios, kuri nuo *Aušros* laikų tapo visų vertybių centru mūsų kultūrai“¹⁶. (L. Andriekaus lyrika, kaip vėliau matysime, neišėjo iš senosios Žemaitijos kaimų, miškų, peizažų. Joje jis regėjo visą, kas gali būti gražiausio žmogaus gyvenime). Šioje literatūroje lietuviško kaimo pasaulis liko sustingęs prieškariniame laike. Jis tapo negrižtamai prarasta žmogiškų vertybių viršūne, o visa agrarinė sankloda buvo sureikšmintą kaip tautos egzistavimo pagrindas. Nors rizika buvo, bet išėivijos rašytojai nesiliaudami talžė sovietinius antikultūrinius ir ateistinius pamatus.

Sovietų valdžia puikiai suvokė, kokią įtaką turi katalikų Bažnyčia Lietuvos visuomenei bei kultūrai, ir kad ji yra didžiulė grėsmė visai sistemai. Dėl to buvo pasitelkti milžiniški ištekliai, nukreipti prieš katalikų bažnyčios šviesuolius, siekiant juos užgniaužti ar sukompromituoti. Vis dėlto rezistencinė veikla buvo sėkmingai tęsiama. Vienoje pusėje *Lietuvos Bažnyčios kronikos*, kitoje – Lietuvių išėivijoje besidarbuojantys rašytojai, poetai, menininkai ir kiti šviesuoliai. Net nereikia įrodinėti nuveiktų darbų vertės, padarytų Lietuvių rašytojų draugijos, nes draugija užėmė tą tuščią nišą, kurios dėl okupacijos negalėjo užimti Lietuvoje gyvenantys rašytojai. Tokie Lietuvos rašytojai, kaip J. Aistis, B. Brazdžionis ir kt., išėivijoje rūpinosi tautiškumo išsaugojimu, kova su okupacija, kultūros palikimu, laisvojo žodžio skleidimu. Draugijos pirmininku teko pabuvoti ir L. Andriekui. Kaip pats L. Andriekus rašė: „Tokios garbės, aišku, jaučiausi nevertas, bet tris kartus buvau renkamas narių slaptu balsavimu. Draugijos vaidmuo buvo žymus, nes rašytojai – tai kūrybingiausias kultūros sambūris, parodęs net savotiško heroizmo.“¹⁷ Gal pats jis ir nesijautė vertas, bet draugijos nariai, matydami didelį pranciškonų indėlį Lietuvos tautiškumo puoselėjimui

¹⁴ A. Anušauskas. 2008. *KGB Lietuvoje: slaptosios veiklos bruožai*. V.: Asociacija „Atvažiavo meška, p. 158.

¹⁵ R. Šilbajoris. 1992. *Žmogus ir sąžinė Sovietų Sąjungos pokario rusų ir lietuvių poezijoje*. // Netekties ženklai. V.: Vaga p. 564.

¹⁶ Kubilius V. 1999. *XX amžiaus lietuvių lyrika*. V.: Vaga, p.436.

¹⁷ L. Andriekus 1993-05-01 Autobiografiniai matmenys. *Buvau tik liepsnelė mažytė*. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

leidžiant *Aidus* ir kitus periodinius leidinius, ir paties L. Andriekaus, kaip poeto ir visuomenininko vertę, jam jautė pagarbą.

L. Andriekus užaugo drauge su „trečiaja karta“, kuri turėjo senelių sukurtą bei prikeltą, tėvų atkovotą iš okupantų Lietuvą padaryti „kultūringą, gražią ir laimingą.“¹⁸ Toji karta – tai daugeliui tikrai pažįstama, išėivijoje susiformavusi žemininkų karta, kuriai priklausė K. Bradūnas, V. Mačernis, H. Nagys, A. Nyka-Niliūnas ir kt. Jie rašė gimtosios žemės tema, gvildeno šventumo ir pasaulietiškumo problematiką. Šiai kartai tikrai būtų galima priskirti ir bendraamžį, nors debiutavusį jau pokariu, L. Andriekų. Kol kas literatūros kritikoje mažai sulaukęs dėmesio, tačiau kūryboje savo pasaulėjauta ir tematika jis yra artimas šios kartos kolegoms.

Galima teigti, kad dabar kalbame ir rašome lietuviškai tik todėl, kad XVI amžiuje bažnyčios atstovas Martynas Mažvydas parašė ir išspausdino pirmąją lietuvišką knygą. Vėliau vienuolis jėzuitas A. Kojelavičius parašė pirmąją Lietuvos istoriją, dar po šimtmečio kunigas Kristijonas Donelaitis – poemą „Metai“, ir pagaliau vyskupas Antanas Baranauskas parašo „Anykščių šilelį“. Šie rašytojai įkvėpė ir vėlesnes rašytojų kartas kūrybai bei aktyviai kultūrinei veiklai. O jų veikalai pateko į lietuviškos klasikos lobyną ir nepraranda savo meninės vertės iki šiol. Prie šios vertės išlaikymo sovietmečiu nemenkai prisidėjo Lietuvos pogrindyje ir išėivijoje dirbę katalikų Bažnyčios atstovai bei kita inteligentija, saugodama ir tęsdama lietuvių raštijos tradiciją.

Vienas tokių yra ir mažame Žemaitijos miestelyje, ūkininkų šeimoje gimęs berniukas, kuris užaugęs dviejų pasaulinių karų akivaizdoje, puikiai suprato savo tautos kultūros, istorijos, tautiškumo tapatybės išsaugojimo vertę bei savitarpio pagalbos svarbą tautiečių bendruomenėje. L. Andriekaus biografija iki šiol tėra mažai praskleistas lapas, nors ji liudija ne tik asmenybės unikalumą, bet ir nemenką indėlį į lietuviybės saugojimą išėivijoje.

---

¹⁸ Balsevičiūtė V. 2001. *Vytautas Mačernis ir jo karta*. V.: LLTI, p.9.

II. LEONARDAS ANDRIEKUS – LIETUVYBĖS APAŠTALAS IŠEIVIJOJE

Kazimieras Andriekus gimė 1914-07-15 Barstyčių miestelyje, Mažeikių apskrityje (dabar Skuodo raj.). 1927 m. Sedos pradžios mokykloje baigė dvi klases. Šeima vertėsi sunkiai, tad toliau mokslų nebetęsė, tačiau daug mokėsi savarankiškai. Prabėgus keliolikai metų, jau būdamas septyniolikos metų jaunuolis, pasiprašė priimamas į Sedos gimnaziją – trečią klasę. Čia K. Andriekus aktyviai įsitraukė į ateitininkų veiklą. Ieškodamas daugiau patikimų gimnazistų atkurti po karo atsigauančiai organizacijai, į ją pakvietė ir vyresnėje klasėje besimokantį V. Mačernį. Tačiau vėliau poetų keliai išsiskyrė, artimo ryšio, Andriekui išvykus iš gimnazijos, jie nepalaikė. Drauge Sedos gimnazijoje mokėsi ir P. Jurkus, su kuriuo keliai vėl susikirto JAV išeivijos kultūrinėje veikloje.

1931 m. Kazimieras Andriekus įstojo į Kretingos Pranciškonų gimnaziją, kur atrado savo pašaukimą, ir 1934-08-03 jis tapo broliu Leonardu OFM. Būdamas aštuntokas, 1937 m. išvyksta studijuoti į Austrijos kunigų seminariją, bet vokiečiams okupavus kraštą, pasitraukia į Jugoslaviją, vėliau į Italiją. Romoje Leonardas Andriekus OFM 1940 m. įšventinamas kunigu ir Šv. Antano universitete 1945 m. apsigina daktaro disertaciją *De iure minorennium in iure romano et ecclesiastico* (liet. „Mažamečių teisės civilinėje ir bažnytinėje romėnų teisėje“). Iš tiesų, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad dvasininkas išvyko į užsienio seminarias pabaigęs vos 8 klases, taip pat ne vienerius metus mokėsi savarankiškai. Nors pats sakė, jog akademinė veikla jam nebuvo labai artima, tačiau aišku, kad L. Andriekus buvo talentinga ir akademiškai imli asmenybė. Doktorantui baigiant studijas Italijoje, JAV pamažu kūrėsi sovietinės okupacijos iš gimtųjų vienuolynų išvaryti Lietuvos pranciškonai. L. Andriekui buvo pavesta prisidėti prie lietuvių bendruomenės stiprinimo JAV.

Kaip jau buvo minėta, Lietuvą okupavęs sovietinis režimas užsimojo sugriauti viską, kas padeda žmogui išlaikyti ryšį su jo praeitimi ir išsaugoti tapatybę: istoriją, gimtąsias žemes, tikėjimą. Pastarąjį naikino griaudami ar uždarydami bažnyčias, ištremdami, įkalindami ar kankindami aktyviausius dvasininkus bei jų pagalbininkus. Tiesa, keletas veikiančių bažnyčių ir jose dirbančių dvasininkų buvo palikta, tačiau stiprios bendruomenės ir vienuolijos buvo išnaikintos.

Remiantis D. Kanclerytės *Misijoje* pateikiamais faktais¹⁹, iki 1940 m. Lietuvoje buvo 5 pranciškonų vienuolynai. Kretingos pranciškonų vienuolynas turėjo spaustuvę, gimnaziją, prieglaudos namus po Pirmojo pasaulinio karo grįžusiems išeiviams bei biblioteką, kurioje buvo sukaupta apie 10 000 senų retų leidinių. 1940 m. visi vienuolynai buvo uždaryti, biblioteka

---

¹⁹ Dokumentinis filmas „Misija“ 2012 m., rež. D. Kanclerytė.

sunaikinta, pranciškonai išvaryti, o jų provincijolas A. Dirvelė OFM ištremtas į Sibirą. Okupantų manymu, pranciškonai Lietuvoje buvo sunaikinti.

Jausdami ateinančią grėsmę, lietuviai pranciškonai jau buvo nutarę įkurti vienuoliją JAV. Ši misija buvo pavesta J. Vaškiui OFM, kuris, su keletu brolių, paslapčia kirto Vokietijos sieną ir iš ten nuplaukė į JAV. Nemokėdami kalbos, neturėdami jokio materialaus pagrindo, naujame krašte pranciškonai pamažu pradėjo savo veiklą, prie kurios 1946 m. prisijungė ir L. Andriekus, kadangi grįžti į Lietuvą buvo jau neįmanoma.

Asmens statusą ir tapatybės klausimą išsivijoje yra analizavęs D. Sobeckis straipsnyje *Leonardo Andriekaus tapatybės klausimas: išeivis, tremtinys ar pabėgėlis?* Aptaręs visus galimus variantus, straipsnio autorius prieina išvados, jog dvasininkas buvo tremtinys, kadangi į užsienį buvo išsiųstas pranciškonų vadovybės. „Nepriklausomai nuo to, kas asmenį išsiunčia iš Tėvynės į užsienį, vis tiek minėtas veiksmas vadinamas *tremtimi*. Šiuo atveju *tremties* procedūrą atliko savi ir artimi individai, kuriems negali nepaklusti <...>. Tad pranciškonų vadovybė, turėdama tam tikrą galią ir valdžią savo pavaldinių atžvilgiu, pasinaudojo teise savo sprendimu *ištremti* jaunuosius pranciškonų vienuolius iš Tėvynės, taip tikintis juos apsaugoti nuo neramumų <...>.“²⁰ Analizuojant šį klausimą, reikėtų nepamiršti, jog dvasininkas išvyko tarpukariu, iš dar vis nepriklausomos Lietuvos, kurioje neramumų nebuvo jausti. Pranciškonų vadovybė siuntė jaunuolius studijuoti į užsienį, tikėdamasi, jog jų įgytos žinios grįš į Lietuvą ir padės ugdyti naujas kartas. Pats L. Andriekus savęs nepriskyrė nei vienai iš D. Sobeckio minimų kategorijų. „Nesu emigrantas ar išeivis, nes neemigravau; nesu tremtinys, nes niekas manęs neištrėmė; nesu pabėgėlis, nes nebėgau“²¹ – rašė poetas. D. Sobeckio keliamas klausimas vargu ar turi vienareikšmišką atsakymą. L. Andriekus, be abejo, buvo neatsiejama išsivijos dalis ir kaip bevadintume jo gyvenimą ten, tai nepakeis jo įnašo į lietuviybės puoselėjimą svetur.

Gana išsamiai analizavęs pranciškonų veiklą JAV ir Kanadoje S. Bytautas teigia, kad „pranciškonai savo veikla stengėsi suvienyti lietuvius, ugdydami jų tautinę savimonę ir stiprindami tikėjimą.“²²

Į JAV atvykęs L. Andriekus pirmiausia turėjo priimti visas savo dvasininko ir kaip pranciškono pareigas. Buvo Bruklino vienuolyno gvardijonas, vėliau – Šv. Kazimiero provincijos OFM provincijolas. Rūpinosi lietuvių bendruomenės Amerikoje dvasiniu augimu, taip pat drauge su kitais broliais pranciškonais, šalia dvasininko pareigų, dirbo „naktinius darbus“, reikalingus išlaikyti lietuvibei svetur. Įkūręs pirmąjį nuolatinį vienuolyną JAV, J. Vaškys OFM 1951 m. atidarė

²⁰ Sobeckis D. 2011. *Leonardo Andriekaus tapatybės klausimas: išeivis, tremtinys ar pabėgėlis?* // Logos, nr. 67, p.129. // http://litlogos.eu/L67/Logos67_124_131_Sobeckis.pdf.

²¹ Poezijos kryžkelės: Dialogai apie dvi poezijos šakas Lietuvoje ir išsivijoje. 1994. // Sud. R. Pakalniškis. V.: Vaga, p. 212.

²² Bytautas S. 2008. *Lietuvių pranciškonų OFM pastoracinė veikla Kanadoje 1946–1956* // Krikščionybė, kultūra visuomenė // Sud. S. Vaitekūnas, A. Ramonas, K.: KU leidykla.

ir pranciškonų spaustuvę. Joje pirmiausia buvo leidžiami: *Pranciškaus varpelis, Darbininkas, Ateitis, Karys, Aidai*. Taip pat spaustuvę pasiekdavo ir *Lietuvos katalikų Bažnyčios kronikos*, kurias padedant kun. K. Pugevičiui pranciškonai savo spaustuvėje rinkdavo anglų kalba. Maždaug 5000 verstų egzempliorių pasiekdavo Amerikos gyventojus, atskleisdami *kitokią tiesą*. S. Bytautas pranciškonų darbą spaudoje vadina „apaštalavimo darbu“²³. Taip šį darbą yra pavadinęs ir pats L. Andriekus. Tad pranciškonų veikla JAV buvo ne mažiau svarbi nei Lietuvoje likusių ir pogrindyje dirbusių jų brolių ir kitų dvasininkų. Blika tik išsiaiškinti, kokį vaidmenį šioje veikloje atliko L. Andriekus.

Vartant archyvo rankraščius, pirmiausia, už akių užkliūva daugybė braukymų ir taisymų. Regis, savo kalbose, straipsniuose, paskaitose L. Andriekus siekė idealumo. Autorius keletą kartų keičia linksnį, žodį ar net patį sakinį. Beveik visose radijo kalbose ant žodžių sudėlioti kirčiai, sužymėtos pauzės (Priedas nr. 1). Taigi jis itin atsakingai žiūrėjo tiek į savo rašytinį, tiek į sakinį žodį. L. Andriekui gimtoji kalba turėjo skambėti be priekaištų. Ar toks jo pedantiškumas turėjo daugiau teigiamos ar neigiamos įtakos kūrybai, pamatysime vėliau ją analizuojant. Tačiau tikrai aišku, kad L. Andriekus gebėjo į ją žvelgti pakankamai kritiškai. Tai liudija ant jo kūrybos rankraščių esantys tokie prieraišai kaip „niekada nespausdinti“, „beprotis“. Poetas yra netgi sudaręs atskirą katalogą „Seni eilėraščiai, silpni, nebaigti“ kūriniam, kurie, anot jo, neverti dėmesio. Buvęs mylimas kolegų bei parapijiečių, mokėjęs puikiai su jais bendrauti, poetas, regis, nemokėjo atrasti santarvės su savimi. Žvelgdamas į savo amžininkus rašytojus nesijautė jiems lygiavertis. Prisimindamas dieną, kuomet LRD surinko vienodai balsų su „aristokratišku džentelmenu“ H. Radausku, prisipažino jautęsis labai nejaukiai.²⁴ P. Barius OFM, praleidęs išeivijoje beveik visą gyvenimą drauge su L. Andriekumi, pasakoja, jog broliai taip pat niekad nemokėjo pakankamai įvertinti šio dvasininko kūrybos: „Mūsų nuomone, knygų rašytojas, vadinasi, tas, kuris rašo prozą, tas jau yra šis tas – tas yra rašytojas. Bet tas, kuris rašo eiles, tas visad atrodė kažkas nerimto. Tuo labiau, kad jis buvo kunigas ir pranciškonas. Nemanau, kad mes kada nors T. Leonardą akis į akį pajuokėm ar jo talentą paniekinom. Juk, pagaliau, mes jau knygas rinkom, spausdinom ir leidom. Bet vis vien, manau, kad mūsų nuotaikas jis jautė, ir tai jam turėjo būti skaudu.“²⁵ Atrodo, poetas labai bijojo būti nesuprastas. Jo radijo kalbose esantys eilėraščiai nėra šiaip deklamuoja klausytojui. Kiekvieną jų L. Andriekus smulkmeniškai paaiškina: kiekvieną simbolį, metaforą ir pan. Pavyzdžiui, vienoje padėkos kalboje prieš skaitydamas eilėrašį *Ant septynių krantų* paaiškina:

²³ Bytautas S. 2008 *Lietuviai pasauliečiai pranciškonai JAV ir Kanadoje 1940–1990 m. katalikybės ir lietuviškų tradicijų puoselėtojai emigracijoje*. // Soter nr. 26, p. 129.

²⁴ Pakalniškis R. 1993. *Dvasininko pašaukimas ir poezija*. // Metai, nr. 1, p.111.

²⁵ Barius P. 2013-03-18. Laiškas Žukauskienei J. Asmeninis archyvas.

„Krantai – simbolis, kiekvienam kitaip suvokiamas: vienatvė, apleidimas, nerimas... Septynios upės – išreiškia žmogaus dvasinę ir fizinę tremtį.“²⁶

Esminėmis vertybėmis L. Andriekus laikė Dievą, tėvynę ir kalbą. Vienas iš būdų, padėjusių neprarasti ryšio su tėvyne ir kalba bei išsaugoti lietuviškąją tapatybę, buvo darbas spaudoje, kuriam poetas atidavė didžiulę savo gyvenimo dalį.

2.1. Darbas spaudoje – ryšys su gimtuoju žodžiu

Pradėję dirbti spaustuvėje, pranciškonai suprato nepajėgsiantys vieni aprėpti visų leidinių. Jiems reikėjo talentingų, išsilavinusių žmonių, gebančių rašyti mokslinius straipsnius ar kitaip dirbuotis spaudoje. Pranciškonų žvilgsniai nukrypo į Vokietijos pabėgėlių stovyklas.

L. Andriekus buvo vienas tų brolių, kurie ėmėsi ieškoti iš Lietuvos išvaryto mokslo, inteligentijos elito. Niekieno neprašomas L. Andriekus ištiesė pagalbos ranką daugeliui šiandien literatūros istorijoje itin svarbią vietą užimančių, žmonių. Skaitant periodinę ar mokslinę literatūrą, publikuotus to meto laiškus bei dokumentus, galima susidaryti pakankamai aiškią nuomonę, kaip amžininkų buvo vertinama ne tik L. Andriekaus kūryba, bet ir pati asmenybė.

L. Andriekus, gyvendamas JAV, geranoriškai, kuo tik galėdamas padėjo ir kitiems, priverstiems emigruoti iš Lietuvos tautiečiams, remdavo likusius tėvynėje vaistais, maistu, pinigais, atvykėlius priglaidavo vienuolyne. Štai A. Nyka-Nyliūnas 1949 m., aprašydamas dienoraštyje savo ruošimąsi emigracijai, sako: „Visus emigracijai reikalingus dokumentus bei garantijas mums parūpino Tėvas Leonardas Andriekus, pranciškonas, auksinės širdies žmogus, tikras Šv. Pranciškaus dvasios skleidėjas ir jo idealų vykdytojas šioje ašarų pakalnėje (aš visa tai sakau be mažiausio ironijos grūdelio <...> Aš su šiuo labdaringos dvasios žmogum susirašinėjau nuo 1947 metų. Jis mums jau yra daug pagelbėjęs maistu, rūbais ir kitokiomis Naujojo pasaulio gėrybėmis.“²⁷ Tolimesni dienoraščio įrašai liudija, jog ši draugystė nenutrūko ir vėliau.

Daugumą žmonių, kuriems padėjo emigruoti, L. Andriekus susirado pats bei pasiūlė savo pagalbą. Štai viename laiške K. Bradūnui (1948 m.) į Vokietijos pabėgėlių stovyklą jis rašo: „Aš Jus jau daugelį metų pažinęs spaudoj, šią skaudžią mūsų tautos valandą neiškenčiu neatsiliepęs. Bet iki šiol nežinojau Jūsų medžiaginės padėties. <...> Todėl visa širdim pasižadu padėti atvykti Amerikon“. L. Andriekus pasižada duoti afidavitą (jei vienuolyne jų skaičius būtų pasibaigęs, rasti kitur). Ir dar priduria: „Apie kokį atlyginimą visai negalvokite. Jūs jau pakankamai atsilyginote, dirbdamas spaudoj ir šviesdamas žmones.“²⁸ Taigi L. Andriekus pats surado šiuos žmones, gyvenančius Vokietijos pabėgėlių stovyklose (taip pat ir H. Nagį, J. Girnių ir kt.), užmezgė

²⁶ Andriekus L. *Padėka*. Rankraštis nedatuotas. Kyržių kalno OFM archyvas.

²⁷ Nyka-Nyliūnas A. 2002. *Dienoraščio fragmentai 1938–1975*. V: Baltos lankos, p. 215.

²⁸ Kuizininė D. 2003. *Lietuvių literatūrinis gyvenimas Vakarų Europoje 1945–1950 metais. Rašytojų draugijos veikla, kultūrinė spauda, literatūros debiutai*. V.: Versus Aureus, p.344.

draugystę laiškais ir norėjo jiems padėti todėl, kad jie atrodė svarbūs siekiant išsaugoti lietuvių sunkiu metu.

Teigiamų atsiliepimų apie dvasininką galime rasti ir J. Aistio laiškuose, su kuriuo rašytoją siejo itin artima draugystė. 1947 m. liepos 15 d. J. Aistis rašo A. Vaičiulaičiui, kad vasaroja su žmona „asmenišką Tėvo Leonardo globoj, taip kad nei namo noro grįžti nėra.“²⁹ Ne kartą, rašydamas laiškus, J. Aistis L. Andriekų vadina „geruoju Tėvu Leonardu“. Sprendžiant iš kitų publikuotų poeto laiškų, „gerojo Tėvo globoje“ atostogaudavo ir pats A. Vaičiulaitis. Taigi Konnekbunkporto bei Bruklino pranciškonų vienuolynai buvo savotiškas išeivių kultūros prieglobstis. „Puikūs tie Pranciškonai, ypač Leonardas, Viktoras ir kiti.“³⁰ – rašo J. Aistis kolegai A. Vaičiulaičiui. Galbūt šios draugystės ir buvo viena priežasčių, paskatinusių L. Andriekų pasukti poetiniu keliu ir tapti „vėlyvučiu poezijos paukščiu, parlėkusi iš kažkokių neaiškių dausų“³¹. Pranciškonų spaustuvė leido į JAV atvykusių rašytojų knygas, o šie padėjo darbuotis pranciškonų spaustuvėje leidžiamoje periodinėje spaudoje. Toks teigiamas L. Andriekaus vertinimas laiškuose ir prisiminimuose liudija jo asmenybės unikalumą. Labai sunku būtų rasti žmogų, kuris būdamas viešas asmuo, aktyvus visuomenininkas, nesusilauktų neigiamos kritikos, neįsiveltų į kažkokias intrigas. O šis poetas visuomet buvo mylimas ir gerbiamas kolegų, niekuomet nesulaukė priekaištų dėl savo elgesio ar sprendimų viešojoje erdvėje.

Iš Vokietijos į JAV persikėlė ir žurnalas *Aidai*. Tuo metu tai buvo kone plačiausiai atspindintis literatūrinį gyvenimą leidinys. 1949 m. „Aidų“ 26 numeryje buvo informuota apie tai, kad žurnalo leidimą Amerikoje perima pranciškonai.“³² Anot L. Andriekaus, su *Aidų* perėmimu pranciškonai įgijo naujos gyvybės, leidėjai pradėjo glaudų ryšį su išeivijos šviesuomene, nors leidybos pradžia buvo sunki. „Pirmiausia reikėjo įtikinti lietuvių šviesuomenę, kuri beveik išimtinai buvo atsikėlusį iš pabėgėlių stovyklų Vokietijoje bei kitur, kad žurnalas tikrai išliks aukšto lygio ir neapvils prenumeratorių. Tuo tikslu buvo suorganizuotas įspūdingas redakcinis kolektyvas. Jame, be trijų pranciškonų, randame Joną Aistį, Bernardą Brazdžionį, Juozą Girnių / tada dar nebuvo daktaras /, dr. Joną Grinių, dr. Kazį Pakštą, dr. Antaną Kučą, dr. A. Šapoką, Juozą Pažemecką-Pažemėną ir Bronių Stočkų. Jie visi ne tik įvairių mokslinių sričių žinovai, bet ir gerai pažįstami asmenys.“³³ Pirmuoju *Aidų* redaktoriumi buvo A. Vaičiulaitis, o paskutiniu nuo 1980 m. – L. Andriekus, kuris vėliau, kaip ir kiti išeivijos rašytojai, skaudžiai išgyveno žurnalo likimą Lietuvoje. To meto darbą *Aidų* redakcijoje B. Jurčys OFM, kuris asmeniškai pažinojo L. Andriekų, yra

²⁹ Aistis J. 2004. *Laiškai 1929–1973*. V.: LLTI, p. 115.

³⁰ Ten pat, p. 152.

³¹ Andriekus L. – interviu su Geda S. 1993-12-10. *Pranciškonai, poezija ir paveikslai*. Šiaurės Atėnai, 1993, p.3.

³² Kuizininė D. 2003. *Lietuvių literatūrinis gyvenimas Vakarų Europoje 1945–1950 metais. Rašytojų draugijos veikla, kultūrinė spauda, literatūros debiutai*. V.: Versus Aureus, p.51.

³³ Andriekus L. Laiškas Naujajam Židiniui – „Pirmenybę skyrė Aidams“ (Laiškas skirtas informuoti žurnalo skaitytojus apie J. Vaškio OFM mirtį). Juodraštyje data nenurodyta, tačiau J. Vaškys mirė 1994 m., tad galime spręsti, jog laiškas parašytas tais pačiais 1994. // Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

prilyginęs elgetavimui. Viename vakare, skirtame šiam poetui, kalbėjęs pranciškonas sakė, jog tuomet būti *Aidų* redaktoriumi reiškę atsiklaupiti ir prašyti. Prašyti elgetaujant straipsnių, taip Šv. Pranciškus prašė akmenų bažnyčiai atstatyti.³⁴ Palyginimas gal kiek hiperbolizuotas, tačiau mokėti honorarus už straipsnius lėšų nebuvo, o visa JAV susitelkusi inteligentija turėjo aprūpinti ne vieną periodinės spaudos leidinį, o kartu dirbti fabrikuose, gamyklose ir pan. tam, kad galėtų išgyventi ir išlaikyti šeimas svetimame krašte. Kad senoji išeivių karta pamažu nuvargo, poilsio valandas atiduodama spaudai, liudija ir su metais mažėjęs spaudos periodiškumas bei tiražas.

Džiaugdamosis *Aidų* gyvavimu, J. Aistis sakė, jog toks yra mažų ir nelaimingų tautų menininkų likimas – jie turi aukotis, „<...> bet negalima iš jų reikalauti nesąlyginės aukos. Bet yra nepajėgiančių aukotis. Ir ne dėl to, kad jų amžius neleistų, bet kad jų likusi amžiaus dalis per trumpa, kad jie galėtų eikvoti savo jėgas kam kitam, o ne savo pašaukimui.“³⁵ Ko gero, būtent pašaukimas ir padėjo išsaugoti visą kultūrinę veiklą ir spaudą, puoselėjant lietuvių išeivijoje. Kadangi rašytojams, menininkams ir filosofams vis dėlto fizinis išsekimas prisidėdavo ir prie kūrybinio išsekimo, bet kažkas vis tiek skatino kurti ir dalintis savo kūryba su tautiečiais. Pats L. Andriekus savo autobiografijoje, pasakodamas apie darbą *Aidų* redakcijoje, sako, jog tada gauti straipsnius bei grožinę kūrybą veltui „atrodė kažkaip natūralu“, nes kūrėjai gyveno rezistencinėmis nuotaikomis, kovodami prieš nutautėjimą.³⁶ Šiandieniam kūrėjų gyvenime taip pat mažai kas pasikeitę. Tiesa, galbūt kitokios nuotaikos, tačiau nutautėjimo klausimas vis dar aktualus nuolat augant emigracijai, neraštingumui, kūrėjai nėra pajėgūs išgyventi vien iš savo kūrybos, o meno, kultūros, literatūros periodinė spauda taip pat išgyvena sunkų laikotarpį. Bet anuomet, net ir neturint lėšų honorarams, tokie leidiniai buvo kur kas labiau vertinami ir palaikomi visuomenės. L. Andriekus pasakojo, jog jam yra pavykę išmaldauti straipsnių, kuriems parašyti prireikė metų ir daugiau. Tai liudijo ne tik redaktoriaus aktyvumą, bet ir geranoriškus santykius su kolegomis. Dvasininko globa, nuoširdus bendravimas jam pravertė ir tapus *Aidų* redaktoriumi.

Šį L. Andriekaus gyvenimo laikotarpį ir indėlį *Aiduose* gana išsamiai yra analizavęs D. Sobeckis savo disertacijoje *Leonardo Andriekaus gyvenimas ir kūryba: asmenybė ir krikščioniškasis universalizmas*. Anot autoriaus, L. Andriekus geriausiai išmanė *Aidų* vidinę specifiką, kadangi nuo pat žurnalo perleidimo pranciškonų dispozicijon buvo su juo susijęs, todėl buvo tinkamiausias kandidatas perimti redaktoriaus pareigas iš J. Girniaus.³⁷

Iš tiesų, šis darbas spaudoje L. Andriekui nebuvo naujiena. Jo debiutas periodinėje spaudoje įvyko dar mokykloje, kuomet mirus vienam gimnazistui, L. Andriekus parašė eilėrašį, dedikuotą mirusiajam, ir šis buvo išspausdintas *Pranciškaus varpelyje*. Studijuodamas Austrijoje

³⁴ Jurčys B.S. OFM 2013-10-11. Vakaras Leonardui Andriekui. Juodkrantė.

³⁵ Aistis J. 2004. *Kultūrininkų likimas*. // Raštai III tomas, Čikaga: Draugo spaustuvė, p.83.

³⁶ Andriekus L. 1993. *Tik liepsnelė mažytė*. Autobiografiniai matmenys. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

³⁷ Sobeckis D. 2013. *Leonardo Andriekaus gyvenimas ir kūryba: asmenybė ir krikščioniškasis universalizmas*. // daktaro disertacija, p. 84.

rašė *Pranciškonų pasaulyje*, pasakodamas Lietuvoje esantiems broliams apie šio krašto grožį ir ypatybes. Italijoje buvo *Lietuvių balso* redakcinės komisijos narys. Tačiau aktyviausias darbo spaudoje laikotarpis prasidėjo atvykus į JAV. Pirmiausia L. Andriekus dirbo *Pranciškaus varpelio* bei pranciškonų *Metraščio* redaktoriumi. Vėliau tapo techniniu *Aidų* redaktoriumi, religinio skyriaus redaktoriumi, o būdamas pagrindiniu *Aidų* redaktoriumi palydėjo juos į Nepriklausomą Lietuvą, kur tikėjosi tolesnės žurnalo sėkmės: „Pranciškonai jaučiasi laimingi, kad sunkiomis išėivijos sąlygomis taip ilgai pajėgė leisti „Aidus“ ir dabar, lyg kokį brangų lobį, gali perduoti Nepriklausomai Lietuvai. Jie tikisi, kad jungtinis žurnalas, turėdamas pagrindą tėvynėje ir išėivijoje, bus stiprus dvasinis ramstis visai tautai.“³⁸ *Aidai* Lietuvoje buvo sujungti su *Naujuoju Židiniu*, nors dalis išėivijos inteligentijos buvo tuo nepatenkinti.

Praėjus keletui metų po žurnalo leidybos perdavimo Lietuvai, B. Brazdžionis rašė L. Andriekui: „Bradūnas tikrai nesidžiaugia, kad *Aidai* buvo perleisti Lietuvai, kur juos sužlugdė ir nutildė <...>.“³⁹ Lietuvos literatai taip pat buvo sunerimę dėl žurnalo nuosmukio. R. Pakalniškis 1993-04-06 rašydamas laišką L. Andriekui apgailestavo, jog leidinyje neliko nuoširdumo, esminio reagavimo į dabartinę kultūros ir meno situaciją Lietuvoje. Taip pat stinga ir išmintingo žodžio. Atsirado per daug pedantizmo, pozavimo, manieringumo ir pan.⁴⁰

Neramino ir finansinė leidinio padėtis. *Naujasis židinys – Aidai* redaktorius P. Kimbrys, supratęs sunkią padėtį, kreipėsi į JAV pranciškonus prašydamas finansinės paramos, drauge siūsdamas ir laiško G. Vagnoriui kopiją, kurią buvo pasirašę žymiausi kultūros ir meno veikėjai. P. Kimbrys prašė išplatinti laišką išėivijos spaudoje bei padėti gelbėti žurnalą „išgyvenus sunkiausius po nepriklausomybės atgavimo LDDP (komunistėlių) valdymo metus.“⁴¹ Sprendžiant iš L. Andriekaus archyve likusių laiškų po 1992 metų Lietuvoje įvykusių rinkimų, buvo sunerimusi visa išėivija). 1999 m. L. Andriekus teigė, jog rudenį sustojęs žurnalas greičiausiai negauna paramos todėl, kad tęsia prieškarinio *Židinio* ir pasaulio lietuvių *Aidų* krikščionišką tradiciją. Taip pat skatino išėivius prisidėti prie žurnalo finansinės padėties pagerinimo – nepaisant LDDP fondo užtrauktos gėdos Lietuvai, netrukus *Naujasis židinys – Aidai* atnaujino ir tęsė savo darbus.⁴²

Dabartinio žurnalo *Naujasis Židinys – Aidai* bei išėivijoje leisto *Aidai* kokybė galėtų būti atskiras diskusijų klausimas. Bet pačiam L. Andriekui, besidarbavusiam beveik 40 metų *Aidų* leidyboje, tai buvo svarbi gyvenimo dalis, padėjusi išlaikyti ryšį su savo šaknimis: „Redaguojant „Aidus“, ir dalyvaujant išėivijos daugiopoj veikloj, ryšys su tauta visą laiką buvo glaudus.“⁴³ Visa

³⁸ Andriekus L. 1991. *Aidai perkeliami į Lietuvą* // *Naujasis Židinys* // <http://www.nzidinys.lt/files/various/1991-9.pdf> .

³⁹ Brazdžionis B. Laiškas L. Andriekui. 1998 m. Kalėdos. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

⁴⁰ Pakalniškis R. Laiškas L. Andriekui. 1993-04-06. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

⁴¹ Klimbys P. Laiškas P. Bariui. 1997-02-15. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

⁴² Andriekus L. 1999-03-15. *Gelbėkime katalikišką kultūros žurnalą*. Laiško kopija. Adresatas nenurodytas. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

⁴³ Andriekus L. 1990-09-30. *Pasijutau ne svetimas. Apsilankymo Lietuvoje metinėse*. Niujorkas. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

lietuviškoji spauda išėivijoje buvo esminis darbas, siekiant palaikyti ryšį su gimtuoju žodžiu, kuris buvo būtinas saugant savąją tautybę ir tapatybę. Drauge darbas spaudoje įsuko L. Andriekų ir į poezijos, rašytojų pasaulį.

2.2. Lietuvių rašytojų draugija

Lietuvių rašytojų draugija (LRD) į JAV persikėlė, kaip ir *Aidai*, iš Vokietijos. Tačiau jos priešistorė siekia dar tarpukario Lietuvą. 1932 m. pradžioje buvo įkurta organizacija, vienijanti rašytojus. Jos iniciatoriai buvo B. Sruoga ir J. Grušas, o pirmasis LRD pirmininkas buvo I. Šeinius. Prasidėjus karui, daugelis rašytojų pasitraukė į Vakarų. Daugiausiai jų emigravo į Vokietiją ir Austriją, kur, anot A. Šešplaukio-Tyruolio, savanoriškomis tremties sąlygomis rašytojai vėl siekė susiburti draugėn ir reikštis kūrybiškai. 1946 m. Tubingene buvo įkurta Lietuvių rašytojų tremtinių draugija.⁴⁴

Niuorke 1948 m. buvo įkurta dar viena rašytojų organizacija – Jungtinių Amerikos Valstybių Lietuvių rašytojų draugija. Pamažu rašytojams traukiantis iš Vokietijos pabėgėlių stovyklų į JAV, šias dvi draugijas buvo nutarta sujungti. Taip 1950 m. Bostone įkuriamą naują Lietuvių rašytojų draugiją. Vėliau jos centras buvo perkeltas į Čikagą. Draugijos tikslas buvo „<...> jungti lietuvių rašytojus, kelti bei ugdyti lietuvių grožinės literatūros kultūrą, palaikyti bei saugoti tautines tradicijas, teikti rašytojams moralinę paramą. Draugijos valdyba siuntinėja nariams aplinkraščius, šaukia visuotinius ir sritinius suvažiavimus, rūpinasi grožinių raštų vertimais į svetimas kalbas, palaiko ryšius su kitų tautų rašytojais, teikia informacijų kitataučių leidiniams, ypač enciklopedijoms, dalyvauja jų suvažiavimuose, saugo mirusių rašytojų rankraščius ir rūpinasi jų išleidimu.“⁴⁵

Sunku tiksliai nusakyti datą, kada L. Andriekus buvo priimtas į šią draugiją. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyve išlikęs draugijos nario pažymėjimo pirmasis įrašas nurodo, jog šis dokumentas galioja iki 1955 m.. Tad galime daryti prielaidą, jog poetas į LRD buvo priimtas 1952 m., kadangi įprastai pažymėjimas buvo išduodamas trims metams.

Kalbant apie L. Andriekų ir LRD, reikėtų išskirti 1970–1978 m., kai poetas ėjo pirmininko pareigas tris kadencijas iš eilės. Šias pareigas L. Andriekus perėmė iš B. Babrausko, kuriam pirmininkaujant buvo išmesta arba patys pasitraukė nemažai draugijos narių, kadangi B. Babrauskas nepritarė jokiems ryšiams su okupuotoje Lietuvoje likusiais rašytojais. (Pavyzdžiui,

⁴⁴ Šešplaukis – Tyruolis A. 1997. *Lietuvių rašytojų draugijos ir kitos literatūrinės veiklos apžvalga*. Lietuvių egzodo literatūra 1945–1990, p.801.

⁴⁵ Lietuvių bendruomenė 1976. *Jie kuria savo tautai. Lietuvių Rašytojų Draugijos 30 m. išėivijoje atgaivinimo proga*. // Lietuvių dienos, nr. 11, p. 9.

LRD narė S. Pipiraitė-Tomarienė buvo pašalinta iš LRD už apysakos vaikams išleidimą Vilniuje)⁴⁶. Pirmieji L. Andriekaus žingsniai perėmus šias pareigas buvo susiję su tikslu susigrąžinti prarastus narius, taip pat ir užmegzti ryšį su sovietų Lietuvos rašytojais.

Drauge su poetu LRD valdybą sudarė: vicepirmininkas – A. Landsbergis, sekretorius – P. Jurkus, išdininkas – J. Jankus ir N. Mazalaitė. Rašytojo veiklą per pirmąją kadenciją gana išsamiai yra išnagrinėjusi Ž. Kolevinskienė. Ji remiasi Lituanistikos studijų ir tyrimo centro Pasaulio lietuvių archyvinio fondo Čikagoje medžiaga. Savo straipsnyje Ž. Kolevinskienė pateikia LRD L. Andriekaus valdybos bandytas įsteigti „Autoriaus teisių taisyklės“. Jose buvo siūloma įsteigti Lietuvių rašytojų Draugijos Garbės Teismą. Garbės teismas įkurtas nebuvo, tačiau L. Andriekaus iniciatyva buvo iš naujo peržvelgti ir perrašyti LRD nuostatai bei išspausdinti dar 1947 m. Ausburge priimti įstatai.

Nuo pat pirmųjų dienų L. Andriekus susidūrė su rūpesčiais: entuziastingai siūlęsis dirbti valdyboje P. Jurkus po poros mėnesių atsisakė eiti pareigas. Jo darbus perėmė L. Žitkevičius. Čia pat reikėjo organizuoti premijų teikimus, komisijas, literatūros vakarus. Tačiau esminiu tikslu jis vis tiek laikė glaudų ryšį su istorinėje tėvynėje gyvenančiais rašytojais bei naujų ryšių užmezgimą su kitomis draugijomis.

Kaip svarbiausias L. Andriekaus LRD veiklos kryptis Ž. Kolevinskienė išskiria F. Kiršos raštų leidybą, pastangas užmegzti ryšius su kitomis rašytojų draugijomis, lietuvių literatūros vertimus į kitas kalbas.⁴⁷ Vis dėlto nei užmegzti ryšių su Lietuvoje veikiančia TSRS rašytojų sąjunga, nei išgarsinti Lietuvoje išeivių kūrybos L. Andriekui nepavyko: „Labai gaila, kad tuo laiku nebuvo įmanoma užmegzti ryšių su Lietuvių rašytojų sąjunga tėvynėje ir net „Aidų“ redakcijai iš ten gauti periodinių leidinių ir knygų. Susisiekimas buvo aklinai suvaržytas. Jeigu ką siųsdavom iš Amerikos, Lietuvoje dėdavo į kažkokius specialius sandėlius ir mažai kas juos matydavo. <...> Visa tai sunkino mūsų kultūrinį darbą išeivijoje. Tai buvo okupanto prievarta uždėtos grandinės <...>“.⁴⁸

Pirmininkaudamas LRD, L. Andriekus pats skaitė paskaitas Amerikos poetų draugijai apie lietuvių literatūrą išeivijoje bei jos padėtį okupuotoje tėvynėje. Kaip dvasininkas ir kaip rašytojas išnaudojo visas progas kiek įmanoma garsiau ir plačiau kalbėti apie sunkią okupuotos Lietuvos padėtį. Pasirašydamas draugijos pirmininko vardu, rašė memorandumus Australijos ir Naujosios Zelandijos ministrams pirmininkams dėl Lietuvos (taip pat Latvijos ir Estijos) okupavimo *de jure*. Užmezgė ryšius su žurnalu *Kontinent*, kuriame publikavo net tik lietuvių poezijos vertimus, bet taip pat paskelbė LRD pranešimą apie sovietų niokojamą Lietuvą. Čia poetas

⁴⁶ Kolevinskienė Ž. 2009. *Lietuvių rašytojų draugijos veikla 1970–1973 metais* // Teksto slėpiniai, nr. 12., VPU, p. 197.

⁴⁷ Ten pat, p.206–211.

⁴⁸ Andriekus L. *Mano kelias pas pranciškonus – ankstyvas, įvairus ir ilgas. T. Benediktas Jurčys OFM kalbina T. Leonardą Andriekų OFM.* // Naujasis Židinys, 1998, nr. 1–2, p. 10 <http://www.nzidiny.lt/files/various/1998-01-02.pdf>.

atsiskleidė ne tik kaip energingas kultūros veikėjas bei patriotas, bet ir kaip pilietiškai aktyvus asmuo.

Tiesa, šios poeto savybės jau buvo matyti ir prieš pradėdant pirmininkauti LRD. 1968 m. Amerikos poetų asociacijos gruodžio mėn. leidinyje (1968 December *The PSA Bulletin*) pasakojama apie tais pačiais metais, lapkričio 27 d. susitikime, skaitytą L. Andriekaus pranešimą apie Lietuvos poeziją bei liaudies dainas. (Minimi pristatyti autoriai: K. Donelaitis, A. Baranauskas, Maironis, A. Gustaitis, M. Vaitkus, V.M. Putinas, F. Kirša, B. Sruoga, J. Herbačiauskas). Atkreiptas dėmesys į tai, kad 80 proc. Lietuvos rašytojų dėl antrojo pasaulinio karo paliko Lietuvą, tačiau tėvynėje dar yra jaunų talentų, kurie kenčia dusinami socialinio realizmo.⁴⁹

A. Šešplaukis-Tyruolis L. Andriekų apibūdina kaip ypač aktyvų draugijos pirmininką. Nepaisant didelių nuotolių, jis surengė daug literatūros vakarų, kuriuose pats dalyvavo, įvairiose JAV vietovėse (Los Angeles, Čikagoj, Vašingtone, Clevelande, Bostone, Montrealyje ir kt.). L. Andriekaus pirmininkavimo metais buvo paminėtas ir LRD trisdešimtmetis išėivijoje. Tai buvo daroma ne tik draugijos rate, bet ir periodinėje spaudoje bei per „Amerikos balso“ radiją. 1983 m. LRD valdyba iš Niujorko persikėlė į Čikagą, o pirmininko pareigas L. Andriekus perdavė A. Kairiui, kuris toliau tęsė buvusio pirmininko pradėtus darbus. Visuose istoriniuose šaltiniuose pateikiamos datos nurodo, kad L. Andriekus LRD pirmininkavo nuo 1970 m. tris kadencijas, o po jo pirmininkavimo pareigas, kaip minėta, perėmė A. Kairys, savo darbus pradėjęs 1983 m. Kas vadovavo LRD valdybai nuo 1978 m. iki 1983 m., niekur nenurodoma. Sprendžiant iš P. Jurkaus laiško L. Andriekui 1997-02-23, LRD neturėjo vieno archyvo, kadangi jos centras neturėjo pastovios vietos. Jis priklausė nuo to, kur gyveno didžioji dalis išrinktos valdybos. Jau nepriklausomos Lietuvos literatūrologams pradėjus domėtis LRD, P. Jurkus rašė kolegai: „Iš Vilniaus rašė pats L. R. Sąjungos pirmininkas, dar priminė telefonu, kai lankėsi Los Angelėje, kad Martinkus rašo darbą apie mūsų Draugiją. Jam reikalingos žinios: kas buvo pirmininkais, kada jie buvo? Svarbiausios datos. Čia neturiu jokio archyvo, tenka tik taip gaudyti žinias. Gal Patsai turi ką užsirašęs, gal atsimeni šį bei tą. Reikia jam atsakyti pozityviai“⁵⁰. Tad dėl tokių vienu ar kitu datų netikslumų, matyt, ir bus kalti tokie „žinelių gaudymai“. Vėliau V. Martinkus *Lietuvių literatūros enciklopedijoje* nurodo dar kitą L. Andriekaus pirmininkavimo datą – nuo 1970 iki 1976 m.⁵¹

Tačiau aišku, kad baigęs savo kadenciją L. Andriekus ir toliau aktyviai dalyvavo draugijos veikloje, kadangi gyveno arčiausiai Kultūros židinio, kur buvo tvarkomi draugijos reikalai, o nuo 1989 m. buvo valdybos nariu. 1997 m. valdybos pateikiamoje ataskaitoje nurodoma, kad ši valdyba jau buvo užmezgusi ryšius su Lietuvos rašytojų sąjunga. Nors dalis rašytojų jau buvo

⁴⁹ *The PSA (Poetry Society of America) Bulletin*. 1968 December. Kryžių kalno OFM archyvas.

⁵⁰ Jurkus P. Laiškas L. Andriekui 1997-02-23. // Įvairūs svarbesni laišakai // Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

⁵¹ Martinkus V. 2001. *Lietuvių literatūros enciklopedija*. V.: LLTI, p. 276.

mirę ar grįžę gyventi į Lietuvą, valdyba skatino likusius narius „susijungti kūrybos rankomis ir širdim“ aktyviai dalyvauti kultūriniame gyvenime bei „papuosti savo kūryba Lietuvą kaip tikrą seserį“⁵². L. Andriekui 1995 m. persikėlus gyventi į Konekbunkporto vienuolyną, jo aktyvumas LRD sumažėjo, tačiau ryšys vis dar buvo palaikomas laiškais.

Vadovaudamas LRD draugijai, L. Andriekus pirmenybę skyrė Lietuvos vardo garsinimui skaitydamas paskaitas kitataučiams apie lietuvių literatūrą, skatindamas jos vertimus. Taip pat siekė atverti pasauliui okupuotos tėvynės padėtį. „<...> T. Leonardas atsistoja visoje savo didybėje kaip kelių poezijos knygų autorius, kaip daugelio metų žurnalo „Aidai“ redaktorius, kaip ugningas paskaitininkas ir pamokslininkas, ir kaip nuolatinis įvairių žurnalų ir laikraščių bendradarbis. Visur jis vyrauja kaip pavergtos Tėvynės šauklys.“⁵³ Vienas iš poeto prioritetų buvo suvienyti Lietuvos ir išeivijos kūrėjus, tačiau jam nepavyko pramušti Sovietų Sąjungos sienų. Suorganizavo daug literatūros vakarų ir kitų renginių. Dauguma jų įvyko pranciškonų globojamame Kultūros židinyje.

2.3. Kultūros židinis: lietuviškosios tapatybės saugojimo vieta

Kaip jau minėta, L. Andriekus išnaudojo visas galimybes kuo plačiau skelbti pasauliui apie okupuotoje Lietuvoje kankinamus kraštiečius, taip pat ir siekdamas išsaugoti lietuviybę tarp svetimoje aplinkoje atsidūrusių išeivių.

Lietuviams pranciškonams atsistojus ant kojų JAV, buvo imta galvoti, kaip suaktyvinti parapijos gyvenimą, kur būtų galima visus suburti, maitinti jų dvasią lietuviškomis tradicijomis, kultūra, menu, bendravimu. Šito, kaip pasakojo pats dvasininkas, norėjo ir patys parapijiečiai: „<...> lietuvių visuomenė pradėjo prašyti, kad pranciškonai prie vienuolyno pastatytų ir jų veiklai patalpas, įsipareigodama tam tikslui sudėti aukų. Lietuviai pranciškonai sutiko, nupirko tinkamą žemės sklypą ir pastatė visuomeniniam veikimui didelę salę, tinkamą susirinkimams, koncertams ir sportui, taip pat kavinę ir patalpas susirinkimams ir posėdžiams. Tai ir vadinama Kultūros židiniu, jis buvo pašventintas 1974 m. žiemą.“⁵⁴ Kultūros židinį sudarė vienuolynas su vyskupo rezidencija, religinės šalpos pastatas, kuriame buvo rengiama *Katalikų Bažnyčios kronika* ir teikiama šalpa Lietuvai, svečių pastatas, „Darbininko“ spaustuvė bei redakcija, dailės galerija ir biblioteka. Tokia lietuvių susibūrimo vieta buvo tai, kas padėjo žmonėms jaustis savimi bei neprarasti tapatybės jausmo.

⁵² LRD aplinkraštis nr. 2. (Numatoma publikavimo data 1997-12-01.) Aplinkraštį sudarė: P. Jurkus, L. Andriekus, A. Landsbergis. / Įvairūs svarbesni laišakai / Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

⁵³ Barius P. 2013-03-18. Laiškas Žukauskienei J. // Asmeninis archyvas.

⁵⁴ Andriekus L. 1998. *Mano kelias pas pranciškonus – ankstyvas, įvairus ir ilgas. T. Benediktas Jurčys OFM kalbina T. Leonardą Andriekų OFM.* // Naujasis Židinis, nr. 1–2, p. 9. // <http://www.nzidins.lt/files/various/1998-01-02.pdf>

Dailininkas K. Manglicas, kuris gyveno Kanadoje ir aktyviai dalyvavo Toronto pranciškonų parapijos veikloje, pasakoja, jog gyvenimas išeivijoje buvo gyvenimas dvigubu statusu. Anot jo, parapijos bendruomenėje *aš* buvau tas, kas buvau prieš išvykdamas iš Lietuvos: Lietuvos karininkas, teisėjas, profesorius ir pan. Už parapijos ribų *aš* buvau fabriko darbininkas, indų plovėjas, šlavėjas ir t. t. K. Maglico teigimu, lietuvių susibūrimas parapijose jiems sudarė sąlygas visiškai kitokiam savęs vertinimui. Kitaip tariant, sudarė galimybes nenuvertinti savojo *aš*.⁵⁵ Tokią naudą atnešti turėjo ir JAV pranciškonų steigiamas Kultūros židinys, kuris subūrė Niujorko lietuvius.

1968 m. L. Andriekus laišku praneša Šv. Kazimiero vienuolyno vyresniajam ir diskretoriai, jog pradėdamas Kultūros židinio „vajus“. „Vajus daromas toks, koks mūsų jėgomis įmanomas.“⁵⁶ Laiške taip pat informuojama, jog architekto A. Tyliaus planai Kultūros židiniui pripažinti pakankamais informuoti visuomenę bei vesti „vajų“. Pagal šiuos planus ir buvo vykdoma židinio statyba, padedant advokatui D. Kashmanui bei įvairioms organizacijoms ir visai lietuvių parapijai. Statybų darbai dėl finansinių priežasčių nebuvo labai greiti. 1969 m. L. Andriekus praneša broliams apie sėkmingai vykdomą planą: „Mūsų vienuolynas Brooklyne daro žymią pažangą Kultūros Židinio atžvilgiu. Tėvai Pijus ir Juozapas su didžiu pasiaukojimu vaikščioja po namus, rinkdami aukas. T. Viktoras rūpinasi aukomis Vašingtono, Baltimorės ir Filadelfijos apylinkėse. T. Paulius baigia pasiruošimus Bingo žaidimams. T. Juvenalis koordinuoja ir vadovauja darbui. Pirminiai pastatų planai padaryti ir egzaminuojami. Jų galutinis nustatymas priklausys nuo aukų. Ieškoma paskolos lengvomis sąlygomis.“⁵⁷ Pranciškonų išradingumo ir darbštumo dėka Kultūros židinys ne vienerius metus palaikė lietuvių bendruomenę. Ši atsidėkodama rėmė brolius ir padėjo išlaikyti židinio pastatus. Pranciškonai tolydžio organizuodavo Bingo lošimus, rinkdami aukas spaustuvei ir Kultūros židiniui.

L. Andriekaus sudarytose Kultūros židinio statybos gairėse buvo numatytas ir esminis jo tikslas: „Kultūros Židinys Brooklyne Highland Parke tarnaus Amerikos lietuvių, ypač jaunimo kultūriniam reikalams.“⁵⁸ Taip pat gairėse buvo numatyta, jog statyba apims vienuolyną 25 žmonėms, koplyčią 200 žmonių, patalpas spaustuvei, administracijoms bei redakcijoms, salę 1000 žmonių su jai reikalingais šalutiniais įrengimais, 10 erdvių kambarių organizacijoms bei lituanistinei mokyklai ir salę bibliotekai – meno galerijai.

Kadangi Kultūros Židinio statybos metai sutapo su L. Andriekaus provincijolo užimamomis pareigomis (1964-1970), per jo rankas turėjo pereiti kiekvienas Bruklino priimtas nutarimas. Tuo pat metu jis buvo ir Konnebunkporto Šv. Antano berniukų gimnazijos, kuri gyvavo

⁵⁵ Dokumentinis filmas *Malonė*. 2011, rež. D. Kanclerytė.

⁵⁶ Andriekus L. Laiškas Šv. Kazimiero vienuolyno vyresniajam. 1968-09-01. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

⁵⁷ Andriekus L. Laiškas visiems Šv. Kazimiero Kustodijos nariams. 1969 Kalėdos. Kryžių kalno OFM archyvas.

⁵⁸ Andriekus L. Kultūros Židinio Statybos Brooklyne. Pagrindinės gairės. 1968-02-18. Kryžių kalno OFM archyvas.

13 metų, rektorius. Tačiau mažėjant mokinių skaičiui, mokyklą teko uždaryti. Naujos augančios kartos, ypač gimusios mišriose šeimose, jautė vis mažesnę ryšį su Lietuva.

Nuo 1970 m. L. Andriekui pradėjus eiti Bruklino vienuolyno gvardijono pareigas, teko pabaigti Kultūros židinio statybas ir atidaryti jo duris laukiantiems Niujorko lietuviams. 1980 m. L. Andriekui atiteko ir Kultūros židinyje esančios Adomo Galdiko dailės galerijos direktoriaus pareigos. Šias pareigas jis užėmė tuo pat metu būdamas ir vyriausiuoju *Aidų* redaktoriumi. Dailės galerijoje buvo eksponuojamos įvairaus meno kolekcijos, kurias atgimimo metais buvo tikėtasi perkelti ir išeksponuoti Kretingos pranciškonų vienuolyne. Šie meno dirbiniai Lietuvą pasiekė, tačiau kol kas neatsirado galimybė juos parodyti Lietuvos žmonėms, kaip to tikėjosi L. Andriekus. Dvasininko kolekciją sudaro A. Galdiko paveiksiai, islamo maldos kilimėliai, kinų liaudies menas ir kt.

Skaičiuojant nuo pirmojo pastato atidarymo, Kultūros židinys gyvavo 55 metus. Mažėjant pranciškonų bei parapijiečių skaičiui 2003 m. dėl finansinių priežasčių jis buvo uždarytas. Tais pačiais metais mirė ir pats L. Andriekus.

Kultūros židinyje buvo suorganizuota daug koncertų, literatūros vakarų, parodų atidarymų, vasaros vaikų ir jaunimo stovyklų, vyko kultūriniai ir sportiniai užsiėmimai, švenčiamos lietuvių tautinės šventės. Sudarytos sąlygos veikti spaustuvėms ir redakcijoms, šalpos ir labdaros fondams, kuriose L. Andriekus taip pat aktyviai darbuos. Literatūros istorijai Kultūros židinys pasitarnavo rengdamas knygų pristatymus bei kt. literatūros vakarus, priimdamas LRD valdybą ir čia vykusius draugijos susirinkimus; glausdamas rašytojus, filosofus, kultūros veikėjus, norinčius pabėgti nuo miesto šurmulio.

D. Kanclerytės paklaustas, ar nebuvo gaila visą tai palikti ir uždaryti, dar vis JAV tebegyvenantis P. Gedgaudas OFM šypsodamasis atsako: „Ne, toks buvo tremties likimas“⁵⁹. Tremties likimas reiškia tai, jog per maždaug pusšimtį metų buvo nuveikta labai daug, siekiant puoselėti lietuvių, padėti anapus esantiems tautiečiams, skatinti jaunąją kartą išlaikyti ryšį su savo šaknimis, o atėjus laikui viską perduoti Lietuvai. Bėgia džiaugtis, kad pavyko taip ilgai būnant svetur išsaugoti gimtąją kalbą ir patriotizmą. Tačiau, turbūt, būtų naivu tikėtis, kad JAV lietuvių šeimose gimstančios naujosios kartos jaus tokį patį ryšį su Lietuva, kokį jautė čia atvykę jų seneliai ar tėvai. Gimtinė nėra paveldima, gimtinė yra vieta, kurioje tu gimsti.

Senajai kartai pamažu nykstant, o visai aktyviai išėivijos kultūrinei veiklai pamažu blėstant, belieka tuos pranciškonų rankos lydėtus darbus įrašyti į Lietuvos istoriją. L. Andriekaus indėlis svarbus ne tik lietuvių literatūros istorijoje, bet ir visoje Lietuvos istorijoje, kadangi jo literatūrinė, kultūrinė veikla bei darbas spaudoje buvo šauksmas pasauliui apie kenčiančią Lietuvą.

---

⁵⁹ Dokumentinis filmas „Misija“ 2012 m., rež. D. Kanclerytė.

O visas dvasininko ir rašytojo palikimas, liudijantis nuveiktus darbus, šiandieną yra grįžęs į gimtinę: kūryba, spaudos leidiniai, gausios meno kolekcijos.

2.4. Leonardas Andriekaus literatūros moksle, kritikoje, laiškuose

Nors, kaip poetas, L. Andriekus nėra iki šiol sulaukęs labai daug dėmesio, visgi literatūros kritikoje, periodikos leidiniuose galime aptikti straipsnių bei recenzijų apie jo kūrybą. Tiesa, dauguma jų yra taip pat išseivijų: J. Aisčio, J. Brazaičio ir kt. Bet išseivijos kritika kartais verčia suabejoti jos nuoširdumu. J. Brazaitis laiške A. Grinienei rašo: „Tik pasidėjau „Britanijos lietuvių“ su jo Andriekaus recenzija. Nespėjau dar perskaityti recenzijos, bet knyga man padarė nykų įspūdį. Tai poetas, kuris ieško, kokia forma pasakyti tai, ko jis iš viso neturi. Tai nėra kristalas, tik nušlifluotas stiklas. Jasmanto poezija man arčiau širdies, jei dar tokią turiu.“⁶⁰ Sprendžiant iš laiško datos (1964 m.), kritikas kalba apie poezijos rinktinę *Naktigonė*. J. Brazaitis neatrodo labai sužavėtas L. Andriekaus poezija, nors kaip matysime vėliau, prieš išėjusią *Saulė Kryžiuose* ir po *Naktigonės* pasirodžiusią *Po Dievo antspaudais* išaukštino kone iki padangių. Ar galėjo taip skirtingai vertinti to paties autoriaus kūrybos knygas? O galbūt išseivijoje gyvenę kultūros ir meno puoselėtojai stengėsi bet kokia kaina palaikyti vienas kitą ir bet koks indėlis į lietuvišką žodį buvo vertas pagarbos? Reikia neužmiršti ir to, jog L. Andriekus drauge su kitais broliais pranciškonais kiek įmanydami rėmė ne tik morališkai, bet ir finansiškai, glaudė po vienuolyno stogu dar nesusiradusius savos pastogės rašytojus, filosofus, kultūros veikėjus. Padėjo įsikurti JAV ne tik patiems rašytojams ir jų giminėms. Galbūt tokie gražūs atsiliepimai apie L. Andriekaus kūrybą spaudoje ir kitoje viešojoje erdvėje buvo asmeninio dėkingumo išraiška? Tikros ir vienintelės priežasties, deja, mes neatkapstysime, tačiau tai, kas sugulė į popieriaus lapus ir buvo pateikta viešai spaudai, bet kuriuo atveju yra atsiliepimai apie poeto kūrybą. Tad pradėkime nuo kūrybinio kelio pradžios.

Pirmąją L. Andriekaus knygą *Atviros marios*, paties autoriaus prašymu, recenzavo J. Aistis. Pats dvasininkas S. Gedai yra prisipažinęs, kad parengęs pirmąją eilėraščių knygą pirmiausiai parodė A. Vaičiulaičiui ir J. Aisčiui: „Vaičiulaitis priėmė labai entuziastingai <...>. O Aistis pažiūrėjo abejingai. Sako – aš daugiau iš tavęs tikėjau.“⁶¹ Autorius pasakojo net buvęs nusprendęs nebeleisti šios rinktinės, bet J. Aistis jį atkalbėjo nuo tokio žingsnio, pateisindamas savo žodžius skubotumu. Tačiau J. Aistis per daug nepataikavo autoriui ir recenzijoje. „*Atviros marios* nėra tokia knyga, kuri galėtų pritrenkti naujoviškumu“⁶² – sako poetas. Anot jo, tai nuosaiki,

⁶⁰ Brazaitis J. 2000. *Ugninis stulpas. 25 metai be Juozo Brazaičio. Laiškai, dokumentai, liudijimai*. K.: Į laisvę fondo filialas, p. 380.

⁶¹ Andriekus L. – interviu su Geda S. 1993-12-10. *Pranciškonai, poezija ir paveikslai*. Šiaurės Atėnai, p.3.

⁶² Aistis J. 2004. *Pranciškoniškasis balsas*. // Raštai III tomas, Čikaga: Draugo spaustuvė, p. 396 – 400.

klasiška knyga, kurioje tuo pačiu jaučiamas ir tų dienų pulsas. Dėmesys skiriamas realybės žaizdoms, nerimui, vilčiai. L. Andriekaus poezijos balsas yra kupinas tikėjimo, mistikos, giedros nuotaikos. Taip pat čia egzistuoja ir pranciškoniškasis pasaulis, anot J. Aisčio, pažįstamas iš pirminių pranciškoniškųjų tekstų: kūrinių liaupsių, Fioretti, Celano ir trijų draugų legendų, Šv. Boneventūros ir kt. raštų. Įdomi recenzijos mintis ir ta, jog šią poeziją gali jausti tik kraštai: aukšta kultūra ir paprasta siela.

J. Brazaitis, recenzuodamas antrąją L. Andriekaus knygą *Saulė kryžiuose*, teigia, jog tai – poetinio apmąstymo ir meditacijų knyga, kurioje parodomi santykiai tarp Dievo, žmogaus ir žemės. Dievas čia dalyvauja atpirkdamas bei kurdamas žmogų, kadangi šis procesas yra nesibaigęs. „Atpirkimo kančia, prasidėjusi Golgotoje, tebesitęsia dabar, nes tebesitęsia Dievo kryžiavimas. Lyg būtų ištirpusios erdvės ir laiko ribos.“⁶³ Šioje poezijos rinktinėje dominuojantis Dievo paveikslas, pasak J. Brazaičio, yra suprantantis, globojantis, drauge sielvartaujantis ir kenčiantis Rūpintojėlis. Šis Dievas yra gimtojoje Lietuvoje, šalia artojo, padavimų apie užkeiktus asmenis, keliaujančius ežerus ir kt. Vienintelis knygos priekaištas, kurį nurodo J. Brazaitis, – monotoniškumas, kurio buvo galima išvengti praleidžiant kai kuriuos eilėraščius.

Kita J. Brazaičio recenzuota L. Andriekaus knyga buvo ketvirtasis poezijos rinkinys *Po Dievo antspaudais*. Šią recenziją J. Brazaitis pavadina „Andriekus naujoje rolėje“⁶⁴. Taigi jau pats pavadinimas byloja, kad recenzentui tokie istoriniai eilėraščiai bei grįžimas prie istorinio asmens L. Andriekaus kūryboje atrodė naujas ir neįprastas dalykas. Šioje rinktinėje poetas leido kalbėti pačiam Vytautui, pasak Brazaičio, tam, kad išreikštų jo išgyvenimus santykiuose su tėvu, žmona, Jogaila ir pan. Recenzento teigimu, Vytautas Andriekaus poezijoje yra „šarūniškas“ savo temperamentu – su dideliu nerimu, polėkais bei laisva dvasia. Tačiau baigdamas recenziją J. Brazaitis vis dėl to padaro išvadą, kad gražiausiai ir stipriausiai L. Andriekaus poezija pražydo antrojoje jo knygoje *Saulė kryžiuose*. Kaip matome, savo recenzijose J. Brazaitis teigiamai atsiliepia apie šias dvi L. Andriekaus knygas. Tačiau visiškai kitokios nuomonės buvo apie poezijos rinkinį *Naktigonė*, išėjusį 1963 m., laiške J. Griniuvienei.

B. Brazdžionis recenzuodamas *Už vasaros vartų* 1976 m., atkreipė dėmesį į ritmo lengvumą, vaizdų šviežumą, nuotaikas giedrumą, formos „kristalinį skambėjimą“, meistriškai naudojant tikslų ir netikslų rimą, aliteracijas, skiemenų garsus. Visa tai rašytojas pavadino Dievo duoto talento žyme bei įgudusia poeto plunksna.⁶⁵

Teigiamai apie dvasininko poeziją atsiliepė ir Amerikos spauda pristatydamą rinktinę *Amen in Amber*. *Manyland Books* knygų kataloge, poezijos skiltyje apie lietuvių dvasininko lyriką

⁶³ Brazaitis J. *Giesmė Dievui, Lietuvos žemei ir jos artojui*. // *Raštai III tomas*. http://lkma.lt/site/archive/kiti/j-brazaicio-rastai/Brazaicio%20Rastai%20III%20tomas/Brazaicio%20Rastai_Tomas%20III_22.pdf.

⁶⁴ Brazaitis J. *Andriekus - naujoje poetinėje rolėje* // *Raštai III tomas*. http://lkma.lt/site/archive/kiti/j-brazaicio-rastai/Brazaicio%20Rastai%20III%20tomas/Brazaicio%20Rastai_Tomas%20III_23.pdf.

⁶⁵ Brazdžionis B. 1976. *Visa buitį pilna poezijos (vietoj recenzijos)*. // *Lietuvių dienos*, nr. 5, p. 7.

sakoma šitaip: „His verses bear out the observation that some of the most glorious poetry is instinct with religious passion. The book is lovely.“(liet. Jo eilėse galima įžvelgti, kad dalis tos didingos poezijos kyla iš instinkto ir religinės aistros. Knyga yra miela).⁶⁶

E. Zakarauskas analizavo L. Andriekaus kūrybą lygindamas ją su, iš pirmo žvilgsniu nei kiek nepanašiu, A. Škėma. Straipsnyje *Žmogaus santykis su Dievu A. Škėmos ir L. Andriekaus kūryboje*, jis teigė, kad „Andriekaus religinė poezija atskleidžia Dievo ieškančio ir su Juo nuolankiai bendraujančio žmogaus paveikslą. Šio žmogaus ieškojimų patirtys gali būti naudingos kiekvienam trokštančiam sekti Kristų mūsų dienų žmogui.“⁶⁷

D. Čiočytė teigia, jog kontenpliacinėje L. Andriekaus lyrikoje interpretuojami teologiniai ir psichologiniai religinio gyvenimo išgyvenimo aspektai, o pati Dievo meilės samprata moderniai psychologizuojama, originaliai varijuojama Rūpintojėlio sąvoka.⁶⁸

V. Kubiliaus nuomone, L. Andriekaus kūryba, išaugusi iš religinių apmąstymų, plėtojasi panašia kryptimi, kaip ir A. Jasmanto – metafiziniam išgyvenimui suteikiamas motyvuotas psichologinis tapsmas. O pati poezijos samprata, anot kritiko, yra artima J. Baltrušaičio, A. Puišytės kūrybai – „poezija – žmogaus kalba, kylanti į Dieviškumo sferą.“⁶⁹

Bet kuriuo atveju literatūros kritikoje L. Andriekui yra priskiriama religinės lyrikos kūrėjo vieta. Dažniausiai jis pristatomas glaustai, paminint tik svarbiausius ar dažniausiai pasitaikančius jo kūrybos aspektus. Platesnį žvilgsnį į šio poeto kūrybą kol kas galime rasti tik D. Sobeckio disertacijoje *Leonardo Andriekaus gyvenimas ir kūryba: asmenybė ir krikščioniškasis universalizmas*, kuri buvo apginta 2013 m., todėl dar taip pat nėra sulaukusi didesnio dėmesio.

Disertacijoje iš tiesų gana išsamiai išanalizuotas poeto gyvenimo laikotarpis redaguojant *Aidus*, krikščioniškosios L. Andriekaus asmenybės įtaka, vadovaujant LRD bei lietuviybės puoselėjimas Šv. Antano berniukų gimnazijoje. Taip pat pasirinkti įdomūs kūrybos analizės aspektai, tačiau kai kas sukelia klausimų.

Jau įvade už akių užkliūva datos. D. Sobeckis teigia, jog „tik L. Andriekaus tarnystės veiklos pradžia 1964–1970 nebuvo susijusi kokiais nors visuomeniniais kultūriniais įsipareigojimais.“⁷⁰ Klausimą kelia ne jo įsipareigojimų buvimas ar nebuvimas, bet tarnystės pradžia. L. Andriekaus tarnystės pradžia, kaip ir kiekvieno ateinančio į vienuolyną jaunuolio, prasidėjo pirmąją dieną brolijoje – 1934 m., o disertacijoje nurodomi 1964–1970 metai tėra pareigų pakeitimo, kai dvasininkas ėjo provincijolo pareigas. Eidamas šias pareigas jis rūpinosi Kultūros židinio statyba.

⁶⁶ Manyland Books leidyklos katalogas 1974–1975.

⁶⁷ Zakarauskas E. 2000. *Žmogaus santykis su Dievu A. Škėmos ir L. Andriekaus kūryboje*. // Soter nr. 4, p. 104.

⁶⁸ Čiočytė D. 2001. *L. Andriekus* // Lietuvių literatūros enciklopedija. V.: LLTI, p.20.

⁶⁹ Kubilius V. 1999. *Perskeltos literatūros integracija*. // XX amžiaus literatūra., p. 646.

⁷⁰ Sobeckis D. 2013. *Leonardo Andriekaus gyvenimas ir kūryba: asmenybė ir krikščioniškasis universalizmas*. p.5.

Keistai atrodo ir tokios mokslinės disertacijos įžvalgos, kad viena iš priežasčių, lėmusių L. Andriekaus apsisprendimą tapti pranciškonu, buvo apsilankymas pas būrėją. D. Sobeckis remiasi Petreikienės pasakojimu. Juo labiau tai negalėjo turėti kokios nors įtakos L. Andriekaus asmenybės formavimuisi. O pats pasakojimas pagrįstas tik Barstyčių miestelyje sklindančia legenda.

D. Sobeckis remiasi trijų archyvų šaltiniais (Kryžių kalno vienuolyno, Maironio lietuvių literatūros muziejaus, VDU Lietuvių išeivijos instituto), tad apima platų kontekstą ir yra puikiai susipažinęs su L. Andriekaus gyvenimu išeivijoje. Tačiau analizuodamas dvasininko indėlį į lietuviybės puoselėjimą, kartais nuklysta į tokius beprasmius klausimus, kaip pavyzdžiui, ar galėjo mažėjančiam Šv. Antano berniukų gimnazijos mokinių skaičiui turėti įtakos konkurencija su Šv. Dvasios seserų mergaičių kolegija ar už tūkstančio kilometrų esanti Čikagos lietuvių mokykla. Nenustebina ir tai, jog pranciškonų gimnazijoje buvo tokių pat žemiškųjų problemų ar tingėjimo mokytis apraiškų. Juk joje mokėsi tokie pat vaikai, kaip ir kitur. Tai negalėjo priklausyti nuo gimnazijos rektoriaus.

Kūrybos analizei D. Sobeckis pasirenka iki tol L. Andriekaus poezijoje niekur neaptartą krikščioniškojo universalizmo perspektyvą ir ją išskaido į *kairos* ir *chronos* laiką, sakraliąsias erdves, mirtį, kaip amžinybės projekciją ir žmogiškosios būties prasmingumą. Atsižvelgiant į autoriaus iškeltą tikslą, analizuoti poeto kūrybą krikščioniškojo universalizmo aspektu galbūt ir teisinga, jog analizuojamos sakralios vietovės yra susijusios su Biblijos vietovardžiais ar šventųjų gyvenimo vietomis. Tačiau visiškai nuošaly paliekami šventieji Lietuvos piliakalniai, ažuolai, girios. Juk jas irgi reikėtų priskirti sakralioms vietovėms, o jų L. Andriekaus poezijoje tikrai gausu. Tai pripažįsta ir pats D. Sobeckis teigdamas, kad „[s]avo gimtojoje žemėje visada galima rasti šventų vietų, kurios įauga žmogaus sieloje.“⁷¹ Bet pradėjęs sakraliųjų erdvių analizę, senosios pagoniškosios Lietuvos erdves nustumia į šalį.

Kūrybos analizėje galima pasigesti dar vieno, nuo L. Andriekaus gyvenimo ir kūrybos tikrai neatsiejamo, žvilgsnio – pranciškoniškosios pasaulėžiūros. Net ir visiškai atskyrus poetą nuo jo poezijos, pranciškoniškoji pasaulėžiūra joje akivaizdžiai jaučiama. Pavyzdžiui, analizuodamas mirties sampratą eilėraščiuose, D. Sobeckis teigia, jog poetas savo eilėraščiuose netradiciškai vaizduoja mirtį, sutapatindamas ją su seserimi. Bet, kaip teisingai pastebi D. Jakaitė: „[i]š tiesų tai nieko neįprasto. *Sesuo mirtis* yra Šv. Pranciškaus *Saulės giesmės* variacija.“⁷²

D. Sobeckio disertacija yra pirmasis rimtesnis žvilgsnis į L. Andriekaus gyvenimą ir kūrybą. Darbas yra vertingas dėl surinktos medžiagos gausos, tačiau autorius kartais nuklysta į

---

⁷¹ Ten pat, p. 101.

⁷² Jakaitė D. 2013, *Dainiaus Sobeckio daktaro disertacijos „Leonardo Andriekaus gyvenimas ir kūryba: asmenybė ir krikščioniškasis universalizmas“ recenzija*. // Soter Nr. 47, p. 144, http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2013~ISSN_1392-7450.N_47_75.PG_143-145/DS.002.0.01.ARTIC.

neesminius klausimus. Kūrybos analizė yra įdomi, jos naujumą liudija naudojami dar niekur nespausdinti eilėraščiai, tačiau joje trūksta įsigilinimo į pranciškoniską pasaulėžiūrą ir pasaulėjautą. Visa kūrybos analizė remiasi Šv. Raštu, kas, savaime suprantama, yra reikalinga, žinant, jog L. Andriekus buvo dvasininkas. Bet vien dėl to negalima numesti į šalį poezijoje gyvuojančios pagoniškosios Lietuvos, nes, kaip teigia D. Čiočytė, L. Andriekaus poezijoje „senoji baltų religija yra laikoma intuityviu Dievo ieškojimu, jo suvokimą artikuluojant krikščioniškų vaizdinių analogais. Derinamos giesmiškos garbinimo ir giedojimo intonacijos, asonansais, intonaciniais ir leksiniais pakartojimais, simetrinių bangų pavidalo strofika formuojama harmoninga lietuvio būties pajauta, asyžietiškas saulėtumas siejamas su šviesiausiais etniniais pradais.“⁷³

Tokia L. Andriekaus recepcija yra viešojoje erdvėje. Atsižvelgiant į jau minėtą J. Brazaičio nuomonės nesutapimą laiškuose ir recenzijose, būtų tikslinga trumpai pažvelgti į tai, koks poeto veidas yra išlikusiųose laiškuose. Tai padaryti galime pasitelkdami Kryžių kalno vienuolyno archyvo medžiagą bei spaudoje publikuotus kolegų laiškus rašytojui.

Ne vienas laiškas poetui buvo publikuotas *Metuose* 1994 m., nr. 10, straipsnyje *Per liūdesiu aptemdytą pasaulį*. Literatūros kritikoje gana dažnai atkreipiamas dėmesys į L. Andriekaus eilėraščio formą – paprasta, klasikinė, jokio naujoviškumo ir pan. O štai F. Kriša 1960 m. laiške L. Andriekui rašo: „Aš kiek kitaip vertinu formą. Amžinoms idėjoms norėtusi amžinesnės formos. Arba klasinė, arba psalminė. Laužyti sakiniai, „modernizmas“ lyg ir būtų svetimas Dievui garbinti“⁷⁴. Sprendžiant iš laiško datos, kalbama apie premijuotą poezijos rinktinę *Saulė kryžiuose* (1960). J. Aistis, vertindamas šios knygos rankraštį, teigė matantis tikrą pažangą, tačiau apgailestavo dėl eilių diapazono siaurumo, „bet čia jau gal ne poeto, o vienuolio kaltė: aš, Tu (Dievas), ji (visų mūsų palikta Tėvynė).“⁷⁵ J. Aistis dėl savo atvirumo po to gailėjosi. Tai liudija kiti du jo laišakai, kuriuose jis teisinosi galbūt nepakankamai perpratęs eilių dvasią. Prašė laikyti pastabas niekinėmis bei teigė besijaučiantis labai nesmagiai: „Man būtų labai smagu ir miela, kad šį nemalonų Jums ir man incidentą galėtume užmiršti ir atleisti, ir pasilikti tokie kaip buvome, nes man Jūsų bičiulystė visuomet buvo brangi.“⁷⁶ J. Aistis nebijojo atvirai pateikti kritikos asmeniškai L. Andriekui. Dvasininkui šio poeto nuomonė visuomet buvo labai svarbi. Sulaukęs minėtųjų kolegų pastabų buvo net nusprendęs poezijos *Saulė kryžiuose* nebeleisti. Spaudoje J. Aistis išliko subtilus, susilaikydamas nuo neigiamų dalykų akcentavimo bei stengdamas pateikti visas gerąsias poezijos puses.

Kolega poetas ir dvasininkas S. Yla apie tą pačią *Saulė kryžiuose* rašė, jog tai yra unikumas mūsų poezijoje. Anot jo, L. Andriekus yra pats kunigiškiausias ir vienintelis iki šiol toks

⁷³ Čiočytė D. 2001. *L. Andriekus* // Lietuvių literatūros enciklopedija. V.: LLTI, p. 20.

⁷⁴ Kriša F. 1960. Laiškas Andriekui L. // *Per liūdesiu aptemdytą pasaulį* // *Metai*, 1994, nr. 10, p. 97.

⁷⁵ Aistis J. 1960-02-14. Laiškas Andriekui L. Ten pat., p. 97.

⁷⁶ Ten pat, p. 98.

lietuvių poezijoje – „[p]aties didybė – mistiko – mūsų žemės mistikos atsivėrime“⁷⁷. Kunigas žavėjosi poeto žodžio ir formos paprastumu.

J. Grinius L. Andriekaus lyriką įvardija kaip meditacinę, o rinkinio *Saulės kryžiuose* eilėraščius vadina „baltaisiais eilėraščiais“. Ypatingai dėmesį filosofas atkreipė į poezijos universalizmą – „Dievas – pasaulis – žmogus viename eilėrašty“ bei į kančios momentus, kurie yra nušviesti dieviškos šviesos. Tai J. Griniui buvo svarbiausi ir gražiausi dvasininko poezijos motyvai. Tuo tarpu A. Nyka – Nyliūnas tą pačią kolegą poeziją vadino „Dievo, kuriančiojo Dievo pirštų žymių realybėje poezija, artumos, rankos lietimo artumos poezija.“⁷⁸ H. Radauskas linkėjo visuomet išlikti tokiam aukštam lygyje, kokiam poetas buvo *Naktigonėje* (1963 m.).

A. Salys, kaip ir A. Maceina, žavėjosi L. Andriekaus religinės poezijos lietuviškumu – mokėjimu taikliai susieti Kristaus gyvenimą su gimtinės laukais, giriomis, Baltija. Ypatingo savitumo, anot A. Salio, tam suteikia pakelės Rūpintojėlis ir Kryžius lietuviškoje gamtoje. Tiesa, A. Maceina laiškuose kur kas smulkmeniškėnis ir kritiškėnis, netgi siūlantis išbraukti kai kuriuos posmus ar eilutes, kurie trukdo kūrinio skambesiui. Jo laišškai išsiskiria smulkiomis analizėmis, didele apimtimi ir atvirumu, o drauge ir vienapusiū žvilgsniu. Kritika remiasi tik asmenine filosofo nuomone, kuri neretai galėtų būti nemaloni poetui.

Kitokio pobūdžio yra K. Bradūno kritika 1967 m. rašytame laiške. L. Andriekus susilaukė kritikos ne dėl eilėraščių formos, turinio, skambesio, tematikos, o dėl kalbos. Ir ne tik dėl savo kūrybos, bet ir dėl poeto vadovaujamos gimnazijos mokinių eiliavimo angliškai: „<...> mane jau labai liūdnai nustebino pastarojo jūsų „Antonium“ poezija, pateikta angliškai, bet ne lietuviškai. O tiesiog pritrenkė be jokios išimties „Prizmė“. Ir šitaip darosi reklamuojamoj lietuviškoj gimnazijoj, kurios rektorium yra lietuvis poetas, bet kurioj mokiniai nė posmelio lietuviškai neišmoksta parašyti, o angliškai jau eiluoja kaip „genijai“. <...> Jeigu ir toliau viskas šioje srityje pas jus ten eis tokia kryptimi, sąžinė privers mane netylėti ir atkreipti į tai dėmesį spaudoje.“⁷⁹ Baigdamas laišką K. Bradūnas patikslino, jog tai ne grasinimas, o tiesiog bičiuliškas, nuoširdus išsiliejimas iki pat panagių. Tačiau vargu ar būtų galima apkaltinti L. Andriekų neįautrumu gimtajai kalbai. Nors vėliau pats poetas pripažino, kad bėgant metams, kuriantis mišrioms šeimoms, naujos lietuvių emigrantų kartos nebejautė tokio gilaus ryšio su tėvyne ir jos kalba. Todėl tęsti pradėtus darbus gimnazijoje buvo labai sunku.

B. Brazdžionis laiškuose atrodo labiau kolega, draugas nei kritikas. Štai vienas jo kalėdinis sveikinimas išsiskiria tokiu teiginiu: „Poetas visur turi išlikti poetas“⁸⁰. „Visur“ šiuo atveju reiškia bendravimą su kolegomis. B. Brazdžionis čia dėkoja kolegai už netrafaretinį

⁷⁷ Ten pat, p. 99.

⁷⁸ Ten pat, p. 101.

⁷⁹ Bradūnas K. 1967-01-27. Laiškas Andriekui L. Kryžių kalno vienuolyno OFM vienuolynas.

⁸⁰ Brazdžionis B. 1995-12-24. Laiškas Andriekui L. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

sveikinimą ir eiles, atsiųstas Kalėdų proga. Poetas rašo, jog tokia poezija jį visad džiugina. Tiesa, kituose laiškuose apie poeziją B. Brazdžionis beveik nekalba. Visi jo laišškai skirti įvairiems rašytojų reikalams ar tiesiog draugiškai „aplankyti“ kolegą.

Dauguma korespondentų L. Andriekaus poeziją vertino teigiamai. Tačiau tiek J. Aisčio, tiek K. Bradūno laišškai labai aiškiai liudija, jog neigiamos kritikos viešoje erdvėje buvo vengiama. Galbūt iš pagarbos geradariui dvasininkui, o kartu ir beatodairiškai puoselėjimai gimtajai kalbai išseivijoje. Kiekvienas kiekvieno rašytojo žodis buvo svarbus, siekiant saugoti kalbą lietuvių bendruomenėje. L. Andriekus asmeniškai gaunamą kritiką priimti mokėjo, jam buvo labai svarbi kolegų nuomonė ir palaikymas.

III. LEONARDO ANDRIEKAUS RELIGINĖ LYRIKA

I. Melnikovos teigimu, kiekvienas tekstas yra atviras universumas, kuriame skaitytojas gali aptikti begalinį sąsajų kiekį.⁸¹ Čia vertėtų prisiminti ir R. Barthesą, kuris sakė, jog tekstas yra naujas senų citatų audinys. I. Melnikovos nuomone, kiekvieno teksto prasmė nuo pat pradžių yra duota, bet neatskleista. Tą prasmę galime atskleisti pažvelgdami į tekstą kaip į „praeities citatų audinį“ ar lygindami du konkrečius tekstus.⁸²

Anot V. Šiukčiaus, intertekstualumas vienas pagrindinių XX amžiaus literatūros bruožų, kadangi šio laikotarpio kūrėjai buvo praradę sąlytį su „švaria“ kalba. Dėl to rašytojo tekstas tampa citatų rinkiniu ar literatūrinių aliuzijų tinklu.⁸³

L. Andriekaus kūrybos audinys suregztas iš pranciškoniškosios pasaulėžiūros, kuri atveria kelius į Dievo ir žmogaus santykio analizę, Šv. Rašto interpretacijų bei simbolių, krikščionybės ir pagonybės sankirtos, tuometinės istorinės, kultūrinės pasaulio, o ypač Lietuvos, padėties.

Prieš pradėdant analizuoti šiuos kūrybos aspektus poeto lyrikoje būtų tikslinga trumpai pažvelgti, kas būdinga moderniajai religinei lyrikai, kokį vaidmenį žmogaus gyvenime atlieka religija ir kultūra bei kas sieja šias dvi sritis. Taip pat pamėginti apibrėžti, kas vis dėlto yra toji religinė poezija, kokie jos pagrindiniai bruožai. Reikia paminėti, kad šiuo atveju kalbant apie kultūros ir religijos sąveikas, religinį meną ir religinę lyriką, bus apsiribota būtent krikščionyste.

3.1. Religija ir kultūra

Religija ir kultūra, kaip liudija istoriniai faktai, yra dvi neatskiriamos sritys. Neretai išnykus religinei sistemai išnyksta ir ją rėmusi kultūra. G. Beresnevičiaus teigimu, religija yra kultūrinės veiklos pagrindas, o kultūra – laukas, kuriame asmuo ar bendrija savo istoriją įgyvendina per religines idėjas, principus ir potyrius. Tad religija iš esmės formuoja kultūrą, o religinės motyvacijos bei idėjos veikia svarbiausius asmens ir kultūros istorijos dalykus.⁸⁴ Dažniausiai religijos ir kultūros sąveika iliustruojama pasitelkiant pastebimus religinių idėjų atvaizdus – religinį meną.

Žvelgiant į meno istoriją, tampa akivaizdu, jog religija ir menas yra labai glaudžiai susiję. T. Hawardo nuomone, netgi paskutiniųjų šimtmečių pokrikščioniškoji Vakarų dailė bei

⁸¹ Melnikova I. 2003. *Intertekstualumas: teorija ir praktika*. V.: VU leidykla, p. 36

⁸² Ten pat, p. 33–68.

⁸³ Šiukčius V. 1999. *Mitopoetika lietuvių prozoje: tekstų interpretacija*. V.: LLTI, p. 72.

⁸⁴ Beresnevičius G. 1997. *Religijotyros įvadas*, Vilnius: Aidai, p. 203–205.

literatūra, atmetanti krikščionybės kategorijas ir atrandanti naujas formas, yra išaugusi taip pat krikščioniškoje dirvoje.⁸⁵

„Kai metamas žvilgsnis į praeitį, susidaro įspūdis, jog menas yra tarytum kokia neatskiriama krikščionybės dalis, be kurios jinau vargu būtų galėjusi taip tiesiogiai veikti į širdis.“⁸⁶ – rašė L. Andriekus. Taigi, regis, ne tik religija formuoja kultūrą, bet ir kultūra padeda gyvuoti religijai. Čia reikėtų prisiminti A. Maceiną, kuris teigė, jog „Šitos dvi gyvenimo sritys taip ankštai yra tarp savęs susirišusios, jog abipusis jujų veikimas viena kitą išaina aikštėn kiekvieną kartą, kada tik bet kuriuo atžvilgiu yra sprendžiama kultūros – religijos problema.“⁸⁷ Tad galime teigti, jog religija ir kultūra viena su kita yra labai artimai susijusios. O šių dviejų sričių buvimas žmogaus gyvenime yra itin svarbus, kadangi tiek religijos, tiek kultūros esminis tikslas – žadinti ir kelti asmens dvasią. Sakralaus meno funkcija, kaip teigia A. Peškaitis, yra sutelkti bendruomenę, šlovinti Dievą, liudyti Gerąją Naujieną.⁸⁸ Bet ar gali mus visus džiuginti tie patys vaizdiniai, muzikos garsai, tas pats girdimas žodis? Pats A. Peškaitis užduoda klausimą: „Kai žiūriu į močiutę, kuri meldžiasi prie kičinio paveikslo, ir meldžiasi nuoširdžiai, kaip aš galiu sakyti, jog tas paveikslas netinkamas kabėti bažnyčioje?“⁸⁹ Tad šiuo atveju reikėtų suprasti, jog religinis menas yra toks menas, kuris padeda sustiprinti žmogaus ir Dievo ryšį. Arba bent jau pabudina žmogaus viduje mintis apie dievišką būtį, nepaisant jo kokybės.

D. Sobeckis savo disertacijoje *Leonardo Andriekaus gyvenimas ir kūryba: asmenybė ir krikščioniškasis universalizmas* dar naudoja tokius terminus kaip literatūros teologija, kultūros teologija, meno teologija. Žinoma, visas šias sąvokas sieja teologija. Kultūros teologijos sąvoką D. Sobeckis sieja su Rusijos intelektualų svarstymais religijos ir kultūros klausimais, o kaip didžiausią postūmį, padėjusį susiformuoti šiai krypti, nurodo Vatikano II Susirinkimą. Meno teologiją pristato, kaip „kuriančio asmens ir jo kūrinio įmedžiaginimo sąsajas su jį supančiu Dievo sukurtu pasauliu“⁹⁰ apmąstymą. Literatūros teologija vėlgi literatūros kūrinų sąsajos su teologiniais klausimais. Trumpai tariant, visos šios sąvokos naudojamos analizuojant teologijos dalyvavimą kūrybiniame procese bei pačiame kūrinyje. Čia kyla klausimas – jei meno kūrinys kaip nors yra susijęs su teologija, ar tuomet jau galime jį vadinti religiniu. Teologija yra mokslas apie Dievą, religija yra žmogaus ir Dievo asmeninis santykis. Tad religinis menas turėtų būti toks menas, kuris analizuoja ne mokslinius klausimus apie Dievą, bet žmogaus ir Dievo santykio klausimą.

⁸⁵ Howard T. 2000 *Krikščionybė ir menas* // Krikščionybės istorija, Vilnius: Alma litera, p. 37.

⁸⁶ Andriekus L. *Religinis menas*. // Menas dailė. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

⁸⁷ Maceina A. 2005. *Raštai (X tomas). Religijos filosofija*. Vilnius: Margi raštai, p. 171.

⁸⁸ Peškaitis A. 2010. *Diskusija: Muzika, atverianti anapusybę*. // <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-10-22-diskusija-muzika-atverianti-anapusybe/52011>.

⁸⁹ Ten pat.

⁹⁰ Sobeckis D. 2013. *Leonardo Andriekaus gyvenimas ir kūryba: asmenybė ir krikščioniškasis universalizmas*. // daktaro disertacija, p. 8.

L. Andriekaus archyvo kataloge *Menas – dailė* yra gana išsamus straipsnis apie religinį meną. Jame L. Andriekus teigia, jog jei meno kūrinys prasiveržtų nedorovingos meno tendencijos, tuomet jis nustotų būti meno kūrinys, kadangi būtų netekęs vidinio kilnumo. „Tiesa, gali pasitaikinti, kad ir tikras meno kūrinys kai kam sukels piktų jausmų, tačiau tokiu atveju priežasties prisieis ieškoti ne jame, o išorinėse aplinkybėse – dažniausiai paties žiūrovo prigimtyje.“ – rašo L. Andriekus. Ir tikrai galima sutikti su rašytojo mintimi, jog religinio meno kūrėju negali būti tas, kuris nėra artimas Šv. Trejybės dogmoms, kadangi kūrybinis įkvėpimas remiasi kasdienine patirtimi. Be abejo, neturime pamiršti, jog šiuo atveju kalbant apie religinį meną, galvoje turima būtent krikščionybė.

Religinio meno tema, kaip matome, yra labai plati ir kelianti daugybę klausimų, o konkretus jo apibrėžimas sunkiai randamas. Tad pamėginkime ją susiaurinti iki šiame darbe aktualiausio klausimo – literatūros ir apžvelgti, kas buvo būdinga būtent XX a. religinei literatūrai ir kokią vietą joje užėmė L. Andriekus.

3.2. Moderniosios lietuvių religinės literatūros kontūrai

Krikščioniškoji pasaulio samprata daugeliui literatūros kūrinių yra tapusi moraliniu pagrindu. Kaip teigiama *Krikščionybės istorijoje*⁹¹, nuo pat pirmųjų amžių daugiausia rašoma buvo apie gramatiką ir teologiją, o dauguma rašytojų buvo krikščionys, kurių kūriniai slapta ar atvirai alsavo krikščioniška dvasia.

Pats L. Andriekus yra pastebėjęs, jog „kalbėti apie dvasiškąją ir lietuviškąją spaudą, reiškia beveik tą patį, kaip paliesti visą mūsų literatūrą“⁹². Lietuvių literatūroje tikrai gausu minėtųjų Gerosios Naujienos skelbėjų, įvairiai interpretuojančių Šv. Rašto tiesas, ieškančių atsakymų į egzistencinius–religinius klausimus ir pan. Dauguma lietuvių literatūros klasikų savo kūryboje rėmėsi Biblija. Taip pat reiktų nepamiršti, kad dauguma mūsų rašytojų buvo dvasininkai, kurie darė įtaką vėlesnėms kartoms. D. Čiočytė teigia, jog literatūra bibliniais motyvais – tai egzistencinė biblinio Dievo žodžio interpretacija. Varijuodama Šv. Rašto motyvais, literatūra kuria žmogiškąją antgamtės viziją. Tarp kasdienio ir religinio gyvenimo čia įsiterpia įvairus meninės kūrybos nužymimų galimybių spektras⁹³.

Pasak R. Vaišvilaitės, teologiniai klausimai literatūroje kyla iš egzistencinės patirties kodavimo įvaizdžiais, literatūrine kalba bei forma. Literatūroje gali būti fiksuojami ir atpažįstami tokie teologiniai klausimai: galvojimas apie Dievą, mąstymas apie pasaulio pamatus, mąstymas apie

⁹¹ *Krikščionybės istorija* 2000. Vilnius: Alma litera, p. 37.

⁹² Andriekus L. *Dvasiškija ir lietuviškoji spauda*. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

⁹³ Čiočytė D. 1999. *Biblija lietuvių literatūroje*. Vilnius: LLTI p. 7–27.

būtį. Visi šie klausimai remiasi kristocentrine pasaulėžiūra, kadangi krikščionybė neatsiejama nuo Jėzaus Kristaus asmens, per kurį Dievas apreiškė pasauliui save.⁹⁴

Žvelgdama į religinę lietuvių literatūrą, V. Zaborskaitė pastebi tris jos linkmes, kurios arba sutampa su istorine literatūros raida, arba gyvuoja sinchroniškai, susipindamos vienoje laiko plotmėje. Pirmoji – ankstyvoji religinė raštija (katalikiška bei protestantiška), kilo drauge su lietuvių raštijos atsiradimu. XX a. religinė literatūra (Maironis, Vaižgantas, A. Vaičiulaitis) taip pat vaizdavo pasaulį, nutviekstą religinių vertybių. Tačiau XIX a. ši literatūra buvo tapusi problemiškesne. Taigi antroji linkmė yra susijusi su pozityvizmo epochos reiškiniiais. Trečioji linkmė glaudžiai siejasi su Europos minties būkle, kurioje sustiprėja spiritualistiniai momentai bei lietuvių literatūros raida, kur centrinėmis problemomis tampa individas ir jo subjektyvus pasaulis. Atsiribojama nuo institucinių formų ir teologinio–dogminio mąstymo (V. M. Putinas). O pats religinis mąstymas dažnai atsiduria už konfesinio religingumo ribų (Vydūnas, V. Krėvė).⁹⁵ Tačiau visgi daugiausiai įvairių ir nevienareikšmių religijos apraiškų yra XX a. lietuvių literatūroje, taip pat, žinoma, ir išėivijos poezijoje.

XX a. buvo itin sudėtingas laikotarpis visai žmonijos istorijai, o kartu ir Lietuvai. Šalį viena po kitos alino svetimtaučių okupacijos, karai. Tad šio laikotarpio kūrėjai žvelgia į Lietuvos valstybę kaip į visų vertybių viršūnę bei ima orientuotis į naują idealistinę krikščionišką kultūrą.

G. Mikelaitis išskiria tokius šio amžiaus tradicinės krikščioniškosios literatūros bruožus:

- Skelbimas (Dievo ir velnio, gėrio ir blogio, tikėjimo ir netikėjimo kovų vaizdavimas);
- Tikslingumas (išganymo misterijų ir blogio slėpinių parodymas);
- Programiškumas (ugdomoji, bendruomenei skirta raštija);
- Dievo samprata (Tėvas Kūrėjas, tarpininkas);
- Žmogaus paveikslas (žmogus kaip Dievo atvaizdas, jo idealai, nuodėmės);
- Dorybės (tikėjimas, klusnumas, artimo meilė, metanoja, atgaila);
- Turinys ir stilius (linariškumas, audimo principas, simbolizavimo tendencijos).⁹⁶

Taigi religine literatūra galime vadinti tokią literatūrą, kurioje yra varijuojamos Šv. Rašto interpretacijos, kyla teologiniai svarstymai apie Dievą, būtį, egzistenciją, žmogaus laikinumą, pasaulio kūrimą ir pan. O krikščioniškame pasaulyje religinė literatūra yra neatsiejama nuo kristocentrinės pasaulėžiūros ir jai būdingų moralinių vertybių iškėlimo. Pasak S. Laurenčikaitės,

---

⁹⁴ Vaišvilaitė R. 2007. *Teologinių klausimų specifika literatūroje: nuodėmės refleksija Aido Marčėno eilėraščiuose* // Literatūra, p. 62.

⁹⁵ Zaborskaitė V. 2002. *Tarp istorijos ir dabarties: literatūra, atsiminimai, publicistika*, V.: Tyto alba, p. 203–205.

⁹⁶ *Tikėti ir rašyti* //2002. Sud. Mikelaitis G., V.: Aidai, p. 282.

literatūroje, kaip ir religijoje, yra būtinas idealas – Aukščiausios Tiesos, Grožio, Gėrio.⁹⁷ Kalbėdama apie moderniąją religinę poeziją, autorė išskiria ir to meto lietuvių poetų autoritetus Vakarų Europoje: S. George, R. M. Rilke, P. Claudelį, S. Kierkegaardą, F. Nietzsche. Sprendžiant iš L. Andriekaus kalbų juodraščių, poetas daugiau domėjosi R. M. Rilkes kūryba. Nors A. Maceina laiškuose dvasininkui teigė jo kūryboje matantis ir F. Nietzsches įtakos. (Remdamasis F. Nietzsches filosofija, A. Maceina interpretavo rinktinės *Atviros marios* pavadinimą. Filosofas L. Andriekui rašė: „Aš nelaikau Jūsų poezijos religine, kaip kiti <...>. *Atviros marios* – labai būdingas, plg. Nietzsches „Das offene Meer“ <...> Bet šitas atvirumas atsirado, panaikinus Dievą iš žmogaus būties. <...> Ar tėv. Andriekus yra kaip Zaratustra „vienas su grynu dangumi ir atvirom mariom?“⁹⁸).

Anot S. Rakutienės, XX a. žmogui buvo būtina grąžinti amžinybės sąvokas bei Dievo, kaip aukščiausios vertybės, idėją. Neoromantikų kūryboje nustatoma nauja vertybių skalė: kūryba yra sudvasinimo aktas, meninis žodis – vilties ir tikėjimo balsas, kuris teigia tėvynės meilę, žmogaus ir gamtos grožį, pasaulio harmoniją ir, žinoma, aukštesniosios būties egzistavimą. Šie poetai išreiškė bendražmogiškąsias problemas – blogio prigimtį, mirtį ir atpirkimą, kančią ir viltį – gilindamiesi į žmogaus ir Dievo santykį.⁹⁹ Dievo ir žmogaus santykis dažniausiai yra analizuojamas pasitelkiant dievoieškos temą. Tačiau, kaip pastebi M. Šidlauskas, L. Andriekus priklauso tiems poetams, kurie yra įsipareigoję krikščioniškojo gyvenimo vertybėms ir nuostatoms bei atstovauja konfesiniam religingumui. Šių poetų dievoieškos klausimas kyla ne iš Dievo prarasties pojūčio. Bet, kaip teigia literatūrologas, „[t]ai tiesiog intensyvus buvimas, žmogiškai įtemptas buvimas su Dievu, buvimas tostant ir priartėjant, kūrybiškas gyvojo Dievo išgyvenimas.“¹⁰⁰

Ypatingai ryškiai minėtosios bendražmogiškosios problemos XX a. atsiskleidė sovietinės cenzūros nevaržomoje išeivijos poezijoje. Tėvynė ir Dievas iškyla kaip svarbiausios vertybės B. Brazdžionio, J. Aisčio, K. Bradūno, taip pat ir L. Andriekaus kūryboje. J. Girdzijausko nuomone, tai ir buvo didžiausios egzodo poezijos vertybės: dvasinis autentiškumas, atvirumas pasaulio kultūrai (kurios negalėjo būti sovietinėje Lietuvoje likusių rašytojų kūryboje) bei natūralus lietuvių literatūros tęstinumas.¹⁰¹

Religinėje L. Andriekaus poezijoje itin ryškiai atsiskleidžia pranciškoniškosios teologijos samprata. Todėl analizuojant šio dvasininko kūrybą reikia akcentuoti keletą svarbiausių Šv. Pranciškaus Asyžiečio pasaulėžiūros bei teologijos principų, kurie yra atspirties taškas rašytojo lyrikoje.

⁹⁷ Laurenčikaitė S. 1997. *Katalikų sąjūdis ir krikščioniškojo egzistencializmo atspindžiai XX amžiaus lietuvių poezijoje*. V.: Petro ofsetas, p. 22.

⁹⁸ Maceina A. 1955-12-19. Laiškas L. Andriekui // *Per liūdėsiu aptemdyta dangų* // *Metai*, 1994, nr. 10, p. 102.

⁹⁹ Rakutienė S. 2005. *Biblinės dramos ženklai ikiegzilinėje Bernardo Brazdžionio poezijoje* // *Soter*, Nr.15, p. 218.

¹⁰⁰ Šidlauskas M. 2005. *Dievoieškos formos nūdienos lietuvių poezijoje* // *Biblija ir literatūra*, K.: KU leidykla, p. 246.

¹⁰¹ Girdzijauskas J. 1992. *Egzodo literatūros vertybės*. // *Metai*, nr. 3, p. 152–153.

3.3. Atspirties taškas dvasininko kūryboje: pranciškoniškoji teologija

Turbūt geriausiai žinomas Šv. Pranciškaus teologijos atspindys yra *Saulės giesmė*. Lietuvių poezijoje jos interpretacijų galime aptikti B. Brazdžionio *Garbės himne*, S. Gedos – *Sigito malda per Šv. Bernardą, į maloningą mergelę, Dievo motiną* ir kt.

Saulės giesmėje iš tiesų sutelpa svarbiausi pranciškoniškosios teologijos aspektai: ryšys su gamta, visata – Dievo kūrinija, neturtas, paklusnumas, nusižeminimas, kančios bei mirties prasmingumas ir pan. Šv. Pranciškaus teologiją gana plačiai yra analizavęs A. Maceina taip pat pavadintame veikalė *Saulės Giesmė. Šv. Pranciškus Asyžietis kaip krikščioniškojo gyvenimo šauklys*. „Žmogus yra tasai, kuris būtų prabilo Viešpaties garbei. <...> Šv. Pranciškus jautė šį aukštą žmogaus pašaukimą, todėl kiekviena proga kvietė pasaulio daiktus giedoti Galybių Dievui“¹⁰² – teigia filosofas, aiškindamas *Saulės giesmės* prasmę įžangoje. A. Maceina knygoje išskiria keturis Šv. Pranciškaus pasaulėžiūros aspektus (pagal kuriuos buvo sudėliota visa pranciškoniškoji regula – J. Ž.): ryšys su gamta, turtu, kitais žmonėmis, Dievu.

Šv. Pranciškus daug kam yra žinomas kaip gamtos mylėtojas ir globotojas, maitindavęs gyvūnus, sakydavęs pamokslus paukščiams ir pan. *Saulės giesmėje* šventasis broliais ir seserimis vadina saulę, vėją, debesis, žvaigždes ir kt. Remiantis krikščioniškąja samprata, gamtoje yra geriausiai jaučiamas Kūrėjas, kadangi gamta yra Dievo kūrinys, kaip ir žmogus. O kūrinys, kaip teigia A. Maceina, „įsidaiktinęs Dievo žodis“¹⁰³. Taigi Šv. Pranciškus laikė save visos Dievo kūrinijos dalimi ir drauge siekė susivienyti su visa Jo kūrinija (o ypač gamta). Jis teigė, jog Kūrėjo akivaizdoje žmogus ir pasaulis yra lygūs kūriniai. Gamta Asyžiečiui buvo ne tik Dievo buvimo įrodymas, bet ir pagalba, siekiant suprasti Jo valią ir kvietimą. L. Andriekaus kūryboje Dievo pojūtis bei pažinimas stipriausias kenčiančioje, bet tuo pačiu ir didingoje Jo kūrinijoje: „Čia artimesnis mums esi / Žiemos agonijoje, / Negu tenai Giesmių giesmėj“ (*Žiemos agonija*, 218).

J. Juškaitis teigė, kad L. Andriekaus poezijos stebuklas prasideda eilėraščiu *Stebuklas*. Rašytojas sako: „Jau gal nėra kam ir gal nebus iš ko tokiais žodžiais pas mus parašyti eilėraščių. Paprasti jo žodžiai susilieję taip paprastai, jog nejauti, kiek rašyti ar taisyti. Jauti, kad yra eilėraštinis. Ir kaip *visuma iš vieno to paties išgyvenimo*, ir kaip *nusidėjimas poetiškai*, ir kaip *nekalčiausias žmogaus užsiėmimas*, Dievo dovanos, talento nesuteršimas.“¹⁰⁴

Eilėraštis *Stebuklas* (AM, 11) – vienas ryškesnių *Saulės giesmės* atspindžių šio pranciškono kūryboje. Pirmoji eilėraščio eilutė yra aliuzija į sesės saulės patekėjimą: „Dangaus kraštelis prasivėrė <...>“. Šį prasivėrimą mato „Dievo išrinktieji“ – tai yra visa Jo kūrinija.

¹⁰² Maceina A. 1991. *Saulės giesmė. Šventasis Pranciškus Asyžietis kaip krikščioniškojo gyvenimo šauklys*. Kaunas: Spindulys, p. 10.

¹⁰³ Ten pat, p. 24.

¹⁰⁴ Juškaitis J. 1998. *Pranciškono mėlynas dangus* // *Lyra ant gluosnio*. V.: Aidai, p. 285.

Eilėraščio laikas – rytmetis – pradžia. Taigi Dievas sukuria pasaulį, atskiria šviesą nuo tamsos ir toliau kūrybiniame procese leidžia dalyvauti visai savo kūrinijai.

Antrajame posme lyrinis subjektas skuba prie šaltinio nusiplauti nuo veido dulkių. *Saulės giesmėje* vanduo yra įvardijamas kaip visos gyvasties šaltinis. Tačiau dulkių nusiplovimas šaltinio vandeniui šiuo atveju, turbūt, sietinas ir su krikšto gimtosios nuodėmės nuplovimu, kadangi paskutiniame posme lyrinis subjektas jaučiasi „it kūdikis po krikšto, / Malonės vandeniui nuplautas“. Po krikšto žmogus yra tarsi iš naujo gimęs.

Pravėręs dangaus kraštelį, Viešpats atrakina „[k]iekvieną jūrų sraigės kiautą.“ Atnešęs šviesą ir nuplovęs nuodėmes, Dievas išlaisvina žmogų, pakylėja dvasią. Trečiojo posmo pradžia: „Visiems užteko gryno oro, / Visi tą patį džiaugsmą gėrė“ byloja, jog visai kūrinijai pakanka Viešpaties meilės ir šviesos, taip pat ir tai, jog visa kūrinija šlovina savo Kūrėją. Čia atrandamas gyvasis Dievas, žvelgiant į bundančią gamtą daugiau nereikia jokių įrodymų: „Ir buvo žemė kaip altorius, / Ir buvo žvakės lauko svėrės“. *Saulės giesmėje* Šv. Pranciškus taip pat šlovina sesę žemę: „Būk pagarbintas, mano Viešpatie, per sesę žemę, mūsų motiną, / Kuri maitina, valdo, brandina įvairius vaisius, gėles, spalvingą žolę.“¹⁰⁵ Altorius, bendriausia prasme, yra aukojimo vieta, prie kurios susirenkame šlovinti Viešpatį. Žemė, pagal Šv. Pranciškaus maldų teologiją, yra kūrinys, maitinantis kitus kūrinijos narius. Dievo sukurtas pasaulis yra tarsi tobulas. Žmogus priima žemės gėrybes kaip dovaną, kaip Viešpaties auką, atsilygindamas dėkingumu bei šlovindamas visą Viešpaties kūriniją. Kartą pažinęs Dievo malonę, žmogus nebenori nuo jos nusisukti: „Kas benorėtų šiandien grįžti / Į jūrų sraigės tamsų kiautą“.

Žmogus, sukurtas pagal Dievo paveikslą, ir pats yra kūrėjas. Jis kuria bei globoja pasaulį Dievo pavedimu. Čia Šv. Pranciškaus teologijoje iškyla atlygio problema – žmogus turi dirbti ne dėl materialaus uždarbio. Žmogus turi sergėti bei globoti gamtą, o ne iš jos pelnytis. Tad pirmiausiai savo reguloje Šv. Pranciškus pabrėžė skaistumą ir neturtą. Kaip teigia pirmasis jo biografas T. Celanietis: „Jis atidavė savo kūną Viešpačiui, likdamas visiškai skaistus, ir atsisakė savo valios, pasirinkdamas klusnumą be jokio išskaičiavimo. Įsidėmėjęs Kristus žodžius: „Kiekvienas iš jūsų, kuris neatsižada visos savo nuosavybės, negali būti mano mokinys“ (Lk 14, 33), jis nukryžiuo save kartu su Kristumi, kad, atsižadėjęs visko, kas buvo jo, galėtų tapti tobuliausiu Kristaus mokiniu.“¹⁰⁶

Visa Šv. Pranciškaus pasaulėžiūra gana glaustai ir aiškiai yra apibūdinama viename J. Vaškio OFM straipsnyje: „Gražiąją gamtą Pranciškus mylėjo antgamtišku būdu. Jo nusistatymą gamtinės tvarkos atžvilgiu ir savotišką kosmoso pergyvenimą galima charakterizuoti giesmės žodžiais: Pleni sunt caeli et terra gloria Tua! (Pilnas yra dangus ir žemė Jo garbės). Savo gilia

¹⁰⁵ Šv. Pranciškus *Saulės giesmė* // http://pranciskonai.w.interia.pl/saul%C4%97s_giesm%C4%97.html .

¹⁰⁶ *Pranciškus Asyžietis. Raštai*. 1995. Sud. Kretingos pranciškonų vienuolynas. Kaunas: Spindulys, p. 11.

intuicija Pranciškus nujautė Dievą gyvenant ne tik už pasaulio, bet ir pasaulyje. Visas kosmosas, visa žemė, dangus, gamta – visas žmogaus gyvenimas Šv. Pranciškui buvo nuostabiai gražus Dievo veikalas. Visi pasaulio sutvėrimai nebuvo jam pavojus, nei dievaičiai ar koks žaislas, „clarissimum speculum bonitatis Dei“ (gražiausias Dievo gerumas atspindys), laiptai į Aukščiausiąjį. Iš čia ir plaukia Pranciškaus nuoširdi gamtos, to Absoliutinio Grožio atspindžio meilė.¹⁰⁷ Tad nė kiek nenustebina L. Andriekaus poezijoje esanti gamtos vaizdų gausa, dažnai minima visata, galaktikos, žvaigždės, vandenys ir pan. Arba, J. Juškaičio žodžiais tariant, poetui Kristus yra „nuo vabalėlių kojų iki galaktikų vaitojimų.“¹⁰⁸ Dievo žodį čia skelbia žemė, jūra ir žvaigždynai. Šiuos vaizdus papildo lietuviškas peizažas, atskleidžiantis poeto tėvynės ilgesį. Kartais poetas gėrisi ir naujųjų namų kraštovaizdžiu, kuriame taip pat stipriai veikia Kūrėjo galia. Didysis kanjonas, minimas ne viename eilėraštyje, prilygsta katedrai. Katedra, kaip žinome, yra religinės paskirties pastatas, egzistuojantis kone visose krikščioniškose konfesijose. Ji paprastai laikoma centrine vyskupijos bažnyčia. Poetui tokiuose eilėraščiuose kaip *Grand Canyon* „katedros“ ar *Su Grand Canyon atsisveikinus* katedros virsta „į Montezumos lobių auksą“, „saulės sužėrėjimą su juodvarniais nuskridusiais“. Žmogus kartais užsimiršta esąs šios didingos kūrinių dalis, kuri kartu ir atskleidžia Dievo egzistenciją, ir lieka apgaubta paslapties: „Ak, gal jau niekad nesuvoksime, / Užgimę jūrų lygyje, / Kokia tų katedrų giedosena, / Kokia liturgija“; „Ir kas per vyskupai / Mums laimint ranką ties, <...> / Didžioji paslaptie.“ (*Su Grand Canyon atsisveikinus*, PMD, 167).

Bet visgi intymiausiai Dievas jaučiamas Lietuvos – Rūpintojėlio aplinkoje, tarp miškų, šlaitų, vieškelių pakraščiuose, čiulbančiuose paukščiuose ir pan. „Ir prabilai laukais, kalvelėm, upėmis. / Saulėtekyje kraujui pasirodžius, – / Dar tebeskelbia girios vėjo supamos, / Tas evangelijas be žodžių.“ (*Tylėjai*, PMD, 207). Dievo pojūtis, kaip matome, siejamas su kančia, kuri yra labai dažnas ir svarbus motyvas L. Andriekaus poezijoje.

Šiandien dvasininko kūryboje suvokiama kaip besitęsianti Golgotoje prasidėjusi Kristaus kančia: „Tokia ilga ta Viešpaties agonija: / Trys valandos – trys amžinybės – mirties nėra.“ (*Agonija*, PMD, 141). Kančios sudabartinimas vėlgi yra svarbus pranciškoniškosios teologijos ženklas. Čia galime prisiminti jau minėtus T. Celaniečio žodžius, jog Šv. Pranciškus nukryžiuo save kartu su Kristumi, taip pat dar paminėti, kad šis šventasis buvo kenčiančio Kristaus paveikslas. Vienoje iš savo maldų Šv. Pranciškus sakė: „Viešpatie, mano Jėzau Kristau, dviejų malonių tave prašau, suteik man jas pirmiau negu mirsiu. Pirmoji – kad savo sieloj ir kūne pajausčiau, kiek tai įmanoma, tą skausmą, kurį tu, mieliausias Jėzau, kentėjai savo baisiausioje kančioje, antroji – kad savo širdyje pajausčiau, kiek tai įmanoma, tą nepaprastą meilę, dėl kurios Tu, Dievo Sūnau, kentėjai

¹⁰⁷ Vaškys J. 1939. *Šv. Pranciškus – gamtos draugas ir visų gyvių bičiulis*. / Pranciškaus pasaulis Nr. 10, p. 281.

¹⁰⁸ Juškaitis J. 1998. *Pranciškono mėlynas dangus* // *Lyra ant gluosnio*. V.: Aidai, p. 284.

tą baisią kančią už mus nusidėjėlius.“¹⁰⁹ Šiuo aspektu platesnio žvilgsnio reikalauja eilėraštis *Srovės* (SK, 114). Pirmajame posme lyrinis subjektas pripažįsta esantis kančioje drauge su Kristumi: Mano gyslom tavo kraujas teka – / Kraujas Dievo ir žmogaus.“ Viešpaties pulsas jaučiamas visoje visatoje. Šią kančią ir atpirkimo džiaugsmą jaučia ne tik žmogus, bet visa Dievo kūrinija: „Keičia visą kūriniją šventos srovės / Tavo dieviškų versmių. <...> Griaudamos tikrovę, – / Jos atplūsta kiekvieną dieną / Su vilties liepsna <...>“. Ir paskutinioji eilėraščio strofa jungia ne tik kūrinio vaizdą, bet sutalpina savyje ir visus pranciškoniškosios pasaulėžiūros aspektus. Gyvenimas kančioje su Kristumi yra džiaugsmas, kuris leidžia suartėti su visa atgimstančia Dievo kūrinija, o visi Jo kūriniai yra lygūs tame vis nesibaigiančiame kūrybos procese: „Viešpatie, kol tavo srovės teka, / <...> / Tampa seserim šiaurinės žvaigždės, / Broliais – akmenys prie tako... / <...> / Ir skausme atgimusi pragysta / Aleliuja žmonija.“

L. Andriekaus kūryboje žmogaus kančia taip pat yra ne tik Dievo meilės liudijimas, susiliejimas su Kristumi, bet ir akstinas stiprinti tikėjimą: „O niekad niekad netikėčiau, / Jei nebūčiau lietus / Tų suleistų galvon erškėčių, / Tos įsmeigtos į širdį ieties / <...> / Nejutęs baudžiamos plakimų <...>“ (*Malonė*, PMD, 210). Kančia netgi gali būti suvokiama kaip Aukščiausiojo suteikta malonė pelnyti amžinąjį gyvenimą. Paties Kristaus nesibaigianti kančia yra žmogaus gyvenimo džiaugsmas, kadangi ji išvaduoja žmogų nuo nuodėmės sunkumo. „Tavo liūdesys man džiaugsmą kelią – / Kristau, dar giliau liūdėk, jei begali!“ ; „Viešpatie, kuo Tu labiau liūdėsi, / Tuo lengviau mums bus.“ (*Dievo liūdesys*, PMD, 230) – šitaip netradiciškai poetas kreipiasi į Jėzų, prašydamas palengvinti kankinių, vergaujančių Sibire, kančias. Kristaus kančia neretai siejama su tragišku Lietuvos likimu. Šią temą vienoje savo recenzijoje yra plėtojęs A. Bukontas. Kalbėdamas apie paskutiniąją L. Andriekaus rinktinę, recenzentas teigė: „Sprendžiant tėvynės likimo temą tuo pačiu lygmeniu suartinami Kristaus bei tautiečių kančios ant kryžiaus atsvėrusio brolio Žilvino žaizdas. Lietuvos Golgotos tema aktualizuojama Rainių kankinių raudomis, našlaitės, Jono Nepomuko, vieversiais ir žuvėdromis pavirtusių vėlių akcentais. Tėvynės drama įprasminta Aukos ir Kryžiaus simboliuose plėtojama itin skausmingai, bet visada išsaugojant prisikėlimo viltį.“¹¹⁰

Ir iš tiesų, nors visoje kūryboje tikėjimas bei pats žmogaus gyvenimas siejamas su kančia (išskyrus vaikystės prisiminimus): „Matau per Kraujo upės lieptą / Su stigmom einančias minias“ (*Stigmos*, AM, 93), tačiau pati eilėraščių nuotaika išlieka optimistinė. Čia tvirtai tikima Velykų dienos džiaugsmu, pasaulio prisikėlimu: „Tuoj bus tavo auka atbaigta, / Džiaugsmo himnais mirtis palydėta. – / Lyg paminklas iškils Golgota – / Lengva bus ir atleist, ir mylėti.“ (*Atbaigta auka*, PMD, 140).

¹⁰⁹ Carreto C. 1999. *Aš, Pranciškus*. V.: Katalikų pasaulis, p. 156.

¹¹⁰ Bukontas A. 1992-01-24 *Gyvojo Dievo link* // Lietuvos aidas, nr. 16, p. 8.

Kalbant apie Šv. Pranciškų, dar vertėtų prisiminti užuojautos, serafiniškos meilės bei pagalbos mažutėliams svarbą. Pranciškonai yra vadinami elgetaujančiu ordinu, kadangi atsisako bet kokio nuosavo turto. Tačiau Šv. Pranciškus elgetavo ne sau. Jis elgetavo tiems, kurie stokoja, rūpinosi ligoniais, kuriais niekas nenorėjo rūpintis ir pan. Tokio socialinio jautrumo esama ir L. Andriekaus poezijoje: užuojauta kenčiančiam, vienišam, visuomenės atstumtam, nesuprastam. Dėl kiekvieno nuskriaustojo lyrinis subjektas liūdi drauge su kenčiančiu Kristumi: „Tapo švento Veido bruožai gaudūs / Dėl kiekvieno skriausto našlaitėlio / Dėl kiekvieno pavainikio nuskandinto.“, o kančios priežastis yra žmogaus nuodėmingoji prigimtis: „Tapo švento Veido bruožai gaudūs / Dėl žmogaus kaltės, / Dėl žmogaus klaidos.“ (Tvanas, SK, 13).

Gyvenimo įprasminimas poezijoje suvokiamas kaip atsišaukimas į Dievo kvietimą: „Įsakai eit nuo durų prie durų – / Ne prašyti, o duot.“ (Fontanas, N, 31). Duoti ne tik savo artimui, bet ir savo Tėvui, dėkoti jam už suteiktą malonę ir nešti šviesą. L. Andriekaus poezijos žmogus ir pats yra tasai mažutėlis, paklusniai keliaujantis per pasaulį, susitapatindamas su vargšais, našlaičiais, kenčiančiais. Čia pranciškoniškoji pasaulėžiūra tampa atspirties tašku ir analizuojant Dievo ir žmogaus santykį L. Andriekaus poezijoje. Kitaip sakant, mažutėlio ir jo globėjo santykį, be kurio, ko gero, neapsieina jokia religinė lyrika.

3.4. Žmogaus ir Dievo santykis

Vieni religiją laiko pažinimu, kiti sieja su Dievo pojūčiu, dar kiti mano, kad ji – moralinių veikslių pagrindas ir ją priskiria valiai. Tačiau Šv. Raštas moko, kad religija – tai žmogaus širdies reikalas. Būtent ji yra pagrindinė žmogaus sielos dalis, iš kurios išplaukia visi troškimai, jausmai ir mintys. Religija apima visą intelektualinį, emocinį ir moralinį gyvenimą. Apskritai pati religija ir yra Dievo santykis su žmogumi, kai žmogus suvokia absoliučią Dievo didybę ir beribę jėgą bei visišką savo paties nereikšmingumą ir bejėgiškumą. Kitaip tai galime pavadinti sąmoninga ir savanoriška bendryste su Dievu. Ši bendrystė reiškiasi dėkingumu, garbinimu bei tarnavimu su meile.¹¹¹

Žmogaus ir Dievo santykį L. Andriekaus kūryboje geriausiai apibūdina dvi jo eilėraščių *Jei pašauktum* (PMD, 37) eilutės: „Pakalbėkim, kaip kalbėtų / Lyguma su kalnu.“ Šis santykis – tai nuolankaus keliautojo, ieškotojo pokalbis – susitikimas su didžiu galingu, liūdinčiu, kenčiančiu ir globojančiu Viešpačiu. H. G. Wunch straipsnyje „Dievo ir žmogaus autoritetas“¹¹² pabrėžia, kad Dievo ir žmogaus santykiams yra būdinga tikėjimo ir paklusnumo priklausomybė. Paklusnumas gali būti suvokiamas kaip reakcija į Dievo patikimumą. Kadangi Dievas yra absoliuti

¹¹¹ Berkhof L. 2010. *Krikščioniškų doktrinų santrauka*. V.: Reformatų literatūros centras, p. 15–16

¹¹² Wunch H. G. *Dievo ir žmogaus autoritetas*

http://www.prizme.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=321 .

visa kurianti jėga, nustatanti visas vertybes ir normas, Jis turi teisę reikalauti iš žmogaus paklusnumo. Paklusnumas turi pasižymėti ne aklu taisyklių vykdymu, bet iš meilės kylančiu pasitikėjimu. Itin taiklus yra J. Griniaus pastebėjimas, jog skaitytojui yra nesunku suprasti, kad „visų grožybių, gyvybių ir mirties Viešpats yra gyvasis, asmeninis Dievas – visos būties šaltinis ir centras“. Į šį centrą nubėga maldinga poeto mintis ir taip nukelia skaitytoją į transcendentinį pasaulį be jokių pamokslavimų, o dauguma jo eilėraščių atrodo lyg trumpos meditacijos apie Dievą.¹¹³

L. Andriekaus poezijos žmogus blaškosi tarp amžinybės ir laikinumo, sielos ir kūno, žemiškojo ir dangiškojo gyvenimo. Dažniausiai eilėraščio vaizdas tradiciškas: žemiškasis gyvenimas yra nuodėmingas, o dangiškasis – amžinoji tiesa: „Tems tikrovė nuo melo, / Pasakoj auš tiesa, / Kai išlįsi iš savo kiautelio, / Pusaklė basa.“ (*Mano siela*, VV, 64). Kūnas įkalina sielą gyventi nuodėmingame pasaulyje, o mirtis ją išlaisvina. Atrodytų, jog poetas kuria gyvenimo amžinybės viziją, tačiau neužmirštamas ir žmogaus laikinumas: „Kodėl taip kartais širdį sopa, <...>/ Ar kad mus laikas nuneša, / Lyg vėjas Kuršių Nerijoje smėlio kopą – <...>“ (*Nelieka pėdsakų*, PMD, 39). Žemiškojo gyvenimo laikinumas lyriniam subjektui sukelia ne tik skausmą, bet ir baimę keliaujant link „baugaus nežinomybės kranto“. Tačiau šis irimasis link kranto gretinamas su paukščių grįžimu į lizdus iš gyvenimo, kuris yra „lyg nepradėta pasaka“. Ką žmogus kuria čia žemėje, išnyksta dieviškoje erdvėje, o tikroji „gyvenimo pasaka“ prasideda sugrįžus į Tėvo namus. Juose ištirpsta visas būtasis laikas. Tikėjimas, jog amžinasis gyvenimas prilygsta pasakai, sumažina baimės ribas ir suteikia daugiau pilnatvės žemiškajai būčiai.

Žmogaus gyvenimas žemėje yra tarsi amžinas ieškojimas, blaškymasis tarp materialaus ir dvasinio pasaulio. Tai patvirtina ir eilėraščio *Eureka* (PMD, 62) lyrinis subjektas, ieškantis savojo aš – „<...> atramos centrinio taško / Visų žmogaus svajų“. Besiblaškančio žmogaus monologas iškelia klausimą: „Kaip rast savy pusiausvyrą / Tarp šalto proto ir širdies, / Tarp rytmečio ir vakaro, / Gyvenimo – mirties...“. Nors peržvelgę bendrą L. Andriekaus poezijos poziciją galėtume sakyti, kad centrinis atramos taškas čia yra Visagalis Kūrėjas, šiame eilėraštyje lyrinis subjektas taip ir pasilieka abejonėse bei ieškojimuose jo neradęs. Abejonė yra neatsiejama tikėjimo dalis. Jei tikėjimas netenka abejonės, tuomet jis virsta žinojimu.

A. Bukontas teigia, jog L. Andriekaus poezijoje lyrinis subjektas suvokia, kad savęs nepažįsta ir todėl negali padėti kitam.¹¹⁴ Tad jam reikalinga nuolatinė globa: „Jei man lemta kristi į tamsybes, / Savo delną krintančiam ištiesk“ (*Jei man lemta*, PMD, 63).

Savo žemiškoje kelionėje besiblaškantis L. Andriekaus poezijos žmogus yra artimas B. Brazdžionio klajūnei vėlei. Gyvenimas abiejų poetų kūryboje suvokiamas kaip kelionė, kurioje žmogus yra tik menkas keleivis, klajoklis, praeivis, nuolat klystantis ir vėl kylantis. „Kas tenai tau

¹¹³ Grinius J. 1977. *Leonardo Andriekaus pokalbiai su Dievu*. // Veidai ir problemos lietuvių literatūroje. Roma: LKMA, p. 437.

¹¹⁴ Bukontas A. 1992-01-24. *Gyvojo Dievo link*. // Lietuvos aidas, nr. 16, p. 8.

moja? / Jo paguodos sparnas. / Ir klumpi ant kelių kaip klusniausias tarnas, / Ir kad grįžta rytas sutemoj džiaugiesi.“ – sako B. Brazdžionis eilėraštyje *Keleivis* (Poezijos pilnatis, 1989, 418).

Taip ir L. Andriekaus kūryboje Dievo ir žmogaus santykis neišivaizduojamas be žmogaus nuolankumo bei paklusnumo: „O man, vargingam žemės sliekusi, / Per šimtmečius neatsibostų / Į tavo veidą žvelgti, / Menkybe guostis.“ (*Sostas*, PMD, 217). Paskutiniame posme autorius atsidūsta, jog Dievas suteikia malones ir dėkingumo neišreikiančiam žmogui, nes yra gailestingas. Viešpats yra tarsi tiltas tarp lyrinio subjekto dabarties ir praeities: „Ilgiau į Viešpatį įsižiūrėjęs, / Aš savo protėvius pažįstu. – / Jų bruožus, įsispaudusius švenčiausiame Veide, / Išsaugojai tiek amžių, Kristau, <...>“. Reikia prisiminti, jog krikščioniškoje filosofijoje Dievas yra pradžia ir pabaiga, jis nuolat yra ir niekuomet nėra buvusysis ar būsimasis. „Akmens ir geležies epochos – / Ką reiškia tau?“ – taip eilėraštyje *Jau nuotolių nėra* (PMD, 208) lyrinis subjektas kreipiasi į Dievą, kuris viską sukūrė „tik vieną žodį taręs“, o Jo kūrybos vyksmas vis dar tęsiasi: „Sykiu atogrąžų ir šiaurės saulė tviska, / Sykiu ant Tavo delno žaidžia / Ir metų keturi laikai“. Pasaulis nuolat kinta, jame vyksta nauji kūrybiniai procesai, įprasminantys Dievo egzistenciją, absoliutumą ir amžinumą: „Tu vienas tematei, / Kaip mūsų lygumom ledynai slinko, / Sroveno gintaro lietus...“. Žmogus, būdamas šių procesų dalimi, yra labai artimas Kūrėjui. Žmogaus egzistencija Dievo kūrinijoje sąlygoja ryšį su Juo be nuotolių tarp dviejų pasaulių – šiapus ir anapus. Šiuo atveju kaip Jėzaus išmokytoje maldoje „Kaip danguje taip ir žemėje“ – „Jau nuotolių nėra tarp žemės ir dangaus“. Toks požiūris, ko gero, remiasi katalikiškąja idėja apie nenutrūkstamą Dievo ir žmogaus santykį. Pasak Katalikų Bažnyčios katekizmo, Dievas kiekvienu metu ir kiekvienoje vietoje yra žmogui artimas. Jį kviečia, padeda ieškoti, pažinti ir visomis jėgomis mylėti. Taigi galime teigti, jog žmogaus santykis su Dievu yra nuolatinis ir nenutrūkstamas.¹¹⁵

Analizuojant, iš pirmo žvilgsnio, tradiciškai vaizduojamą Dievo ir žmogaus santykį L. Andriekaus poezijoje, galima pastebėti vieną esminį skirtumą, išskiriantį jį nuo jau minėtojo B. Brazdžionio poezijoje keliamų klausimų: „O kur Tu, skaistus sūnau Betliejaus <...>“ (*Teateinie Tavo karalystė*) ar A. Jasmanto – Maceinos ieškojimų: „Tik tu tamsiu apsiaustu prisidengęs, / Tik kur Tavęs ieškoti – nežinau (*Aš paliečiau Tave*); „Paklysti – mūs dalia. Ieškoti? / Tai troškulys be šalto lašo“ (*Paklydėlis*, 93). L. Andriekus savo kūryboje nekelia klausimų, kur rasti Dievą, jo poezijos žmogus tiesiog tiki Viešpaties egzistencija, globa ir šis tikėjimas sąlygoja nenutrūkstamą judviejų santykį. Žmogus yra laimingas, rasdamas savo vietą Tėvo kūrinijoje, suvokdamas savo laikinumą ir amžinumą: „Aš nors esu šioje planetoj svečias, / Bet kaip namie jaučiuos.“ (*Ramybės valandą*, PMD, 200). Jis susitaiko ne tik su savo laikinumu, bet ir nuolankumu: „Ir iš žmogaus menkumo nusijuokęs, / Laukų vienatvėj sėdžiu sau.“ Žmogus yra globojamas Viešpaties nuo pat gimimo iki paskutiniosios jo valandos žemėje: „Tu silpną tėvo ranką

¹¹⁵ *Katalikų Bažnyčios katekizmas*. 1996. K: LKB TTK leidykla, p. 11.

palaikai – Tą ranką jautrią, / Kuri prieš sėją laimino dirvas <...> / Kad ji, uždėjęs kryžiaus ženklą / Ant metų keturių laikų, / Ant sėjų ir talkų, / Pati ramiai nusvirtų / Pelnytam poilsiui.“ (*Tėvo ranka*, PMD, 222). Pasak V. Kulboko, šio rašytojo poezijoje reiškiamas spalvingas ir įvairus santykiavimas su Dievybe, kurios jis nieieško, nes ją surado savo sieloje, tėvynės gamtoje, žmogaus kančioje ir spindėjime begalinių marių.¹¹⁶

E. Zakarausko nuomone, L. Andriekaus religinė poezija, atskleidžianti nuolankiai su Dievu bendraujančio žmogaus paveikslą, gali būti naudinga kiekvienam mūsų dienomis trokštančiam sekti Kristų.¹¹⁷ Anot kritiko, ši lyrika vaizdingiau atskleidžia Dievo buvimą nei dogminė ar apologetinė teologija ir skatina žmogų mąstyti apie savo Kūrėją bei paties žmogaus santykį su Juo ir pasauliu. O kiekvienas eilėraštis yra bendravimas su Dievu. Bendravimą su Dievu galime pavadinti malda, kadangi bendriausia prasme ji yra pokalbis su Dievu.

Taip ir pavadintame eilėraštyje *Maldos* (SK, 232) lyrinis subjektas kalbasi su Viešpačiu visų žmonių vardu – „mes“. Pokalbyje jaučiama tarsi lengva nuoskauda dėl neišklaustyų maldų: „O tokios paprastos gi buvo mūsų maldos, / Kaip paprastas nužeminto žmogaus gyvenimas, / Kad jų lengvai galėjai išklaudyti.“ Antroje strofoje paaiškėja, jog kalbama ne visos žmonijos, o Lietuvos vardu. Tai atskleidžia išsakytos maldos intencijos: kad rekrutas saugiai pasislėptų, laimingai knygnešys pareitų. Kitos maldų intencijos remiasi Naujojo Testamento, Mato evangelijoje aprašytais Kristaus pateikiamais mokymais, senųjų įstatymų aiškinimais: „Nereikalavom priešui keršyti, / Už klastą priespaudas, / Tik meldėm sau patiems, / Atleisti nuodėmes“. Šv. Rašto interpretacijų, simbolių bei psalmyno parafrazių L. Andriekaus kūryboje esama nemažai. Tad toliau darbe pamėginkime pažvelgti į eilėraščius, kuriuose ryškiau atsikleidžia Senojo ir Naujojo Testamento kodai.

3.5. Šv. Rašto interpretacijos

Savo kūryboje pasitelkdamas Šv. Rašto scenas L. Andriekus dažniausiai jas paverčia dabartinio pasaulio vizija. Gana dažnai tikrinius Naujojo Testamento istorijų vardus, vietas, įvykius paversdamas bendriniais, poetas sudabartina Kristaus gyvenimą ir kančią. Kaip pavyzdžius galime kiek plačiau apžvelgti eilėraščius: *Susitikimas*, *Skubėk*, *Viešpatie*, *Praeitis*, *Veidas*.

Susitikime (PMD, 122) lyrinis subjektas (kalbantis visų vardu) kreipiasi į Kristų: „Laikei Tu muitininkus broliais, / Magdalenas seserimis, / Štai ir dabar ant vieno suolo / Dar tebesėdi su mumis.“ Jau pirmajame posme Jėzaus gyvenimo detalės perkeliamos į šiandienos pasaulį, prisimenama, kad mes visi esame jo broliai bei seserys ir kad jis visada yra su mumis.

¹¹⁶ Kulbokas V. 1982. *Keturi mūsų naujesniosios religinės poezijos atstovai*. // LKMA suvažiavimo darbai. T9, p. 382.

¹¹⁷ Zakarauskas E. 2000. *Žmogaus santykis su Dievu A. Škėmos ir L. Andriekaus kūryboje*. // Soter, nr. 4, p. 104.

Būtent muitininko ir Magdalenos įvaizdį autorius turbūt pasirenka ne atsitiktinai. Muitininko Mato pašaukimą būti Jėzaus mokiniu lydėjo tokie jo žodžiai: „Ne sveikiesiems reikia gydytojo, o ligoniams. Eikite ir pasimokykite, ką reiškia žodžiai: Aš noriu pasigailėjimo, o ne aukos. Aš ir atėjau šaukti ne teisiųjų, o nusidėjėlių“ (Mt 9, 12–13). Muitininkai to meto visuomenės buvo atstumiami kaip nusidėjėliai, Magdalena taip pat yra nusidėjėlės, kuriai buvo atleista dėl besąlygiškos Dievo meilės, simbolis. Lyrinis subjektas kalbasi su Jėzumi, kuris vaikšto didmiesčio gatvėmis atleisdamas magdalenoms ir muitininkams. Pasaulis pilnas nuodėmės, todėl jam reikalingas nuolatinis ryšys su Kristumi: „Kaip miela, kad Tave čia sutikome / <...> Atėjusį per oazes ir dykumas / Vėl įsikūnyt mumyse visuos.“ Kaip muitininkui „[g]eros Naujienos žodis į širdį smigęs“ atveria naujo gyvenimo galimybę, taip lyriniam subjektui Kristaus įsileidimas į širdį atneša ramybę: „Mes tavo seserys, mes tavo broliai – / Kur glaudėmės lig šiol – neklausk“.

Eilėraštyje *Skubėk, Viešpatie*, (PMD, 131) Kristus vėl skatinamas bėgti pas tuos, kuriems reikia gydytojo. Čia nusidėjėlio simboliu parenkamas sūnus palaidūnas: „Kažkur su kekšėm geria vyną / Sūnus paklydėlis.“ Šis Naujojo Testamento pasakojimo simbolis yra ir kūrinyje *Praeitis* (PMD, 139). Tačiau *Skubėk, Viešpatie*, raginimas skubėti pas nusidėjėlius ir fariziejus. O antrajame eilėraštyje, kaip byloja ir pats pavadinimas, lyrinis subjektas nardo prisiminimuose, nors jie belikę tik vaizdai be kontūrų, „lyg abstrakcija“. Lyrinis subjektas (vėl kalbėdamas visos žmonijos vardu „mes“) keliauja prisiminimais „kaip vabzdėlis gintare“, kol sustoja prie gintaro sienos. Gintarinė siena yra tam tikra aliuzija į Lietuvą, kurioje sustingęs gyvenimas, pažeminti žmonių likimai: „O ką jau besakyt apie gyvenimą, / Kuris ir mums, ir jam sustingo; / Apie žingsnius, kurie pažemino / Adomo giminę negailestingai.“ Čia kas vakarą sūnus paklydėlis grįžta į savo palapinę pas nusidėjėlius, kasdieną judai bučiuoja Kristų, kraujuoja Dievo karalystė. Galima daryti prielaidą, jog poetas, pasitelkdamas tokius Šventojo Rašto simbolius kalba apie Lietuvą ir okupantus, kurių „<...> net ant kryžiaus / Prikaltas Viešpats jų nesugraudino!“, kurie toliau gyvena, kasdien su savo nuodėme grįžta į namus, pažeminę lietuvių likimus. Bet nereikėtų užmiršti, jog sūnui paklydėliui buvo atleista.

Eilėraštyje *Veidas* (PMD, 142) atsigręžiama į Veronikas, rymančias prie rūpintojėlių. Veronika buvo moteris, kuri nušluostė Kristui, nešančiam kryžių, veidą. Toji jos skarelė iki šiol yra saugoma kaip relikvija, kadangi joje atsispaudė Jėzaus atvaizdas. Eilėraštyje lyrinis subjektas ir vėl kalbasi su Jėzumi, kurio veidas (nors ir apspjaudytas, pažemintas minios) yra pats gražiausias Veronikos skaroj, tačiau liūdnas gimtineje: „Jį regėjau baisiai graudų / Tėviškės rūpintojėliuose.“; „Daug ir ten Veronikų liūdėjo, / Bet nedrįso šluostyti švenčiausio Veido. / Mes jau žinome be evangelijų, / Kad ir joms esi atleidęs.“ Ir nuo „Veronikų“ pereinama prie savojo nuodėmingumo: „Tik aš vienas abejoju, / Ar mane esi išrišęs <...>“. Tikėjimas vėl lieka drauge su abejonėmis. Ar

tikrai gailestingasis Atpirkėjas, priėmęs muitininkus, magdalenas, sūnus paklydėlius priima ir „mane“ nusidėjėlių?

Kita besikartojanti L. Andriekaus eilėraščių tema, ateinanti iš Šv. Rašto, yra paruzija. Čia reikėtų paminėti tokius eilėraščius kaip *Juodasis paukštis*, *Palengvės*, *Džiaugsmo lašas*.

Naujajame Testamente apie antrąjį Jėzaus atėjimą sakoma: „Tomis dienomis, po ano suspaudimo, saulė užtams, mėnulis nebeduos šviesos, žvaigždės kris nuo dangaus, ir dangaus galybės bus sukrestos. Tada žmonės pamatys Žmogaus sūnų, ateinantį debesyse su didžia galybe ir šlove. Jis pasiųs angelus, ir tie surinks jo išrinktuosius iš visų keturių šalių, nuo žemės pakraščių iki dangaus tolybių“ (Mk 13, 24–27).

Taigi Jėzaus atėjimą bylos prieš tai atsirandantys ženklai, sukeltys chaosą ir atnešantys tamsą. Vienas tokių L. Andriekaus ženklų yra *Juodasis paukštis* (PMD, 109). Šis paukštis įkūnija visą naikinančią blogio dvasią: „Juodasis paukštis pralėkė – / Regėjom demono sparnus. / Juodasis paukštis pritrenkė / Medžius gėles ir mus“. Bet demono sparnai greitai palūžta, kadangi ima vertis rojus vartai. Lyrinis subjektas skatina visus suskubti džiaugtis, kadangi jau arti išganymas, išvadavimas iš blogio sukaustyto pasaulio: „Ateina tas, kurio taip laukėte, / Ir plakami, ir žudomi. <...> Ateina jis visų išgydyti, / Užtart, ramint, paguost“. Šis išganymas ir vėl atveria išmintingai surėdytą Dievo pasaulį ir Jo paties atspindį kūrinijoje: „Tuojau matysim Dievo išmintį / Visuos daiktuos.“

Eilėraštyje *Palengvės* (PMD, 125) Jėzaus atėjimas siejamas su Velykų rytu. Šįsyk nematyti jokių išankstinių atėjimo ženklų. Kristus atėjęs atleis visiems nusidėjėliams ir savo atėjimu įtikins netikinčiuosius. Netikinčiųjų simboliu čia parenkamas Šv. Rašto apaštalas Tomas, kuris netikėjo Jėzaus prisikėlimu, kol nepalietė jo žaizdų: „Jėzus Kristus ateis / Rodyt Tomui žaizdų, / Išdavėjui atleist <...>“. Skaitant šį eilėraščių, reikėtų prisiminti Jono raginimą: „Taigi, dabar, vaikeliai, pasilikite jame, kad kai jis pasirodys, turėtumėte pasitikėjimą, ir kai ateis, nereikėtų su gėda nuo jo pasitraukti“ (1 Jn 2, 28). Trečiojoje eilėraščio strofoje minima, jog Jėzus ateis „Su mumis pakeliaut <...> / O paskui eit toliau / Palydėti kitų.“ *Mes* ir *kiti* turbūt yra aliuzija į paskutiniojo teismo dieną, kuomet Jėzus atskirs teisiuosius nuo nusidėjėlių: „Jo akivaizdoje bus surinkti visų tautų žmonės, ir jis perskirs juos, kaip piemuo atskiria avis nuo ožių. Avis jis pastatys dešinėje, ožius – kairėje.“ (Mt 25, 32–33). Lyrinis subjektas suvokia, kad šią dieną nei vienas neliks nepastebėtas: „Ir tave Jis atras, / Ir mane Jis paguos“.

Eilėraštyje *Džiaugsmo lašas* (N, 72) Jėzaus atėjimas siejamas su Kalno pamokslu. Kristaus laukiama liūdesiu apgaubtoje žemėje. Kiekvienas jo palaiminimas atneša džiaugsmą į vargingą gyvenimą: „<...> tyliai kris / Tas džiaugsmo lašas / Nuo aštuonių Palaiminimų kalno / Į liūdną slėnį.“ Kuomet viskas pasaulyje taps chaosu: „Ir džiaugsmo nebeskirsime / Nuo liūdesio“.

Tuomet pasirodys Kristus, atnešantis išganymą ne besidžiaugiantiems, o liūdintiems: „Kalvos viršūnėj stosis Kristus <...> / Jis pažiūrės liūdnei į lygumas / Ir pasakys: / Palaiminti nuliūdusieji“.

Kaip džiaugsmo nešėjas yra suvokiamas ne tik Kristus, bet ir Dievas Tėvas. Toliau kalbant apie Šv. Rašto interpretacijas L. Andriekaus kūryboje, reikėtų iš Naujojo Testamento persikelti į Senojo Testamento psalmyną. Nuorodos į psalmes poeto kūryboje kartais pateikiamos tik užuominomis, o kartais labai aiškiai nurodant jų citatas epigrafuose ar pačiuose eilėraščiuose. Vienas tokių eilėraščių – Šv. Pranciškaus Asyžiečio *iškeliavimas – Transitus*, kurio epigrafe rašoma: „Educ de custodia animam meam“. Tai 141 psalmės eilutė. Eilėraštyje randami du ryškūs kontekstai. Pirmasis – Šv. Pranciškaus biografiniai aspektai bei pranciškoniškoji pasaulėžiūra ir psalmės parafrazės. Lyrinio subjekto dieviškumo ilgesys ir šauksmas išvaduoti jo sielą iš kūniškojo kalėjimo labiausiai supanašėja į psalmę trečiojoje strofoje.

<i>141 Dovydo psalmė.</i>	<i>Šv. Pranciškaus Asyžiečio iškeliavimas – Transitus (AM, 25)</i>
„Pastatyk, Viešpatie, sargybą prie mano burnos, / budėtoją prie mano lūpų durų. / Neleisk mano širdžiai nukrypti į pikta, / įsivelti į nedorus darbus kartu su nedorėliais, – / neleisk man vaišintis jų skanėstais!“ (Ps 141, 3–4).	„O aš jau paskutinį sykį šauksiu: / Gerasis Viešpatie, tik Tu mane išgelbėt begali! / Išvesk iš čia, migla apneš saulėlydį, kaip rūdys auksą, Ir liks širdy užlūžęs spindulys.“

Eilėraštyje Šv. Pranciškaus akistata su mirtimi sutapatinama su Dovydo pagalbos šauksmu. Dovydas psalmėje prašo Viešpaties jį išgelbėti nuo amžinosios pražūties, apsaugant nuo žemiškame pasaulyje supančio blogio. Tiek lyriniam subjektui, įkūnijančiam Šv. Pranciškų, tiek Dovydui vienintelis gelbėtojas yra Viešpats. Tik jis vienas gali apsaugoti nuo nedorėlių gundymų ir išsaugoti tyrą širdį.

Kiek ryškesnės kitos Dovydo atgailos psalmės interpretacijos matyti eilėraštyje *Palijus* (AM, 58). Lietus čia yra siejamas su Dievo malonių suteikimu bei nuodėmės nuplovimu.

<i>Ketvirtoji Dovydo atgailos psalmė (2Ps, 51).</i>	<i>Palijus (AM, 58)</i>
„Apšlakstyk mane isopu, ir būsiu apvalytas; plauk mane, ir pasidarysiu baltesnis už sniegą.“ (2Ps 51, 9).	„Bet man tuojau, lyg po maldos bažnyčioje. / Vėl pasidarė daug lengviau. / Palijus taip svaigino baltos obelys, / Jog buvo neįmanoma susivaldyt <...>“.
„Visai nuplauk mane nuo mano kaltės / ir apvalyk mane nuo mano nuodėmės. / Nes aš pažįstu savo neteisybę, / ir mano nuodėmė nuolat mano akyse.“ (2Ps 51, 4–5).	„Ar nestebėtina – pats Visagalis atminė / Tą žemės troškulį dangaus džiaugsmo! / O aš lyg būčiau dirvų akmeniui, / Nesuskubau ištart: Apserges me.“

„Duok man išgirsti, džiaugsmą ir linksmybę <...>“; „Išlaisvink mane nuo kraujo bausmės, Dieve, mano gelbėtojai, Dieve: / tedžiūgauja mano liežuvis dėl tavo teisybės.“ (2Ps 51, 10; 16)	„Palijus kietį, žemuogę ir dobilą / Aptaškė trykšdama sula saldi“.
---	--

Šiose citatose matyti Dovydo ir lyrinio subjekto panašumas – abu išpažįsta savo nuodėmingumą ir tikisi Viešpaties atleidimo, išganymo. Dovydo prašymas nuplauti nuodėmes žodžiais „apšlakstyk mane“ eilėraštyje interpretuojamas kaip lietus. Kaip Dovydas apšlakstytas isopu tampa baltesnis už sniegą, taip lyrinis subjektas po lietaus apsvaigsta nuo obelų baltumo. Balta spalva simbolizuoja atsinaujinimą ir nekaltumą. Dievo suteikiamas išganymas išveda žmogų iš tamsos į šviesą, atnaujina sielą. Tiek Dovydas, tiek lyrinis subjektas pripažįsta savo nuodėmingumą ir jaučia kaltę. Atgaila yra svarbiausia sąlyga, siekiant atleidimo. Kiekvienas, net ir mažas Viešpaties prisilietimas prie žmogaus gyvenimo, atneša į jį pilnatvės ir džiaugsmo. Dovydas išlaisvinimą nuo kraujo bausmės psalmėje įvardija kaip džiaugsmą ir linksmybę. L. Andriekaus eilėraštyje tasai išganymas kaip saldi sula nuplauna visą Dievo kūriniją – „kietį, žemuogę ir dobilą“. Autorius, net ir varijuodamas Senojo Testamento žodžius, lieka ištikimas pranciškoniškajai pasaulėžiūrai.

Toliau tęsiant kalbą apie Dovydo psalmių interpretacijas pranciškono kūryboje, priartėjame prie Visagalio Tėvo, visą žinančio Kūrėjo.

<i>Dovydo himnas Dievui (Ps 139)</i>	<i>Rauda (AM, 16)</i>
„Mano išvaizda Tau buvo žinoma, / kai buvau slapta kuriamas, / rūpestingai sudėtas žemės gelmėse – / Tavo akys matė mane dar negimusį. / Į Tavo knygą buvo įrašytos / visos man skirtos dienos, / kai nei viena jų dar nebuvo prasidėjusi.“ (Ps 139, 15–16).	„Kai vandenys ir žemę kūrei, / Jau, Viešpatie, matei tada, / Jog šiandien išsilies į jūrą / Visos širdies rauda.“

Šiose eilutėse Dovydas ir lyrinis subjektas pripažįsta Dievo visagalybę ir amžinumą. Viešpats Kūrėjas visą nulemia ir visą žino dar mums nei negimus. Taip pat šioje psalmėje yra pabrėžiama Dievo egzistencija ne tik laiko, bet ir vietos atžvilgiu. Jis yra visur ir visada. Tai ne kartą atspindi ir L. Andriekaus poezijoje. Visa žmogaus gyvenimo kelionė, kurią paskiria Dievas, yra kelionė į Tėvo namus – amžinąjį gyvenimą. J. Griniaus nuomone, šis eilėraštis yra geriausias

liudijimas, jog religingumas L. Andriekaus gamtiniam jausmui suteikia gilumo ir subtilumo santykiuojant su būtim.¹¹⁸

Šv. Rašto įtaka jaučiama ir archyve likusiuose, į poezijos rinkinius nepatekusiųose eilėraščiuose. Vienas tokių – *Vienatvė*, kuriame lyrinis subjektas šaukiasi Viešpaties 130 – osios psalmės eilute: „De profundis“.

<i>130 Psalmė</i>	<i>Vienatvė</i>
<p>„Iš nevilties gelmių šaukiuos tavęs, Viešpatie! / <...> / Tegų tavo ausys atsiveria mano maldavimui; / išgirsk jį ir būk gailestingas“ (Ps 130, 1–2);</p> <p>„Nekantriai laukiu Viešpaties pagalbos / ir jo žodžiu pasitikiu. / Laukiu Viešpaties nekantriau, / negu sargybiniai aušros.“ (Ps 130, 5–6).</p>	<p>„<...> Tik, atrodo, jog aš neturėjau / Nieko kito, kaip šitą vienatvę – / Begalinę vienatvę.“;</p> <p>„Bet, o Dieve, jaučiuosi turtingas, / Tartum žemę ir dangų valdyčiau – / Toj vienatvėje lūpos sustingo, / Bekartojant dienom De profundis, / Ir naktim De profundis.“</p>

Psalmėje kreipimasis į Viešpatį kyla iš nevilties gelmių, eilėraštyje – iš begalinės vienatvės. Tiek vienatvė, tiek neviltis apima nutolus nuo Dievo. Tačiau nuo šios dvasinės kančios išvaduoja nuoširdus tikėjimas begaliniu Dievo gailestingumu. Psalmėje klausama: „Jei tu, Viešpatie, paisysi nuodėmių, – / Viešpatie, kas išliks gyvas?“ (Ps 130, 3). Ne nuodėmingumas, o gailestis, tikėjimas ir buvimas su Juo sąlygoja žmogaus laimę. Lyrinis subjektas tampa laimingas būdamas kartu su Dievu, suvokdamas Dievo ir žmogaus panašumą bei susitapatindamas su juo dvasiškai.

Taigi drąsiai galima teigti, jog L. Andriekus savo kūryboje varijuoja Šv. Rašto temomis, rasdamas čia simbolius bei metaforas, apibūdinančias to meto padėtį, aktualiausius ir skaudžiausius tėvynės klausimus. Autorius naudoja psalmių parafrazes susiedamas jas su gamtos motyvais ir pranciškoniską pasaulėjautą. Klaidžiojimai po gamtą, o ypač tėviškės peizažai, neretai nuveda poetą į senąją Lietuvą, kuri taip pat reikalauja mūsų žvilgsnio, siekiant atrasti bendrą L. Andriekaus vaizdą.

¹¹⁸ Grinius J. 1977. *Leonardo Andriekaus pokalbiai su Dievu. // Veidai ir problemos lietuvių literatūroje II t.*, Roma: LKMA, p. 434.

IV. KRIKŠČIONYBĖS IR PAGONYBĖS SĄLYTIS POEZIJOJE

L. Andriekus, savo poezijoje liudydamas Dievo egzistenciją ir tikėjimo suteikiamą gyvenimo pilnatvę, tuo pat metu nepabėga ir nuo pagoniškųjų savo šaknų. Jo poezijos žmogus pripažįsta esantis vaidilų palikuonis, šlama gluosniuose, kūrena šventąją ugnį. Kartais poetas net priartėja prie autobiografinių faktų, prisipažindamas, jog taip pat yra susijęs su pagonybės šaknimis. Dvasininko apdainuojamoje Dievo kūrinijoje vietą randa ir laumės, ir velniai, ir klaidžiojančios vėlės. Čia galime aptikti sakralinių erdvių, šventviečių, mitinių archetipų, pagoniškųjų švenčių, tautosakinių apraiškų ir pan. Tiesa, dažniau jos tepadedo autoriui įrodyti krikščioniškojo Dievo amžinumą, krikščionybės stiprumą ir pan. Kartais savo eilėraščiais rašytojas tarsi patvirtina mito apibrėžimą, kad tai tėra pramanyta istorija. Bet ta istorija vis tiek tampa neatsiejama savosios žemės dalis.

A. Žalys yra pastebėjęs, jog L. Andriekaus kūryboje idėjos viena kitą papildo, o žemiškumo ir dieviškumo sąsajos viena kitą remia suteikdamos eilėraščiams plačią minties ir išgyvenimų erdvę.¹¹⁹ O J. Juškaitis dieviškumo jungtį su žemiškumu ir žemiškumo ryšį su dieviškumu vadina svarbiausiu visos Andriekaus kūrybos dalyku.¹²⁰

L. Andriekus, kaip ir jo amžininkai (K. Bradūnas, H. Nagys ir kt.), atsigrėžė kūryboje į savo žemės mitologiją. Paklaustas apie ryšius su savo kartos poetais žemininkais, interviu su R. Pakalniškiu poetas teigė, jog su V. Mačerniu bendravo tik mokykloje, o vėliau šis ryšys nutrūko. Su J. Kėkštu bendravo gyvendamas Romoje, tačiau artimesnė draugystė neužsimezgė. K. Bradūną, H. Nagį, A. Nyką–Nyliūną bei jų ideologinį formuotoją J. Girnių, kaip jau buvo minėta, pats surado gyvenančius Vokietijos pabėgėlių stovyklose, užmezgė draugystę laiškais, kadangi norėjo jiems padėti. Tačiau pats savo ryšį su žemininkais bei tuo pat metu poezijoje atsiradusią mitologinę tematiką vadino tik atsitiktinumu: „Vėliau jūsų minimas mano ir Bradūno atsigrėžimas į savo žemės mitologiją tuo pačiu metu tik atsitiktinumas“¹²¹.

4.1. Lietuvos krikštas istorinėje lyrikoje

Vienas ryškesnių pagonybės ir krikščionybės susidūrimo simbolių L. Andriekaus poezijoje yra didysis LDK kunigaikštis Vytautas. Jo lūpomis poetas kalbėjo poezijos rinktinėje *Po Dievo antspaudais: Vytauto didžiojo godos* (1969 m.). Visa knyga yra skirta šiam kunigaikščiui. Jis

¹¹⁹ Žalys A. . 2005. *Žemiškumo ir dieviškumo sąsajos Leonardo Andriekaus poezijoje, jų raiškos problemos*. Tiltai, Nr. 3 (32), p. 107.

¹²⁰ Juškaitis J. 1998. *Pranciškono mėlynas dangus*. // Lyra ant gluosnio. V.: Aidai, p. 298.

¹²¹ Pakalniškis R. 1993. *Dvasininko pašaukimas ir poezija*. // Metai nr. 1, p. 111.

pasakoja savo išgyvenimus mūšiuose, nesutarimus su pusbroliu Jogaila, kalbasi su bendražygiais, daugiau dėmesio skiriama kryžiaus karams. Šioje rinktinėje atskleidžiamas Vytauto požiūris į kryžiaus karus yra neigiamas. Jis kreipiasi į popiežių, laiminantį minias, traukiančias į kryžiaus karus: „Galvojau, kad nelaimintum, / Jei sužinotum, / Ką jie mums daro / Šventkario pamišime – / Tada iškeiktum juos, / O Lietuvą žegnotum, / Ir spautum prie širdies, / Jų nusiaubtas žemes.“ (ciklas *Popiežiui*, PDA, 77). Anot jo, tai tik pamišimas, neginantis krikščionybės. „Visi visi jie žvėrbalsiu / Pagal bom šaukė Kristų, / Bet ar galėjo Teisingiausias / Užstot šėtono karalystę?“ (ciklas *Žalgiriui*, PDA, 47).

Kaip pastebi K. Barėnas, Andriekaus Vytautas yra krikščionis, kurio lūpomis svarsto Lietuvai aktualiausius klausimus nuo senųjų laikų.¹²² L. Andriekaus Vytautas iš tiesų priima Kristų, kaip natūraliai reikalingą jo gyvenimui. Kaip žinome, šis kunigaikštis buvo vienas iš Lietuvos apkrikštijimo iniciatorių. Turbūt todėl poeto kūryboje jam skiriamas toks dėmesys. Tačiau Vytauto krikščioniškoji pasaulėžiūra eilėraščiuose neišvengia susidūrimo su pagoniškuoju dievų pasauliu. Toks poeto pasirinkimas yra labai palankus vaizduoti to meto realybę – krikščionybės ir pagonybės susidūrimą, kadangi Vytautas buvo vienas tos kartos žmonių, kurie turėjo, nuo vaikystės auklėti pagal pagoniškąją tradiciją, per vieną naktį tapti krikščionimis. Poeto kuriamas kunigaikštis cikle *Motinai* irgi prisimena vaikystę: „Tu aiškinai: / Vaivorykštes nuaudžia laumės, / Gėles pagimdo žemė be skausmų <...>“; „O nemainyčiau / Savo motinos tikėjimo / Dainų galybe, pasakų tiesa / Į siaubmečių laimėjimus / Dievų dausas!“ (PDA, 61–63). Taigi Vytautas, regis, turi perėmęs iš tėvų tvirtą tikėjimą, su kuriuo matė juos laimingus. Bet čia pat grįžus iš vaikystės į mūšio lauką valdovas kreipiasi pagalbos į Kristų. Tačiau, nors ir tapęs krikščionimi vien naujojo, dar gerai nepažįstamo, Dievo pagalba jis nepasitiki: „Meldžiau visų dievų – / Neaplenkiau nei vieno <...> Perkūnui rodžiau / Senolių žygdarbius, / Skausmingam Jėzui – savo galvą, / Tris kartus krikšte palinkusią. / Šaukiau: Pasigailėkite <...>“. L. Andriekus vaizduoja Lietuvos istorinę situaciją žvelgdamas į ją realisto akimis. Neįmanoma staiga tapti krikščionimi, jei nuo pat vaikystės buvai auklėjamas kitos religijos. Čia esantis Vytautas pripažįsta Kristų, tačiau neužmiršta ir pagoniškųjų dievų, taip pat ragina visus nesigėdyti Lietuvos praeities: „Nesidrovėkit praeities, / Kai atsistosite / Akis į akį su galiūnais.“ (*Pasiuntiniams į Konstančą*, PDA, 87). Šis skatinimas pasikartoja ne viename rinkinio eilėraštyje. Su panašia situacija susiduria ir karalius Mindaugas kitoje L. Andriekaus poezijos rinktinėje *Balsai iš anapus* (1988).

Knyga *Balsai iš anapus* dar prieš publikavimą pelnė premiją Ateitininkų federacijos konkurse, paskelbtame Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejui. Panašiu metu pasirodė ir K. Bradūno poezijos rinktinė *Krikšto vanduo Joninių naktį* (1987). Abu poetai žvelgė ta pačia kryptimi – dviejų religijų susidūrimo ir sumaišties. Tačiau L. Andriekus vėl kalbėjo Lietuvos valdovų lūpomis, o K.

¹²² Barėnas. K. 1970. *Leonardo Andriekaus Vytautas didysis*. // Europos lietuvis, nr. 16, p. 2.

Bradūnas analizavo krikšto ir pagonybės santykį, asmens tapatumą: „Kas tas, kurs atėjo su žalčiu / Ir tas su kryželiu / Su gintaro rožančium“ (*Sapnas Žemaičiuose*, Sutelktinė II, 260.). K. Bradūno artojų dainos artimesnės kituose L. Andriekaus poezijos rinktinėse esantiems naktigoniams, protėviams, bendraujantiems su vėlėmis ir tiems patiems artojams, laiminantiems vagą. Apskritai krikščioniškosios pasaulėžiūros ir senosios Lietuvos susiliejimo į vieną visumą aspektu, šie du poetai galėtų būti statomi greta.

Grįžtant prie istorinės L. Andriekaus lyrikos, reikėtų prisiminti, kad poetą išleisti šiuos rinkinius paskatino nelaiminga tikrovė. „Vargstant išėivijoje buvo liūdna žinoti, kad Lietuvos istorikų veikalai pateikiami iškreiptais faktais, kad įtiktų komunizmo valdovams.“¹²³ – pasakojo dvasininkas R. Pakalniškiui. Tačiau ir šiandien istorikai turbūt rastų dėl ko ginčytis su neiškreipta „istorine tikrove“ L. Andriekaus lyrikoje. Skaitant *Balsai iš anapus* susidaro įspūdis, jog Mindaugas priėmė krikštą, trokšdamas Dievo malonės. Nors istorijos žvilgsniu šis krikštas tebuvo politinis žingsnis. Ieškoti realistinės tikrovės kūryboje turbūt būtų netikslinga. Verčiau grįžkime prie kartos, turėjusios pereiti iš pagonybės į krikščionybę, ir to, kaip ši situacija atsiskleidė eilėraščiuose. Mindaugas, kaip ir Vytautas, pirmiausia pasmerkia kryžiaus karus: „Kodėl atėjote pas mus / Geros Naujienos skelbti / Su kalavijais rankose, / Su ugnimis, badais, marais, mirtim? / Kodėl mums neatvėrėte dangaus, / O pragarą?“ (*Kalavijuočiams*, BA, 14). Tačiau kitame eilėraštyje Lietuvos valdovai gauna tokį kryžiuočių magistro atsakymą: „Sakau jums, mano broliai – kovūnai riteriai, / Jog Nemuno ir Vyslos paupiuos / Lengviau sužeisti velnią šventintu kalaviju / Kaip kryžiumi.“ (*Kokia mums gėda*, BA, 31).

Sumišimas jaučiamas ne tik valdovų gyvenime, bet ir visoje tautoje. Kylant karams ima atrodyti, jog senieji dievai nasisuko, o šauktis naujojo dar nemokama: „Laimingi buvo mano broliai – / Senovės kriviai – / Dievai jų balso klausė. / Nūn gi po kilnių giedojimų, / Šventųjų girių paukščiams pritariant, / Sakau: dangus apkurto.“ (ciklas *Narduvos krivis*, BA, 33).

Kita asmenybė, kuriai L. Andriekus skiria daugiau dėmesio, yra Gediminas. Jis neprieštarauja krikščionybei Lietuvoje, tačiau taip pat yra priešiška nusiteikęs prieš jos įvesdinimo būdą: „Pas mus dar niekuomet / Nebuvo apsilankęs Jėzus, / Nors kelios galvos ir suvilgytos krikštu, – / Kaip jūs išdrįsot gąsdint savo Viešpatį / Pusiaukelėj į Lietuvą / Žudynėm ir gaisrais?“. Gediminas sutinka tik su laisvu pasirinkimu be prievartos ir karų: „Neuždraudžiu nė aš – galybių Tėvas mato – / Paskleisti Evangeliją <...> Tiktai palikit laisvę vėjui, / Laisvę giriai, jūrai, bangai... / Tiktai palikit laisvę mano maldai <...>“ (ciklas *Didysis kunigaikštis Gediminas*, BA, 49).

Senosios religijos neišsižada ir kiti Lietuvos kunigaikščiai, kalbantys eilėraščiuose. Kęstutis atsiprašo šventųjų ažuolų, kad negebėjo išsaugot jų tvirtybės. Algirdas atsidūsta, jog už jį po mirties tesimels girioj pušys. Kalbant apie Lietuvos krikštą, iš dvasininko turbūt būtų tikimasi

¹²³ Pakalniškis R. 1993. *Dvasininko pašaukimas ir poezija*. Metai, nr.1, p. 112.

sulaukti džiugios, šviesios nuotaikos. Tačiau šiose dviejose poezijos rinktinėse Lietuvos krikštas suvokiamas ne tik kaip Kristaus meilę žmonių širdyse pažadinęs įvykis, bet ir kaip prievartos būdu įvesta religija, atnešusi daug skausmo, netekčių, sąmyšio, tapatybės praradimo problemų.

Taigi vienas iš krikščionybės ir pagonybės susidūrimų L. Andriekaus poezijoje yra šis istorinis įvykis – Lietuvos krikštas, kuomet krikščionybė turėjo išstumti senąją lietuvių tautos religiją. Kitas vaizdas, dvasininko lyrikoje atspindintis dviejų religijų sandūrą, yra tautosakinių elementų, baltų mitologijos ir Kristaus bei kt. Šv. Rašto motyvų susilieėjimas į vieną visumą.

4.2. Baltiškosios ir krikščioniškosios pasaulėjautos susilieėjimas

P. Gaučio teigimu, vienas originaliausių L. Andriekaus poezijos bruožų yra „jo sugebėjimas labai subtiliai sutapatinti Kristų – Rūpintojėlį su mūsų tautos likimu ir jos lūkesčiais.“¹²⁴ Tačiau Lietuvos išgyvenami sunkumai, kančios ir liūdesys tenka ne vienam Kristui. Eilėraštyje *Baltijos jūrai* (PMD, 80) lyrinis subjektas yra Žilvino – žalčio brolis. Jau pats eilėraščio pavadinimas byloja, kad eilėraštyje kalbama apie Lietuvą. Baltijos jūros prašoma priglausti, ateiti į pagalbą, atnešti ramybę: „Glausk mane, savo Žilviną – žaltį, / Prie krūtinės arčiau“. Kituose knygos puslapiuose sunki Lietuvos padėtis bei jos gyventojų vargas tapatintas su Kristaus kančiomis: „Dievas pasauly dar nukryžiuotas, Nuo Rainių miško verksmas ataidi, / Ir svyra saulė, kad pabučiuotų / Viešpaties Jėzaus penktąją žaizdą.“ (*Nemuno žemė*, PMD, 78), čia atveriamas sutapatinant jį su Žilvino skausmu: „Ačiū dangui, kad leido / Sudejuot bent vilny – / Brolio Žilvino žaizdos atsivėrė many.“

Kalbant apie krikščioniškosios ir pagoniškosios pasaulėjautos sandūrą L. Andriekaus kūryboje, negalima nepaminėti vieno A. Maceinos laiško, kuriame filosofas linkėjo poetui nebūti teologu poezijoje. Vertindamas ką tik pasirodžiusią poezijos rinktinę *Atmink mane, Rūpintojėli* (1985 m.) A. Maceina poetui rašė: „Jumyse jausti lyg ir skilimas, lyg kažkoks dualizmas, kuris apsunkina skaitytoją ir kliudo pajauti poezijos vieningumą. <...> Kas yra tie jūsų „slystelėjimai“, žengiant poezijos keliu? Kur jų priežastis? Ilgokai neradau atsakymo į šiuos klausimus, todėl ir laiškas susivėlavo. Tačiau „Velnius“ / 70 p./ mane užvedė ant kelio.“¹²⁵

Kodėl būtent šis eilėraštis „užvedė ant kelio“ A. Maceiną, jis kuo puikiausiai paaiškina toliau laiške pateikdamas trumpą analizę. Anot jo, čia galima skaityti ir gerėtis tautosakos vaizdais ir poetine gelme tol, kol poetas neprisimena esąs dvasininkas: „Bet štai Tėvelis Andriekus slystelėja: toliau kalba apie velnią nebe poeto, o teologo lūpomis. <...> Tai jau nebe poezija, o – tarčiau – „sodiečių teologija“; „<...> teologijos velniūkštis pakišo Jums koją.“¹²⁶ A. Maceina

¹²⁴ Gaučys P. 1979. *Religinė poezija*. //Ateitis, nr. 1, p. 8.

¹²⁵ Maceina A. 1985-12-08. Laiškas Andriekui L. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

¹²⁶ Ten pat.

nepamiršta pagirti ir tų posmų, kuriuose teologija lyg ir pranyksta. Pavyzdžiui, apie antrąjį posmą rašo: „Velnius blaškosi po Dievo pasaulį <...> ir nekenčia šio pasaulio <...> jis tyčiojasi: juo pikčiau, juo kūrinys yra gražesnis. <...> Posmas be priekaištų visais atžvilgiais: nuoširdus, paprastas, skambus, tobulas savo forma ir savo turiniu.“¹²⁷

Kalbėdamas apie dualizmą, A. Maceina pamini ir tokius eilėraščius kaip *Altorius*, *Kryžius*, *Gegutė*, *Jei man lemta* ir kt. Prisimena ir ankstesniame rinkinyje *Saulė kryžiuose* (1960 m.) esantį eilėrašį *Žvaigždės*, kurio analizę taip pat pateikia laiške. Kad L. Andriekaus poezija dvelkia dualizmu, kuriame susijungia tautosakiniai, mitiniai ir krikščioniškieji elementai, yra pripažinęs ir pats poetas: „Kai žvelgi atgal, matai, jog viskas ten buvo poetiška ir šventa, tačiau įsmigo Kristus Rūpintojėlis, nes jis labiausiai į mus panašus ir lengviausiai prieinamas. Kristuje ant aukštų kryžių ir koplytstulpiuose tarsi nujautei kiek intymaus susirūpinimo žmogum, kiek tame rymančiame senelyje, į kurį užteko pažiūrėti ir graudulys suimdavo širdį. Mistinę nuotaiką dar pagilino ir aitvarai, laumės, raganos, vaiduokliai, net velniai, per vien maišydamiesi tarp šventybių.“¹²⁸ Tačiau, ar tai tikrai padaro L. Andriekaus poeziją „sodiečių teologija“, ar priešingai – pagyvina ir suteikia daugiau lietuviško poetinio skambesio jo religinei poezijai?

Grįžtant prie minėtojo eilėraščio *Velnius* (AMR, 70), reikėtų prisiminti, kad apskritai atskirti krikščioniškąjį ir pagoniškąjį velnią yra labai sudėtinga. Tad jau pati būtybė sąlygoja dualizmo atsiradimą. N. Vėlius, aptaręs velnio vaizdinį religinėje lietuvių raštijoje ir palyginęs jį su tautosakiniu velniu, teigia, kad krikščionybė visus pagonių dievus tapatino su velniais. Tad krikščionybė stipriai paveikė ir liaudišką velnio vaizdinį. „Aišku, kad krikščionybės dėka, susiformavo tikėjimas, kad velnias yra kilęs iš puolusių angelų, bijo krikščionių dievo vardo, maldų ir pan.“ – teigia N. Vėlius.¹²⁹ Taip pat jį paveikė ir tokios velnio funkcijos tautosakos kūrinuose, kaip gundymą nusidėti, siekimą laimėti žmogaus sielą, nuolatinį varžymąsi su žmogumi. Bet tautosakinio velnio, kaip Dievo priešininko, funkcijų negalima laikyti vien krikščionybės padariniu, kadangi pasaulio mitologijoje visos chtoniškosios būtybės įgauna daugiau neigiamų bruožų.

Eilėraštyje *Velnius* ši būtybė iš tiesų įsilieja į krikščioniškąjį Dievo sukurtą pasaulį, į žmogaus, kaip Dievo kūrinio, gyvenimą. Lyrinis subjektas kalbasi su Dievu apie praeitį, taip nukeldamas skaitytoją į senąją Lietuvą, mitinį pasaulį: „Rūpėjo, Dieve, Tau – / Ir kaip galėjo nerūpėti – / Žmogaus keliai, pavoju ir klaidų pilni. / Juk dar net šiandien velnio pėdą / Įmintą matom akmeny!“ Ši pėda yra aliuzija ne tik į praeitį, bet ir į žmogaus nuklydimus nuo Dievo tikėjimo kelyje, krikščioniškosios ir pagoniškosios pasaulėžiūros susiliejimą, jaučiamą „dar net šiandien“. A. Maceinos išgirtas antrasis posmas jau nukelia skaitytoją į tautosakos pasaulį. A. Maceinos teigimu, velnias šioje strofoje tyčiojasi iš gražiausios gamtos apraiškos – pilnaties, taip

¹²⁷ Ten pat.

¹²⁸ Andriekaus. L. 1985. *Regėjau senovinę Žemaitiją*. // Lietuvių dienos, nr. 11, p. 5.

¹²⁹ Vėlius N. 1987. Chtoniškas lietuvių mitologijos pasaulis: folklorinio velnio analizė. V.: Vaga, p. 251.

pat ir visos Dievo kūrinijos. Tačiau šitoks velnio pasirodymas ant akmens, rodant pilnačiai liežuvį gali tebūti autoriaus noras priminti folklorinio velnio savybes: jis yra dangaus dievų priešybė, nebijanti jiems nepaklusti, nepaisanti pilnaties draudimų, kurie buvo svarbūs senovės lietuvių tikėjimuose. Bet galima drąsiai sutikti su filosofo nuomone, jog šiame posme velnias yra mitologinė būtybė, kaukianti su vėjais ir erzinanti dangaus pasaulį. Ir nors toliau vėl priartėjama prie krikščioniškosios pasaulėžiūros – velnias vengia kryžiaus, grumiasi su angelais prie mirstančiojo, tačiau jis vėl nutolsta nuo demoniškojo pavidalo ir tampa mylinčia būtybe, bičiuliu: „Juokavo su naktigoniais, padėjo kulti spragilais...“; „Privengė kryžiaus prie kelių, / Bet, rodos, lyg ir jis mylėtų / Tą duslų balsą spragilų, / Guviausiai pėdas mėtė / Ir dėjos bičiuliu“.

A. Maceina čia išvelgė sąsajas su M. Lermontovo *Demonu*: „kur velnias trokšte trokšta mylėti, tačiau būdamas ugnis, sudegina kiekvieną savo meilės objektą, likdamas vėl vienišas Viešpaties kūrinijoje. Lermontovo demonas yra tragiškas. Jūsų velnias idiliškas“¹³⁰. Tačiau, nemanau, jog šis L. Andriekaus velnias jaučiasi vienišas ar nemylimas, kaip kad Lermontovo demonas. Mylėdamas tą spragilų balsą jis tarsi tampa lietuvių gyvenimo neatsiejama dalimi, žmogaus pagalbininku ir net bičiuliu. Kūrinyje nėra juntamas prigimtinis velnio blogis, kaip kad Lermontovo poemoje. L. Andriekaus velnio buvimas, regis, yra tik istorija. Jis: stovėjo, nukaukdavo pavėjui, grūmėsi su angelais, juokavo su naktigoniais, slankiojo, padėjo, dėjosi bičiuliu – visa tai praeitis, kalbama vien būtuojų laiku. Tačiau jau ir tuomet Dievas rūpinosi klaidžiojančiu žmogumi.

Visa lietuvių praeitis yra siejama su pagoniška religija, kurios palikimas egzistuoja iki šiandien ir vis dar yra tyliai įsirežęs į lietuviškąją krikščionio dvasią: „O tenai, kažkur už liepų, / Pasakoje pasislėpę, / Laumės, aitvarai tylės – / Grįš nuskaidrinta vėlė.“ (*Mums nutilus*, PMD, 159). Nuskaidrėja šios vėlės po krikšto suteiktos malonės, o kiti eilėraščių posmai dar syki patvirtina, jog senoji religija tebuvo krikščioniškojo Dievo ieškojimai: „Dar tada mes nežinosim, / Kai mus liepsna žegnosi, / Jog Tu dieviška galia / Krikštiji ugnim vėles.“

Dievas pažįsta žmogų nuo pirmosios jo sukūrimo dienos, mato visas jo pastangas ir klydimus. L. Andriekaus poezijoje Viešpats yra kantrus, laukiantis, kol žmogus savo klaidžiojimuose atras kelią pas Jį, stebintis kiekvieną žingsnį tiek šiandien, tiek senosios religijos laikais: „Be Prometėjo Šventvagystės / Ir be žynių tarpininkavimo / Matei Tu savo ugnį, Kristau, / Kai šiaurėn atkeliavome“ (*Šventoji ugnis*, PMD, 235). Senovės lietuvių garbinta ugnis čia simbolizuoja Kristaus šviesą, net patiems garbintojams to nesuvokiant: „Tą ugnį šlovino vaidilos ir žyniai, / Nors neatspėjo, kad ji Tavo; / Jos kaitroje užaugo milžinai <...>“. Viešpats leidžia žmogui išbandyti visus kelius, ieškant tikrojo pažinimo ir kantriai laukia jo ateinančio: „Kantrus, o Viešpatie, esi / Prie Nemuno pakrančių. – / Gegutė per linksmi kvatojasi <...> / O tu jai nedraudai

¹³⁰ Maceina A. 1985-12-08. Laiškas Andriekui L. Kryžių kalno vienuolyno OFM archyvas.

kvatotis, <...> / Lyg būtų jos tie epušrotai, / Tie sodai, girios ir laukai.“ (*Gegutė*, SK, 112). Viešpaties kantrumą bei gailingumą įprasmina ir Kastyčio bei Jūratės meilės istorija: „Jie nusidėjo lyg netyčia, / Aklai įsimylėję“; „Rūpintojėlis atlaidus / Nebaustų jų už meilę. / Jis žino kiek per ją žaizdų – / Manęs jam gaila...“ (*Daina*, PMD, 185). Čia ir vėl poeto pasaulėžiūra priartėja prie K. Bradūno. Jo eilėse krikščioniškasis Dievas taip pat atlaidžiai žiūri į senosius lietuvių papročius bei jauseną: „O žaltetlis pieną laka, / Nepakeldamas galvos. / Apsivijo mano širdį <...> / Dievas sėdi, klausosi ir girdi, / Šypsosi, grūmodamas pirštu...“ (*Oi vija pinavija*, 278, Sutelktinė II).

Beveik visose L. Andriekaus poezijos rinktinėse yra klaidžiojančių, nekrikštytų, giedančių ar šlamančių medžiuose vėlių motyvas. Vėlės keliauja tėviškės lininių drobių takais: „Pamėgo vėlės šį tyrą kelią – / Neabejoja, kad juo pareis. / <...> / Laukais, raistynais ir pagiriais.“ (*Audėjai*, AM, 105). Kartais paklysta nepažindamos nusiaubtos gimtinės ar verkia žuvusių artimųjų: „Nuo to laiko paupy žilvitis kliedi, / Rauda grįžusi vėlė namiškių, / Alpsta motina pas klėtį, / Kad sūnaus krauju žolė aptiško“ (*Be ramybės*, AM, 116). Vienąsyk nekrikštytos vėlės graudžiai rauda, kitąsyk klausos giesmės ar pačios gieda su angelais: „Kai naktimis tylėjo vyturiai, / Ir nepakrikštytų vėlių būriai / Graudžius verksmus giedojo.“ ; „Ir Dievo angelų malda / Tegul vėles nematomais takeliais lydi, / Kol nenutrūko jų giesmės gaida, / – Klausykitės: vėlė pragydo!“ (*Angelai ir vėlės*, PMD, 227). Nekrikštytos vėlės taip pat intuityviai ieško Dievo, glaudžiasi prie Kristaus Rūpintojėlio: „Sugrįžta vėlės / Ir labai nedrąsiai / Aplink Tave sustoja rateliu, <...>“, o lyrinis subjektas jaučia palaimą galėdamas būti su šiomis paklydėlėmis, prašo beržynų šlamėti Dievui jo maldą – pavirsti vėle ir grįžti prie gimtojo Rūpintojėlio: „Paversk, o Dieve / Ir mane, kaip vėlę, / Gimtosios žemės gyva liepsnele <...> Skaudu man skirtis / Skaudu palikti / Tave, beržynus, seseris vėles.“ (*Palaima*, SK, 143).

Su vėlėmis, gyvenančiomis ąžuole, bendrauja ir pats poeto tėvas cikle *Mano tėvas* (PMD, 102–103) Galima daryti prielaidą, jog šis ciklas yra autobiografinis, kadangi L. Andriekus savo autobiografijoje yra minėjęs, jog jo tėvas buvo kilęs nuo Apuolės, o pirmoji kūrinio eilutė taip ir skamba: „Mano tėvas prie Apuolės gimė <...>“. Lyrinis subjektas pasakoja apie savo tėvą, kuris „[s]u piliakalny gyvenančiom vėlėm užaugo“, „buvo dvasių draugas“. Yra pasakojama, kad ant Apuolės piliakalnio buvo deginamos aukos, kurias čia nešdavo jau pakrikštyti Žemaitijos gyventojai. „Sakoma, kad kai žmonės pradėjo tikėti į „tikrąjį dievą“, po kurio laiko jie vėl nuo jo atsimetę ir grįžę prie savo pagoniško tikėjimų.“¹³¹ Eilėraštyje esantis lyrinio subjekto tėvas, rodos, nei nebuvo niekur nuo šio piliakalnio nutolęs, o yra tiesiog savas, suaugęs su šia vieta: „Tik piliakalnin susmigdavo jo akys, / Lyg jis ten kažką labai kilnaus matytų, / Lyg kažką labai tylaus girdėtų – / Lyg jo siela skleistųsi paparčio žiedu...“. Visas jo gyvenimas, kasdieniai darbai sukasi aplink Apuolės piliakalnį ir senąjį karšinių ąžuolą. ąžuolas yra tarsi draugas, kuris saugo ramybę,

¹³¹ Vaitkevičius V. 1998. *Senosios šventvietės. Žemaitija*. V.: Diemedžio leidykla, p. 113.

nutyli dirvoje rastos žalvarinės ieties istoriją: „Mano tėvui senis ažuolas nesakė, / Kad Apuolėj kuršių, lyvių ir lietuvių kraujas liejos – / Mano tėvo ažuolas gailėjos.“ Šis nutylėjimas, anot autoriaus, ir sąlygoja tokią pagarbą senajai Lietuvos tradicijai, kitaip tai nebebūtų šventa vieta pagonims: „Ir kažin, ar būtų jis tada mylėjęs / Tą piliakalnį, mirtim alsuojantį, / Ažuolą, garbės sargyboj stovintį“. Vis dėl to, šios gimtosios vietos yra gan giliai įaugę į širdį. Net ir nykstant senosioms tradicijoms, traukiantis pagonybei, tas piliakalnis ir ažuolas lieka šventos tėviškės vietos: „Mano tėvas gan tolokai nuo Apuolės mirė, / Bet ir mirdamas tą ažuolą minėjo <...> Po kuriuo jis pats vaikystėj / Karklo dūdele gailingai grojo <...>“. Šių vietų svarba bei šventumas persiduoda ir į vaikų širdis: „Tu ir mano graudų žodį / Savo skausmo poringėn įpinsi – / Aš vėlių draugystėje atgimsiu...“.

Poetas ne tik prašo atgimt vėlė ažuole prie tėvo gimtojo Apuolės piliakalnio, bet taip pat, kaip ir tėvas, groja karklo dūdele eilėraštyje *Vasaros akys* (PMD, 174). Kūrinys dar sykį paliudija dviejų pasaulėjautų darną lietuvių sieloje. Čia poetas regi save vaikystėje: „Pažvelgiu į vasaros akis / Ir matau jose / Tėviškės saulėtą rugiapjūtę <...> / Ir save – vaikutį, <...> sveikinanti žemę / Karklo dūdele“. Šį jo sveikinimą – „karklo raudą“ tegirdėjo vienas Dievas, kuomet ji skambėjo topoliuos miegant vėjui, o „pasąmonėje – kaukai“. Žvelgdamas į savo paties vaikystę, autorius regi joje ne tik maldą Dievui, bet ir pasąmonėje įsikūnijusią protėvių religiją, kurią šiuo atveju simbolizuoja mitinė būtybė kaukas. Turbūt neatsitiktinai į vaikystės prisiminimus ateina būtent ši būtybė. Anot J. Greimo, prisijaukintą kauką žmonės pirmiausia aprenkdavo vaiko marškinėliais, o aprenktas jis „iš karto įsijungia į žmogiškąją visuomenę.“¹³² Įsijungęs į šią visuomenę, atrodo, kaukas joje ir pasiliko baigiantis vasaroms, prasidedant rudeniiui – visada, tūno žmogaus pasąmonėje išsiliedamas iš jos graudžia giesme Dievui.

Atsigręžimas į savo žemės mitologiją L. Andriekaus kūryboje matomas nuo pat pirmo rinkinio *Atviros marios* (1955 m.). Šioje knygoje išskirtinumu atkreipia dėmesį *Laumės* (AM, 101). Kaip jau buvo pastebėta, poetas kartais priartėja prie autobiografinių elementų. Šiame eilėraštyje autobiografiškumas nusakomas pirmuoju kūrinio žodžiu. Lyg ir pabrėždamas, jog tai ne paties kūrėjo nuomonė, o tiesiog pasakojimas, rašytojas kūrinį pradeda žodžiu „sako“: „Sako, laumės dailiai verpia, spėriai audžia, / Našlaitėlį, paliktą laukuos aprėdo <...>“. Pirmojoje strofoje pabrėžiamas visiem žinomas ypatingas laumių darbštumas. Tačiau jau antrajame posme laumės sulaukia priekaištų: jei jos esančios tokios darbščios, globojančios našlaičius, kodėl tuomet lyriniam subjektui teko sunki ir skurdi vaikystė: „Tik neaišku, kur jos gulė, kur jos kėlės, / Kai, nemigus lig aušros, motulė verpė, / Neatėjo, nepadėjo, nepasupo man lopšelio <...>“. Šias eilutes būtų galima sieti su autoriaus autobiografija, kadangi pats augo gana vargingai, išgyveno materialinį skurdą. Tačiau tas laumių pamirštas bei „nepasuptas lopšelis“ galėtų būti ir simbolis, išreiškiantis poeto

¹³² Greimas A. J. 2005. *Lietuvių mitologijos studijos*, V.: Baltos lankos, p. 61.

pasaulėžiūrą. Jau minėtame interviu su R. Pakalniškiu, L. Andriekus yra sakęs, jog visuomet ypač gaila buvo pavainikių, kurie buvo ujami ir merginų, turinčių vaikų, kurios buvo niekinamos.¹³³ Šis priekaištas gali būti skirtas ir tam sakančiajam, kaip įrodymas, kad jis yra neteisis. Bet kuriuo atveju laumių pagalba tampa tik įsivaizduojamas dalykas. Šis pasakojimas ir tėra tik pasakojimas, kadangi realios laumių pagalbos nėra sulaukiama.

Baigdamas eilėrašį, poetas laumių giminę palygina su virpančia tošimi: „Laumių giminė, lyg virpanti ant beržo tošis <.>“. Ši metafora dar labiau sustiprina pasakojimo nepatvarumą ir laikinumą. Nors, kita vertus, beržo tošis nuolat atsinaujina. Tačiau paskutiniosios eilėraščio eilutės vėl verčia pirmenybę skirti nepatvarumui: „Laumių giminė, lyg virpanti ant beržo tošis, / Ne šiaurinio vėjo – mano verksmo / Išsigando.“ Jei laikysime šį eilėrašį autobiografiniu, tuomet bus aišku ir kuo išskirtinis yra lyrinio subjekto verksmas. Galime daryti prielaidą, jog laumės čia yra senojo tikėjimo atstovės, kurios neatsilaiko prieš krikščionybę, prieš poeto, kaip dvasininko skelbiamą Dievo žodį.

Išėivijos kritikas K. Keblys viename savo straipsnių rašė: „Yra visokių žmonių, yra visokių ir poetų. Net tų, kurie nerašo. O tuos, kurie rašo, mėgstam klasifikuoti visokiausiom, net nebūtinai kūrybinėm kategorijom. Segiojam etiketes pagal pasaulėžiūrą, pagal lytį, pagal kilmę, pagal tematinius interesus ir pagal daug ką“¹³⁴. L. Andriekui drąsiai galime klijuoti religinės lyrikos kūrėjo etiketę. Tačiau turėtumėme atsargiai jai taikyti krikščioniškojo ar katalikiškojo religingumo atspalvį. Nors didžioji L. Andriekaus poezijos dalis yra persismelkusi Šv. Rašto motyvų, krikščionybės dogmų, alsuoja pranciškoniškąja pasaulėžiūra, tačiau čia darniai įsipina ir pagoniškosios pasaulėjautos elementai. Lietuvio krikščionio gyvenimas, tradicijos yra gana glaudžiai susijusios su senosios Lietuvos, protėvių papročiais, gyvenimais.

---

¹³³Pakalniškis R. 1993. *Dvasininko pašaukimas ir poezija*. Metai, nr.1, p. 106.

¹³⁴ Keblys. K. 2004. *Smulki kritikos rasa*. V.: Verus Aurus, p. 157.

IŠVADOS:

1. Leonardo Andriekaus asmenybė formavosi dviejų pasaulinių karų akivaizdoje, kuomet žmonija išgyveno vertybinę krizę, materialinį bei dvasinį skurdą ir pan. Tad poeto sąmonėje susiformavo socialinės jautros, tautos istorijos, kultūros puoselėjimo svarbos suvokimas bei tvirtos moralinės vertybės.

2. Tiek po pirmojo, tiek po antrojo pasaulinio karo Lietuvos Bažnyčia ir dvasininkija nemenkai prisidėjo prie savo šalies tautinio atgimimo. Gimnazistui L. Andriekui didžiausią įtaką padarė tarpukariu regėtas religinis pabudimas, įtraukęs jį į ateitininkų veiklą.

3. Esminės rašytojo gyvenimo vertybės buvo Dievas, tėvynė ir kalba. Jų sklaida matoma dvasininko kūryboje bei veikloje.

4. Darbą spaudoje L. Andriekus suvokė kaip savotišką apaštalavimą. Juo siekė palaikyti kuo gilesnį ryšį su savo tautos kalba ir kultūra. Beveik 40 gyvenimo metų atidavė darbui *Aiduose*. Buvo techninis religinio skyriaus, o nuo 1980 m. drauge ir vyriausias žurnalo redaktorius. Poeto redaguojami *Aidai* išlaikė aukštą kultūrinį, meninį ir religinį lygį, buvo mylimi išeivijos gyventojų.

5. Darbo spaudoje metu atsiskleidė ir dvasininko komunikaciniai gebėjimai, padėję išlaikyti nuolatinę santarvę su išeivijos inteligentija, kuri neatlygintai rašė užsakomuosius straipsnius L. Andriekaus kuruojamai spaudai.

6. Būdamas LRD pirmininku, poetas ne tik aktyviai organizavo literatūrinius renginius, tvarkė draugijos reikalus, bet ir siekė suvienyti visus lietuvių kūrėjus (tiek esančius išeivijoje, tiek Lietuvoje), visomis pastangomis garsino Lietuvos vardą bei skelbė pasauliui apie sunkią tėvynės padėtį.

7. L. Andriekaus vadovavimo Šv. Kazimiero pranciškonų provincijai metais, Brukline buvo pradėtas statyti Kultūros židinys. Jis tarnavo lietuvių literatūrai ir kultūrai po savo stogu glausdamas spaustuvę, *Aidų* redakciją, LRD valdybą, A. Galdiko galeriją ir kt. Po šiuo stogu glaudėsi ir išeivių lietuvių bendruomenė, puoselėdama savo tautos tradicijas ir kultūrą.

8. Literatūros moksle ir kritikoje L. Andriekaus poezija dažniausiai sulaukia tik teigiamo vertinimo religinės literatūros kontekste. Išeivijos poetų ir kritikų recenzijose rašytojo poezijos rinkiniai visuomet susilaukia pagiriamo žodžio. Kiek kitokią dvasininko recepciją galime atsekti kai kuriuose išeivių laiškuose (J. Brazaičio, A. Maceinos), nors viešojoje erdvėje atsiliepimai apie kolegą išlieka teigiami. Tad galime daryti prielaidą, jog išeivijos kritika ne visada buvo objektyvi. Tam įtakos galėjo turėti jaučiamas asmeninis dėkingumas L. Andriekui už visokeriopą pagalbą, įsikuriant naujajame krašte bei bendras išeivijos inteligentijos siekis puoselėti lietuvių.

9. XX amžiaus kūrėjai atsigręžė į bendražmogiškąsias vertybes, kurias buvo būtina gražinti chaosą išgyvenusiam pasauliui. Lietuvių rašytojai ima orientuotis į idealistinę krikščionišką

kultūrą, o Dievas ir tėvynė iškyla kaip svarbiausios vertybės jų kūryboje. Tai ypač ryškiai atsiskleidė sovietinės cenzūros nevaržomoje išėivijoje.

10. Visa L. Andriekaus kūryba yra persmelkta pranciškoniškosios pasaulėjautos: Saulės giesmės variacijos, stipriausias Dievo pojūtis Jo kūrinijoje – ypač gamtoje, žmogaus kančia suvokiama, kaip Kristaus meilės išraiška bei susitapatinimas su Aukščiausiuoju, suteikiantis gyvenimui prasmę.

11. Svarbus L. Andriekaus lyrikos aspektas yra žmogaus ir Dievo santykis, kuris taip pat yra suvokiamas iš pranciškoniškosios pasaulėžiūros taško: pabrėžiama žmogaus menkumas ir Dievo visagalybė bei globa. Nors čia Dievas yra Aukščiausiasis Kūrėjas, o žmogus besiblašantis klajūnas kelionėje link amžinojo gyvenimo, tačiau poetas nekelia dažno religinės poezijos klausimo, kur rasti Viešpatį. L. Andriekaus eilėraščio žmogui Dievas yra surastas gamtoje, begalinėje visatoje, tėvynėje, kančioje, o drauge ir tikinčiojo sieloje.

12. Rašytojas savo kūryboje gana dažnai sudabartina Šv. Rašto įvykius, suteikdamas jiems to meto pasaulio įvykių aktualumą. Kristus yra visur ir visada kartu su magdalenomis, veronikomis, sūnumis paklydėliais, fariziejais ir kt., kurie atspindi tam tikras žmonių grupes, tėvynės kančią, okupantus.

13. Itin ryški biblinė tema L. Andriekaus kūryboje yra paruzija (*Juodasis Paukštis, Palengvės, Džiaugsmo lašas* ir kt.) Skaitytojui neretai primenama, jog paskutiniojo teismo dieną nei vienas neliks nepastebėtas ar nesurastas. Tačiau šis Kristaus atėjimas yra suvokiamas, kaip paguoda, tikrojo gyvenimo pradžia tikintiesiems.

14. Poetas savo eilėraščiuose neretai kalba Senojo Testamento psalmių parafrazėmis. Dažniausiai tokiuose kūriniuose dominuoja dieviškumo ilgesys, pagalbos ir atleidimo šauksmas Viešpačiui, Dievo visagalybės ir gailestingumo pabrėžtinumas.

15. Istorinėje lyrikoje L. Andriekaus prabyla Lietuvos valdovų lūpomis, analizuodamas Lietuvos krikšto priežastis ir pasekmes. Čia pasisakoma prieš patirtą smurtą bei prievartą įvesdinant krikščionybę. Kunigaikščiai priimdami krikštą, poezijoje vaizduojami kaip suvokiantys krikščioniškojo Dievo meilę, tačiau neatsisakantys ir tėvų religijos, kuri yra giliai įaugusi į jų širdis.

16. Dvasininko kūryboje gausu ir baltiškųjų motyvų bei tautosakinių apraiškų. Šie aspektai darniai įsilieja į krikščioniškąją poeto pasaulėžiūrą, patvirtindami lietuvių sąmonėje esančią dviejų religijų darną. Čia neretai priartėjama ir prie autobiografinių elementų (*Mano tėvas, Vasaros akys, Laumės* ir kt.) taip tik dar sykį pripažįstant savo tautos pagoniškąsias šaknis. Tačiau ir tame pagoniškajame pasaulyje krikščioniškasis Dievas globojo žmogų, jam pačiam to nesuvokiant.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Šaltiniai:

1. Andriekus L. 1955. *Atviros marios*. Bruklinas: Pranciškonų spaustuvė.
2. Andriekus L. 1960. *Saulė kryžiuose*. Bruklinas: Pranciškonų spaustuvė.
3. Andriekus L. 1963. *Naktigonė*. Bruklinas: Pranciškonų spaustuvė.
4. Andriekus L. 1969. *Po Dievo antspaudais. Vytauto didžiojo godos*. Niujorkas: Pranciškonų spaustuvė.
5. Andriekus L. 1976. *Už vasaros vartų*. Niujorkas: Pranciškonų spaustuvė.
6. Andriekus L. 1988. *Balsai iš anapus*. Bruklinas: Pranciškonų spaustuvė.
7. Andriekus L. 1991. *Pasilikau tik dangų mėlyną*. Vilnius: Vaga.
8. Barius P. 2013-03-12. Laiškas J. Žukauskienei. Asmeninis archyvas.
9. Kryžių kalno pranciškonų vienuolyno archyvas.
10. Dokumentinis filmas *Malonė*. 2011. Rež. D. Kanclerytė.
11. Dokumentinis filmas *Misija*. 2012. Rež. D. Kanclerytė.

Literatūra:

1. Aistis J. 2004. *Kultūrininkų likimas*. // Raštai III tomas, Čikaga: Draugo spaustuvė, p. 79-83.
2. Aistis J. 2004. *Praniškoniškasis balsas*. // . Raštai III tomas, Čikaga: Draugo spaustuvė, p. 396-400.
3. Aistis J. 2004. *Laiškai 1929–1973*. // Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
4. Andriekus L. 1985. *Regėjau senovinę Žemaitiją*. // Lietuvių dienos, nr. 11, p. 5.
5. Anušauskas A. 2008. *KGB Lietuvoje slaptosios veiklos bruožai*. Vilnius: Asociacija: „Atvažiavo meška“.
6. Balsevičiūtė V. 2001. *Mačernis ir jo karta*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
7. Bytautas S. 2008. *Lietuvių pranciškonų OFM pastoracinė veikla Kanadoje 1946–1990*. // Krikščionybė, kultūra, visuomenė. // Sud. S. Vaitekūnas, A. Ramonas. Klaipėda: KU leidykla, p. 52-66.
8. Beresnevičius G. 1997. *Religijotyros įvadas*, Vilnius: Aidai.
9. Berkof L. 2010. *Krikščioniškų doktrinų santrauka*. Vilnius: Reformatų literatūros centras.
10. Bradūnas K. 2001. *Sutelkinė II dalis*. Vilnius: Vilnius: Aidai.
11. Brazaitis J. 2000. *Ugninis stulpas. 25 metai be Juozo Brazaičio. Laiškai, dokumentai liudijimai*. // Sudarė: Valiušaitis V. Kaunas: Į laisvę fondo Lietuvos filialas
12. Brazdžionis B. 1989. *Poezijos pilnatis*. Vilnius: Lietuvos kultūros fondas.

13. Brazdžionis. B. 1976. *Visa buitį pilna poezijos (vietoj recenzijos)*. // Lietuvių dienos, nr. 5, p. 7.
14. Bukontas A. 1992. *Gyvojo Dievo link*. // Lietuvos aidas, nr. 16, p. 8.
15. Careto C. 1999. *Aš, Pranciškus*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
16. Čiočytė D. 1999. *Biblija lietuvių literatūroje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
17. Čiočytė D. 2001. *Andriekus Leonardas*. // Lietuvių literatūros enciklopedija, p. 20.
18. Jasmantas A. 2001. *Klajūnas*. Vilnius: Aidai.
19. Geda S. 1993. *Pranciškonai, poezija, paveikslai*. Šiaurės Atėnai, 1993 gruodžio 10, p. 3.
20. Girdzijauskas J. 1992. *Egzodo literatūros vertybės*. // Metai, nr. 3, p. 152–159.
21. Grinius J. 1977. *Leonardo Andriekaus pokalbiai su Dievu*. // Veidai ir problemos lietuvių literatūroje. II tomas. Roma: Lietuvių katalikų mokslų akademija, p. 431–442.
22. Greimas A. J. 2005. *Lietuvių mitologijos studijos*. Vilnius: Baltos lankos.
23. Howard T. 2000. *Krikščionybė ir menas* // Krikščionybės istorija, Vilnius: Alma littera, p.37.
24. Juškaitis J. 1998. *Pranciškono mėlynas dangus*. // Lyra ant gluosnio. Vilnius. Aidai, p. 272-298.
25. *Katalikų Bažnyčios Katekizmas*. 1996. Kaunas: LKB TKK leidykla.
26. Keblys K. 2004. *Smulki kritikos rasa*. Vilnius: Verus Aurus.
27. *Krikščionybės istorija*. 2000. // spec. redaktorius Ališauskas V., Vilnius: Alma litera.
28. Kolevinskienė Ž. 2009. *Lietuvių rašytojų draugijos veikla 1970–1973 metais*. // Teksto slėpiniai, nr. 12, p. 189–211.
29. Kubilius V. 1999. *XX amžiaus lietuvių lyrika*, Vilnius: Vaga.
30. Kuiziniemė D. 2003. *Lietuvių literatūrinis gyvenimas Vakarų Europoje 1945–1950 metais. Rašytojų draugijos veikla, kultūrinė spauda, literatūros debiutai*. Vilnius: Versus Aureus.
31. Kulbokas V. 1982. *Keturi mūsų naujesniosios religinės poezijos atstovai*. // Suvažiavimo darbai. IX tomas. Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, p. 369–391.
32. Laurenčikaitė S. 1997. *Katalikų sąjūdis ir krikščioniškojo egzistencializmo atspindžiai XX amžiaus lietuvių poezijoje*. Vilnius: Petro ofsetas.
33. Lietuvių bendruomenė. 1976. *Jie kuria savo tautai. Lietuvių rašytojų draugijos 30 m. išėivijoj atgaivinimo proga*. // Lietuvių dienos, nr. 11, p. 8-9.
34. Maceina A. 2005. *Raštai (X tomas). Religijos filosofija*, Vilnius: Margi raštai.
35. Maceina A. 1991. *Saulės giesmė. Šv. Pranciškus kaip krikščioniškojo gyvenimo šauklis*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
36. *Manylard Books* knygų katalogas. 1974–1975.

37. M. Martinaitis. 2001. *Trečioji pažintis*. (Ižanginis žodis A. Jasmanto poezijos rinkinyje *Klajūnas*), Vilnius: Aidai, p. 9-16.
38. Martinkus V. 2001. *Lietuvių rašytojų draugija*. // Lietuvių literatūros enciklopedija. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 276.
39. Melnikova I. 2003. *Interkstualumas: Teorija ir praktika*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
40. Nyka – Nyliūnas A. 2002. *Dienoraščio fragmentai 1938–1975*. Vilnius: Baltos lankos.
41. Pakalniškis R. 1993. *Dvasininko pašaukimas ir poezija*. // *Metai*, nr. 1, p. 105–118.
42. Pakalniškis R. 1994. *Per liūdesiu aptemdytą pasaulį. L. Andriekaus kūryba rašytojų ir menininkų laiškuose* // *Metai*, nr. 10, p. 96–109.
43. Pranciškus Asyžietis 1995. *Raštai*. Sud. Kretingos pranciškonų vienuolynas. Kaunas: Spindulys.
44. Pruskus V. 2007. *Lietuvos katalikų Bažnyčia ir pilietinė visuomenė*. LOGOS, nr. 52.
45. *Psalmynas* 1997. // Sud. Baltakis P. Kaunas: Spindulys.
46. *Poezijos kryžkelės: Dialogai apie dvi poezijos šakas Lietuvoje ir išeivijoje*. 1994. // Sud. R. Pakalniškis. Vilnius: Vaga, p. 212.
47. Sobeckis D. 2013, *Leonardo Andriekaus gyvenimas ir kūryba: asmenybė ir krikščioniškasis universalizmas*. //daktaro disertacija. Kaunas: VDU.
48. Streikus A. 2002. *Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944–1990)*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.
49. Šidlauskas M. 2005. *Dievoieškos formos nūdienos lietuvių poezijoje*. // *Biblija ir literatūra* // Sud. R. Bončkutė. Klaipėda: KU leidykla, p. 242-254.
50. Šilbajoris R. 1992. *Žmogus ir sąžinė Sovietų Sąjungos pokario rusų ir lietuvių poezijoje*. // *Netekties ženklai*. Vilnius: Vaga, p. 562-591.
51. Šešplaukis – Tyruolis A. 1997. *Lietuvių rašytojų draugijos ir kitos literatūrinės veiklos apžvalga*. // *Lietuvių egzodo literatūra 1945 – 1990*. Vilnius: Vaga., p. 801-845.
52. Šiukčius V. 1999. *Mitopoetika lietuvių prozoje: tekstų interpretacija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
53. *Šventasis Raštas*. 2001. Lietuvos vyskupų konferencija. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
54. *Tikėti ir rašyti* 2002. // Sud. Mikelaitis G., Vilnius: Aidai.
55. Vaitkevičius V. 1998. *Senosios Lietuvos šventvietės: Žemaitija*. Vilnius: Diemedžio leidykla.
56. Vaškys J. 1939. *Šv. Pranciškus – gamtos draugas ir visų gyvių bičiulis*. / *Pranciškaus pasaulis* Nr. 10, 281-282.
57. Vėlius N. 1987. *Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis: folklorinio velnio analizė*. Vilnius: Vaga.

58. Zaborskaitė V. 2002. *Tarp istorijos ir dabarties: literatūra, atsiminimai, publicistika*, Vilnius: Tyto alba.
59. Žalys A. 2005. *Žemiškumo ir dieviškumo sąsajos Leonardo Andriekaus poezijoje, ir jų raiškos problemos*. // Tiltai, nr. 3 (32), p. 107–109.

Interaktyvūs šaltiniai:

1. Andriekus L. 1991. *Aidų perkėlimas į Lietuvą*. // Naujasis Židinys [žiūrėta 2014-01-15]. Prieiga per internetą: <http://www.nzidiny.lt/files/various/1991-9.pdf> .
2. Andriekus L.. *Mano kelias pas pranciškonus – ankstyvas, įvairus ir ilgas. T. Benediktas Jurčys OFM kalbina T. Leonardą Andriekų OFM*. // Naujasis Židinys, 1998, nr. 1-2. [žiūrėta 2014-01-15]. Prieiga per internetą: <http://www.nzidiny.lt/files/various/1998-01-02.pdf> .
3. Barėnas K. 1970. *Leonardo Andriekaus Vytautas didysis*. // Europos lietuvis, nr. 16. [žiūrėta 2014-03-31]. Prieiga per internetą: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=169045> .
4. Bytautas S. 2008. *Lietuviai pasauliečiai pranciškonai JAV ir Kanadoje 1940–1990*. // Soter, nr. 26 // [žiūrėta 2013-10-26]. Prieiga per internetą: http://senas.vdu.lt/Leidiniai/SOTER/soter_26.pdf .
5. Brazaitis J. L. *Andriekus „Po Dievo antspaudais“*. *Andriekus naujoje rolėje*. Raštai III tomas, el. publikacija. Lietuvos katalikų mokslo akademija [žiūrėta 2013-01-16]. Prieiga per internetą: http://lkma.lt/site/archive/kiti/j-brazaicio-rastai/Brazaicio%20Rastai%20III%20tomas/Brazaicio%20Rastai_Tomas%20III_23.pdf .
6. Brazaitis J. L. *Andriekus „Saulė kryžiuose. Giesmė Dievui, žemei ir jos artojui*. Raštai III tomas, el. publikacija. Lietuvos katalikų mokslo akademija [žiūrėta 2013-01-16]. Prieiga per internetą: http://lkma.lt/site/archive/kiti/j-brazaicio-rastai/Brazaicio%20Rastai%20III%20tomas/Brazaicio%20Rastai_Tomas%20III_22.pdf .
7. Bučinskytė J. 2002 . *Ateitininkai pirmosios sovietų ir nacių okupacijos metais*. Žurnalas Politologija, nr. 4 (28) [žiūrėta 2014-03-04]. Prieiga per internetą: http://www.leidykla.eu/fileadmin/Politologija/2002-4_28/str5.pdf .
8. Draugelis J. 1975. *Bažnyčios padėtis Lietuvoje*. // Lietuvos katalikų Bažnyčios kronikos // [žiūrėta 2014-02-15]. Prieiga per internetą: http://www.lkbkronika.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=278:banyios-padtis-lietuvoje-1975-m&catid=28:aidai&Itemid=204 .
9. Jakaitė D. 2013, Dainiaus Sobeckio daktaro disertacijos „Leonardo Andriekaus gyvenimas ir kūryba: asmenybė ir krikščioniškasis universalizmas“ recenzija. // Soter Nr. 4. [žiūrėta 2013-

- 10-26]. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2013~ISSN_1392-7450.N_47_75.PG_143-145/DS.002.0.01.ARTIC .
10. Gaučys P. 1979. *Religinė poezija*. // Ateitis nr. 1. [žiūrėta: 2014-03-31]. Prieiga per internetą: <http://www.epaveldas.lt/vbsp/biRecord.do?biExemplarId=191443&biRecordId=35375>
11. Peškaitis A. 2010. *Diskusija: Muzika, atverianti anapusybę*. [Žiūrėta 2012-12-15]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-10-22-diskusija-muzika-atverianti-anapusybe/52011> .
12. Rakutienė S. 2005. *Biblinės dramos ženklai ikiegzilinėje Bernardo Brazdžionio poezijoje* // Soter, nr. 15 [žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2005~ISSN_1392-7450.N_15_43.PG_215-231/DS.002.0.01.ARTIC .
13. Sobekis D. 2011. *Leonardo Andriekaus tapatybės klausimas: išeivis, tremtinys ar pabėgėlis* // Logos nr. 67 [žiūrėta 2013-01-12]. Prieiga per internetą: http://litlogos.eu/L67/Logos67_124_131_Sobekis.pdf .
14. Vaišvilaitė R. 2007. *Teologinių klausimų specifika literatūroje: nuodėmės refleksija Aido Marčėno eilėraščiuose* // Literatūra, nr. 49 [žiūrėta 2011-12-11]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Literatura/49-1/58-71.pdf> .
15. Wunch H. G. *Dievo ir žmogaus autoritetas*. [žiūrėta 2011-03-15] Prieiga per internetą: http://www.prizme.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=321&Itemid=93 .
16. Zakarauskas E. 2000. *Žmogaus santykis su Dievu A. Škėmos ir L. Andriekaus kūryboje*. // Soter, nr. 4. [žiūrėta 2013-04-22]. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1364685558903/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> .

PRIEDAI

Priedas nr.1

Paveldėtas iš pirmųjų tėvų žmogiškasis menkumas, gyvenamoji aplinka, darbo sąlygos atsitiktinai sutikti žmonės, kėsinasi mus palaužti keityje į dvasines aukštumas.

Sako, jog legendinė būtybė Ikaras per daug arti priskridusi prie saulės ir sudegė. ges Mums nėra tokio pavojaus, kai artejame į Dievą, į dvasines aukštumas, kilame.

Malda yra mūsų sparnai, kurie neša mus į Dievą ir niekad nesudega.

1. Fragmentas iš kalbos *Tobulybė malda*. 1988-05-01.

Gerbiami Radijo Klausytojai,

šie šimtą devyni šimtai šešiosdešimt antrieji metai yra skirti didžiajam Lietuvos poetui Maironiui pagerbti.

Tai daroma todėl, kad šis metas suėjo šimmetis nuo jo gimimo.

Ta proga visame pasaulyje, neišskiriant nė Lietuvos, Maironio garbei bus ruošiami įvairūs minėjimai.

Tad suprantama, kodėl ir laikraštis "Darbininkas" balandžio pirmą dieną savo metinic koncerto programoj ryžosi paminėti šį garbingą Lietuvos dainių, vadinamą net tautos jos pranašu.

2. Fragmentas iš radijo kalbos 1962-11-24.

^{- poete}
Mielas Jubiliate,
Brangūs Jubilianto ^{- gerbėjas} bičiuliai, ir gerbėjai,
Penios ir Ponai!

Mano kelionės į Bostoną tikslas ^{- n. z. n. n.}
Išreikšti Lietuvių Rašytojų Draugijos ^{p. n.} garbą
Siame jubiliejiname pobūvy.

Pernai rudenį, kartu su ^{poetu} Stasiu Santvaru
dalyvaudamas visų rašytojų bendrose pagerbtu-
vėse Detroite, bandžiau išaiškinti, ^{zmonėms} jog rašyto-
jas yra mūsų ^{v. s.} brolis.

Jis dirba be atlyginimo, jis neišmetinėje
kad nesinaudojama jo darbo vaisiais, jis
džia, jei kartais ^{net} laikomas kvailiu.

3. Fragmentas iš kalbos Stasio Santvaro 70-mečio pobūvyje Bostone. 1972-05-27.